

Vuorovaikutteisen suunnittelun haasteet ja mahdollisuudet metsätalouden vesiensuojelussa

Anne-Mari Rytkönen

SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUKSEN
RAPORTTEJA 24 | 2008

Vuorovaikutteisen suunnittelun haasteet ja mahdollisuudet metsätalouden vesiensuojelussa

Anne-Mari Rytönen

Helsinki 2008

SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUS

S Y K E

SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUKSEN
RAPORTTEJA 24 | 2008
Suomen ympäristökeskus
Tutkimusosasto

Taitto: Seija Turunen
Kansikuva: Jaana Rintala

Julkaisu on saatavana ainoastaan internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 978-952-11-3189-9 (PDF)
ISSN 1796-1726 (verkkoj.)

ALKUSANAT

Tämä työ on tehty opinnäytteenä Oulun yliopiston maantieteen laitokselle Suomen ympäristökeskuksen Oulun toimipaikan toimeksiannosta. Työ on osa EU:n Itämeri Interreg IIIB-naapurisuusohjelman ja ympäristöministeriön rahoittamaa hanketta Watersketch – Principles, tools and systems to extend spatial planning on water courses (2004-2007). Hankkeessa kehitettiin työkaluja ja menetelmiä edistämään EU:n vesipolitiikan puitedirektiivin toimeenpanoa Itämeren alueen valtioissa (lisätietoa <http://www.watersketch.net>, <http://toolbox.watersketch.net>).

Tutkimusta varten haastateltiin 17 metsä- ja ympäristöalan asiantuntijaa eri organisaatioista. Tutkimuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa ovat avustaneet tutkimusinsinööri Teemu Ulvi, erikoistutkija Seppo Hellsten ja erikoistutkija Kaisa Heikkinen Suomen ympäristökeskuksesta. Käsikirjoitusvaiheessa työtä ovat kommentoineet vanhempi tutkija Heli Saarikoski Suomen ympäristökeskuksesta sekä suunnittelu- maantieteen professori Jussi S. Jauhiainen ja yliopistonlehtori Katariina Ala-Rämi Oulun yliopiston maantieteen laitokselta. Tahdon osoittaa kiitokseni kaikille, jotka ovat osallistuneet tutkimuksen toteuttamiseen ja loppuunsaattamiseen.

Oulussa 17.6.2008

Anne-Mari Rytönen

SISÄLLYS

I Johdanto	7
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja ongelmanasettelu	8
1.2 Tutkimusalue	10
1.3 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät	11
2 Keskeiset käsitteet ja konteksti	14
2.1 Metsätalous vesistöjen kuormittajana	14
2.2 Ympäristöpolitiikka ja ympäristöpoliittiset ohjaukset	16
2.2.1 Metsätalouden hallinnollinen ja taloudellinen ohjaus	17
2.2.2 Metsätalouden tiedolliset ohjaukset	18
2.3 Toimija ja toimijuus	19
2.3.1 Metsätalouden toimijat kansalliselta paikalliselle tasolle	20
2.4 Viestintä ja vuorovaikutus vesiensuojelussa	21
3 Tutkimuksen teoreettinen tausta	23
3.1 Ympäristönsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus tutkimuskohteena	23
3.2 Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuus ja kestävyys	24
3.3 Ympäristökonfliktien piirteet	26
3.3.1 Suomalainen konfliktikulttuuri	28
3.4 Kommunikatiivisella suunnittelulla kohti konsensusta	29
3.5 Kommunikatiivinen suunnittelu konfliktien hallintana	30
3.5.1 Kuka on osallinen?	32
3.6 Joukkoviestinnän rooli ympäristökiistoissa	33
4 Aineiston analyysi	35
4.1 Näkemykset metsätalouden käytännöistä ja ohjauksista	35
4.1.1 Metsätalouden kestävyys ja vesienhoito	35
4.1.2 Vesienhoidon ohjauksista – keppiä vai porkkanaa?	37
4.2 Metsätalouden toimijoiden välinen viestintä ja vuorovaikutus	40
4.2.1 Metsäorganisaatioiden keskinäinen vuorovaikutus	40
4.2.2 Vesiensuojelua koskeva tiedotus	42
4.2.3 Vesiensuojelun näkyvyys sanoma- ja ammattilehtien uutisoinnissa	43
4.3 Toimijoiden näkemykset vesipäätöksistä	48
4.3.1 Vesienhoito ja aluesuunnittelu	48
4.3.2 Vesiensuojelua Euroopan unionista Hyrynsalmelle	49
4.3.3 Toimijoiden roolit vesiensuojelussa	54
5 Tulosten tarkastelu ja pohdinta	56
5.1 Metsätalouden tavoitteet ja kestävä kehitys	56
5.2 Metsätalouden ja vesienhoidon yhteensovittaminen	57
5.3 Metsätoimijoiden välinen vuorovaikutus ja kommunikaatiokanavat	60
5.4 Vesienhoidon suunnittelu – konflikteja vai kumppanuutta?	62
5.5 Tutkimusprosessin arviointi ja jatkotutkimusehdotukset	65

6 Yhteenveto	67
Lähteet	70
Liite 1 Puolistrukturoidun haastattelun teemat ja kysymykset	75
Liite 2. Suomen vesienhoitoalueet ja alueelliset ympäristökeskukset ..	76
Kuvailulehti	77
Presentationsblad	78
Documentation page	79

1 Johdanto

Ympäristönsuojelun luonne on viime vuosikymmeninä muuttunut. Suojelu ei enää tähtää vain erikseen nimettyjen alueiden ja lajien rauhoittamiseen, vaan kietoutuu yhteen muiden luonnon käytön tapojen kanssa entistä monipuolisemmin sitein (Haila 2007: 4). Suojelussa ei myöskään enää ole kysymys vain kansallisten arvojen vaalimisesta, vaan sen tavoitteet ovat laajenneet globaalin kehityksen mukaisiksi (Sairinen ym. 1999: 253). Ympäristönsuojelun integroitua yhä syvemmälle yhteiskuntaan vaikuttaa se laajemmin eri elämäalueille, ihmisten ja yritysten toimintatapoihin, arvoihin ja yksityisyyteen. Hallinnon ja muiden organisaatioiden toiminnan yhteensovittaminen sekä perustelu, toisin sanoen neuvottelu- ja kommunikointikyvyt, nousevat ympäristönsuojelukulttuurin muutoksen myötä entistä tärkeämpään asemaan. (Sairinen ym. 1999: 19–20).

Ympäristö on käsitteenä moniulotteinen ja voi käyttötarkoituksesta riippuen saada erilaisia vivahteita. Ympäristö voidaan jakaa elolliseen (ihmiset, kasvit, eläimet) ja elottomaan (maaperä, ilmasto, vesi) ympäristöön tai yhtä lailla luonnon- ja kulttuuriympäristöön. Ekroos ym. (2002: 1–2) kuitenkin korostavat, että käsitteiden täsmällinen määrittely on esimerkiksi lainsäädännön soveltamisen kannalta harvoin tarpeen. Uudessa ympäristölainsäädännössä luonnonsuojelu pyritäänkin integroimaan osaksi alueen muuta käyttöä ja toimintoja (Oksanen 2003: 207). Euroopan yhteisön vuonna 2000 antama vesipolitiikan puitteiden direktiivi (2000/60/EY) edustaa ympäristöohjausta, jossa luonnon- ja ihmisympäristöä ei voida erottaa toisistaan. Vesipuitteiden direktiivissä vesistöjen hyvään tilaan pyritään kokonaisvaltaisten suunnittelu- ja arviointijärjestelmien sekä kansalaisten ja sidosryhmien osallistumisprosessien avulla. (Hollo & Salila 2001: 13–17; Nyroos ym. 2006: 63). Tavoitteet edellyttävät uuden toimintakulttuurin omaksumista niin suomalaisessa luonnonkäytön perinteessä kuin hallinnon toimintatavoissakin.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan metsätalouden ammattilaisten näkemyksiä suomalaisen metsätalouden sopeutumisesta kansallisiin ja kansainvälisiin vesiensuojelutavoitteisiin sekä analysoidaan vesienhoidosta käytyä keskustelua. Metsätalouden toimenpiteistä vesistöä kuormittavat erityisesti kunnostusojitukset, maanmuokkaukset ja lannoitukset. Vaikka metsätalouden merkitys vesistökuormituksen aiheuttajana on valtakunnallisesti vähäinen, on metsätaloudella alueellisesti ja paikallisesti suuri merkitys erityisesti pienten vesistöjen tilaan (Nyroos ym. 2006: 24). Metsätaloudesta vesistöihin kohdistuva kuormitus on luonteeltaan hajakuormitusta, jonka hillitsemiseen vesipuitteiden direktiivin on uskottu erityisesti pureutuvan (Mäkinen 2005: 110).

Metsätalouden ympäristöpolitiikkaa hoidetaan kahden eri sektorin, maa- ja metsätalousministeriön sekä ympäristöministeriön alaisten viranomaisten ja toimijoiden yhteistyönä. Lisäksi metsäpolitiikan toteutus tapahtuu monilla tasoilla keskuksellinnosta aina tilakohtaisiin metsäsuunnitelmiin asti. Eri toimijoiden tavoitteet ja näkemykset metsien käytöstä ja hoidosta voivat vaihdella hyvinkin paljon. Kukin toimija myös tarkastelee metsätalouden toimintaympäristöä omista, usein toisistaan

poikkeavista näkökulmista. Koska toimijoita ei voida pakottaa toteuttamaan itselleen vieraita strategioita saati sitoutumaan niihin, tarvitaan metsätalouden ympäristöpolitiikan muotoilussa ja toteutuksessa eri toimijoiden välistä vuoropuhelua (Mäkinen 2005: 110–111).

1.1

Tutkimuksen lähtökohdat ja ongelmanasettelu

Vesienhoidon näkökulmasta metsätalous on tärkeä ja kiinnostava tutkimuskohde useastakin syystä. Ensinnäkin, metsätalous on merkittävä vesistöjen hajakuormitusta aiheuttava maankäyttömuoto. Toiseksi, metsätalouteen liittyy suuri ja kirjava joukko erilaisia toimijoita valtion organisaatioista yksityisiin maanomistajiin ja kolmanneksi, julkista keskustelua metsätaloudesta ovat leimanneet lukuisat luonnonsuojeluun liittyvät konfliktitilanteet. Tutkimuksen tekee ajankohtaiseksi myös se, että vesipuitedirektiivin mukaiset seurantaohjelmat ovat parhaillaan käynnissä ja päämääränä on toimenpideohjelmien sekä vesien tilan parantamiseen tähtäävän hoitosuunnitelman valmistuminen viimeistään vuoden 2009 aikana.

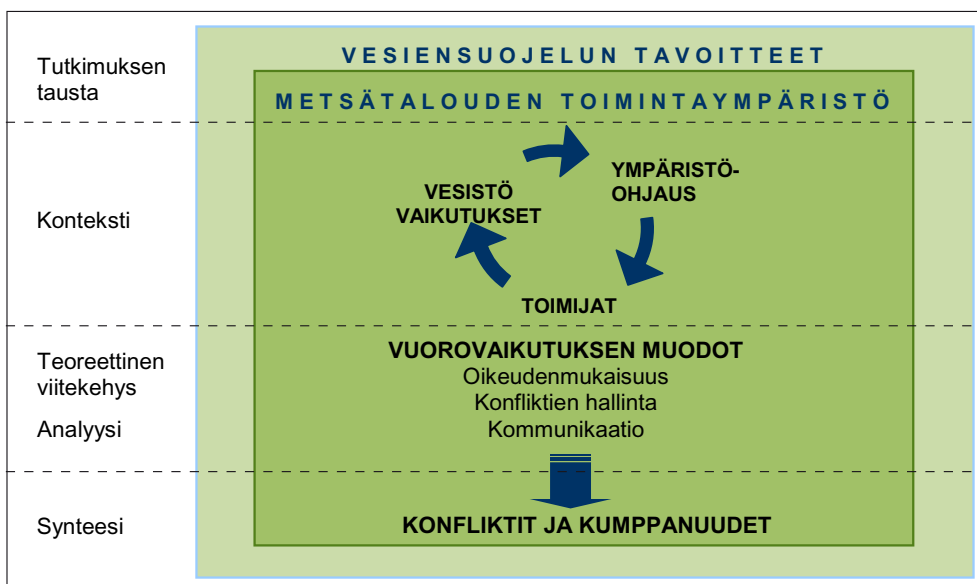
Tutkimuksen empiirisen analyysin kohteena ovat metsätalouden ja ympäristöhallinnon organisaatiot Kainuussa, jossa metsätalous on sekä aluetaloudellisesti että maankäytöllisesti mitattuna vahva toimija. Ongelmanasettelu rajautuu Kainuun alueen keskeisimpien metsätoimijoiden kokemusmaailmaan ja käsityksiin metsätaloudesta, vesiensuojelusta ja vesiensuojelun toimintakentästä. Näiden lisäksi tarkastellaan metsätalouden vesiensuojelun esiintymistä julkisessa keskustelussa sanoma- ja ammattilehtien palstoilla. Hahmottamalla kokonaiskuvan metsätalouden organisaatioiden ja sidosryhmien välisestä vuorovaikutuksesta ja viestinnästä sekä vesiensuojelunäkemyksistä pyritään nostamaan esille niitä ongelmia ja piirteitä, joita yleisemminkin voidaan olettaa esiintyvän silloin, kun kansainvälisen tason tavoitteita ja politiikkoja pannaan toimeen ruohonjuuritasolla. Tutkimuksella pyritään tuottamaan ympäristöhallinnon ja viranomaisten tarvitsemaa tietoa lainsäädännöllisten vesiensuojelutavoitteiden toteuttamiseen, eri metsänomistajaryhmien tarpeiden huomioon ottamiseen, konfliktien ratkaisemiseen ja käytännön vesiensuojelutyöhön. Tutkimuksessa vastataan seuraavaan tutkimuskysymykseen tarkentavine alakysymyksineen:

- Mitkä ovat vuorovaikutteisen suunnittelun haasteet ja mahdollisuudet metsätalouden vesiensuojelun suunnittelussa ja toteuttamisessa?
 - Mitä mieltä toimijat ovat metsätalouden ja vesiensuojelun nykyisistä käytännöistä ja ohjausvälineistä?
 - Mitkä ovat metsätoimijoiden mukaan parhaat keinot vastata vesiensuojelun tiukentuneisiin vaatimuksiin?
 - Millaista on metsätalouden toimijoiden välinen viestintä ja vuorovaikutus?
 - Millaista viestintää ja vuorovaikutusta vesienhoidon suunnittelussa ja toteutuksessa eri toimijoiden mukaan vaaditaan?

Kahden ensimmäisen alakysymyksen avulla pyritään selvittämään, millaiset ovat lähtökohdat eri toimijoiden välisen yhteistyön syntymiselle ja yhteisen kielen löytymiselle. Viestinnän ja vuorovaikutuksen tutkimisella voidaan arvioida, mitkä olisivat tärkeimmät kehittämiskohteet metsäviestinnän ketjussa. Neljännen alakysymyksen avulla etsitään konkreettisia toimenpide-ehdotuksia vuorovaikutuksen kehittämiseksi. Alakysymysten tuloksista kootaan johtopäätökset vuorovaikutteisen suunnittelun kannalta toimivista ja kehitettävistä käytännöistä metsätalouden vesiensuojelussa.

Tutkimuksen rakenne etenee seuraavasti. Alussa esitellään lyhyesti tutkimusalue sekä käytetyt tutkimusmenetelmät. Kappaleessa kaksi esitetään tutkimuksen keskeiset käsitteet ja konteksti: metsätalouden vesistövaikutukset, niiden hallintaan tähtäävät ympäristöpoliittiset ohjausvälineet sekä metsätalouden toimijat ympäristöpolitiikan toteuttajina. Kappaleessa kolme luodaan katsaus aiempiin, ympäristönsuojelun vuorovaikutteisuuutta käsitteleviin tutkimuksiin. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu ympäristönkäytön oikeudenmukaisuuden, luonnonkäytön konfliktien hallinnan sekä kommunikatiivisen suunnittelun teorioiden ja niiden tulkintojen mukaisesti. Kappaleissa neljä käsitellään haastatteluiden ja kirjallisten dokumenttien analysoinnin tulokset. Tulosten tarkastelu, synteesi, johtopäätökset ja pohdinta esitetään kappaleessa viisi. Tutkimusongelmaa ja tutkimuksen rakennetta voidaan havainnollistaa kuvalla 1.

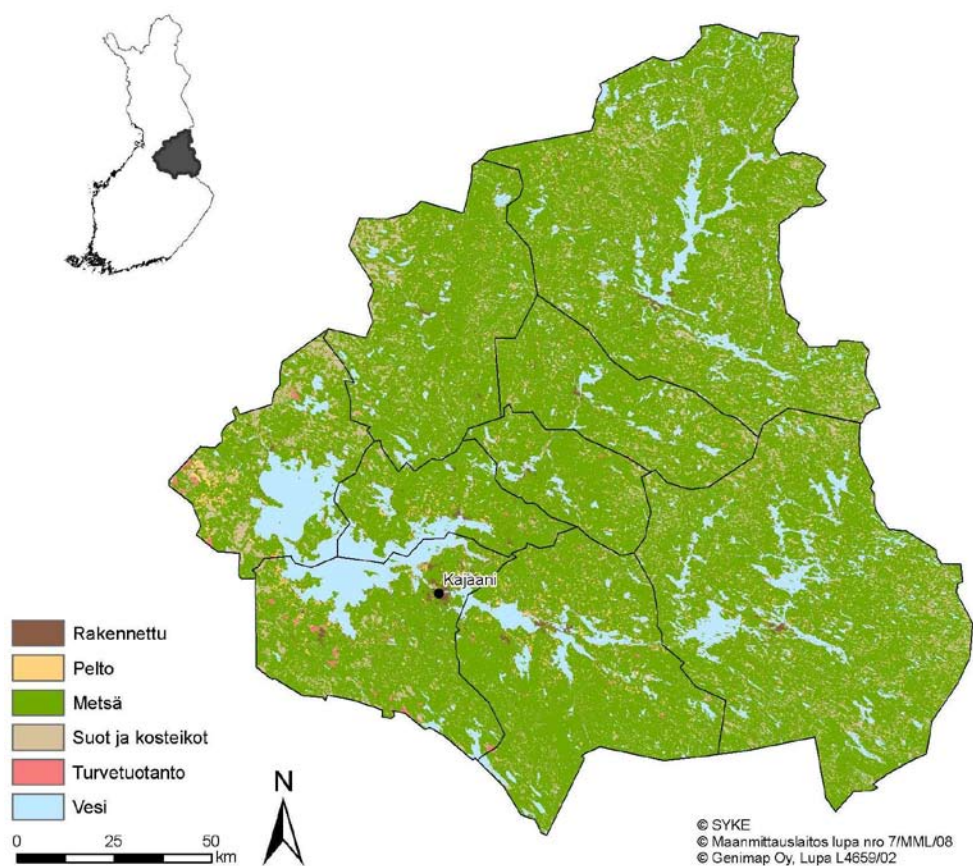
Tutkimus on tehty osana Suomen ympäristökeskuksen koordinoimaa, EU:n Itämeri Interreg III B-ohjelman ja ympäristöministeriön rahoittamaa hanketta Watersketch – Principles, Tools and Systems to Extend and Harmonize Spatial Planning of Water Courses in the Baltic Sea Region. Hankkeessa pohdittiin keinoja valuma-alueiden kestävän hoidon ja käytön toteuttamiseksi sekä kehitettiin vesistöjä koskevia suunnittelumenetelmiä. Vuonna 2004 käynnistyneelle ja kesäkuussa 2007 päättyneelle hankkeelle ollaan kaavailemassa samaa aihepiiriä tutkivaa jatkohanketta. (Metsätalouden vaikutukset... 2006; Watersketch 2006).

Kuva 1. Tutkimusongelma ja tutkimuksen rakenne

Tutkimusalue

Tutkimuksen kohdealueella Kainuussa (kuva 2) metsätalous on sekä metsätaloukseen suuren suhteellisen osuuden että metsänhoitotoimien intensiivisyyden vuoksi suurempi vesistön kuormittaja kuin missään muualla Suomessa. Valtakunnan metsien inventoinnin (VMI 9 v. 2001) mukaan Kainuun 2,16 miljoonan hehtaarin maa-alasta runsaat 80 prosenttia eli 1,75 miljoonaa hehtaaria on kasvullista metsämaata. Kasvullisen metsämaan ala on lisääntynyt vuodesta 1937 (VMI 3) 0,32 miljoonalla hehtaarella lähinnä soiden ojituksen ansiosta. (Kainuun maakunta-kuntayhtymä 2006). Kainuun metsämaan kokonaisalasta 6,6 prosenttia on tiukasti suojeltua ja 7 prosenttia suojeltua, ja rajoitettu puuntuotanto koskee kaiken kaikkiaan noin kymmenesosaa (11 %) alueesta. Valtio on 44 prosentin omistusosuudellaan Kainuun suurin metsänomistaja. Vajaat kaksi viidesosaa (40 %) metsistä on yksityisessä omistuksessa ja noin kuudesosa (14 %) yhtiöiden hallussa. Metsänhoitomaksua maksavia tiloja on noin 12 000 kappaletta. Metsänomistajista neljä viidesosaa (80 %) on eläkeläisiä ja vajaa viidesosa (18 %) Kainuun ulkopuolella asuvia. (Tolonen & Tuovinen 2006: 11).

Kuva 2. Kainuun maakunnan maankäyttö ja kuntarajat.

Vuosituhanen vaihteen jälkeen Kainuun metsien vuotuinen kasvu on ollut suurta johtuen niin puuston nuoresta ikärakenteesta kuin aktiivisesta metsänhoidosta. Metsiä on 2000-luvulla hyödynnetty lähes kestävien hakkuumahdollisuuksien mukaisesti eli hakkuut vastaavat likimain metsänkasvua. (Tolonen & Tuovinen 2006: 13). Reilu kolmannes metsistä uudistetaan luonnollisesti ja maata muokataan lähes kaikilla uudisaloilla. Maanmuokkausmenetelmät ovat aurausten lopettamisen myötä kehittyneet keveämpään suuntaan eikä esimerkiksi uudistusojituksia tehdä enää lainkaan. Kainuun metsien lannoitusmäärät ovat vähentyneet huomattavasti, ja nykyisin lannoitettavat kohteet sijaitsevat lähes poikkeuksetta kivennäismailla. (Hänninen 2006: 16).

Kainuun pinta-alasta 12 prosenttia on vesistöjä. Tyypillisimmillään Kainuun pintavedet ovat pieniä, matalia ja luonnostaan karuja. Kainuun järvien on tutkittu olevan humuspitoisempia, heikommin puskuroituja ja fosforipitoisempia kuin Suomen järvet keskimäärin. Veden laatuun vaikuttavat valuma-alueen ominaisuudet, erityisesti soiden suuri osuus sekä maankäyttö. Ympäristöhallinnon laatuluokituksen mukaan Kainuun vesistöjen käyttökelpoisuutta alentavat veden happamuus, talviaikainen hapenpuute, humuspitoisuus sekä rehevöityminen ja leväesiintymät. (Hänninen 2006: 20). Vesistöjen tilaa heikentävät ennen kaikkea runsaiden ojitusten nostamat ravinne- ja humuspitoisuudet (Alahuhta ym. 2006: 6; Kainuun ympäristökeskus 2006). Metsänhoitotoimenpiteiden aiheuttama kiintoainekuormitus näkyy vakavimmin purovesistöissä (Väisänen ym. 2001: 32). Suurin osa Kainuun järvistä kuuluu laatu-luokkaan hyvä, ja niiden käyttökelpoisuus on pysynyt samana 1980-luvulta lähtien (Markkanen ym. 2001; Hänninen 2006: 20).

Kainuun metsätalouden merkitys vesistökuormituksen aiheuttajana on selvästi vähentynyt viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Vuonna 1996 metsätalous oli suurin yksittäinen fosforikuormittaja, nyt sen osuus ihmisen aiheuttamasta kuormituksesta on pudonnut vajaaseen viidennekseen (18 %). Kuitenkin metsätalouden vaikutukset näkyvät edelleen lisääntyneenä humuspitoisuutena sekä vesisammalen ja muun vesikasvillisuuden leviämisenä sekä muina rehevöitymishaittoina. (Hänninen 2006: 21).

1.3

Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tämän tutkimuksen peruslähtökohtana on kvalitatiivinen tutkimusote, minkä lisäksi pienimuotoinen kvantitatiivinen aineisto tukee ja havainnollistaa laadullista raporttia. Tutkimuksen pääasiallinen empiirinen aineisto koostuu 17 ympäristöalan ja metsätalouden asiantuntijahaastattelusta. Haastatteluilla pyrittiin tavoittamaan Kainuun alueen keskeisimmät metsä- ja ympäristöalan toimijat siten, että haastattelujen joukossa on sekä julkishallinnon, yksityisen sektorin että kansalaisjärjestöjen edustajia. Kaikki haastateltaviksi suunnitellut henkilöt joko suostuivat itse haastatteluun tai suosittelivat siihen jotain toista, asiaan enemmän perehtynyttä henkilöä omasta organisaatiostaan.

Luonteeltaan laadullisella haastattelututkimuksella, jossa haastateltavien lukumäärä on verraten pieni, ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan tarkoitus on kuvata tutkimuskohteena olevaa ilmiötä, pyrkiä ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2002: 88). Haastateltaviksi pyrittiin siksi valitsemaan niitä henkilöitä, jotka tietävät ongelmanasettelun mukaisista kysymyksistä mahdollisimman paljon. Alasuutarin (1993: 249–251) mukaan laadullisen tutkimuksen yhteydessä on mielekkäämpää puhua yleistämisen sijaan suhteuttamisesta. Vaikka haastateltujen henkilöiden näkemyksiä voidaan pitää yksittäistapauksina, samat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset rakenteet sekä ristiriidat koskettavat eri tavoin suurta osaa metsätalouden toimijoiden joukosta.

Aineiston keruun menetelmäksi valittiin puhelinhaastattelu, jonka avulla voidaan helposti ja pienin kustannuksin tavoittaa kiireisiä ja kaukana asuvia henkilöitä. Haastateltaviin otettiin yhteyttä puhelimitse haastatteluluvan pyytämistä ja haastattelusta sopimista varten. Kysymykset lähetettiin vastaajille tutustuttavaksi ennen haastattelua sähköpostitse, minkä toivottiin lisäävän saatavan tiedon määrää (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002: 75) ja helpottavan haastattelun kulun seuraamista kasvokkaisen kontaktin puuttuessa. Julkisen ja yksityisen sektorin sekä sidosryhmien (ks. taulukko 1) haastattelut tehtiin 4.4.–2.5.2007. Haastatteluaineiston käsittelyn aikana ilmeni tarve täydentää aineistoa, minkä vuoksi 10.–18.1.2008 suoritettiin vielä kolme tutkimus- ja kehityssektorin (T&K-sektorin) täydentävää haastattelua. Kaikki haastattelut tehtiin virka-aikaan ja niiden kesto vaihteli 20 minuutista yhteen tuntiin. Yksi haastatteluista suoritettiin muista poiketen kasvotusten. Haastattelut tallennettiin sanelukoneelle ja litteroitiin.

Haastattelutyypinä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua, jossa keskustelu etenee etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa (Tuomi & Sarajärvi 2002: 77). Haastatteluteemat olivat kaikille vastaajille samat, mutta kysymykset saattoivat vaihdella jonkin verran haastateltavan asemasta ja hänen edustamastaan organisaatiosta riippuen (ks. liite 1). Haastatteluteemat ja kysymykset laadittiin tutkimusongelmaan, tutkimuksen viitekehukseen ja aiheesta aiemmin julkaistuihin tutkimuksiin perustuen.

Haastatteluaineiston analyysin väljänä teoreettisena kehyksenä käytettiin laadullista ja soveltuvin osin myös määrällistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jolla pyritään saamaan selkeä kuvaus ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa kuitenkin kadottamatta sen sisältämää informaatiota (Tuomi & Sarajärvi 2002: 110). Analyysissa pyrittiin löytämään tutkimusongelman kannalta mielekkäitä kokonaisuuksia, esiin nousevia ydinajatuksia, samankaltaisuutta, erilaisuutta ja vivahteita. Analysoinnissa oltiin kiinnostuneita tekstin merkityksistä, puhujien puhetavoista, sanavalinnoista, mielipiteistä sekä perusteluista argumenteille. Näiden avulla pyrittiin tulkitsemaan puheiden merkityksiä. Analyysissä sovellettiin ensisijaisesti abduktiivista teoriasidonnaista lähestymistapaa, jossa etsittiin aineistosta yleisiä linjoja ja pyrittiin purkamaan niitä teorian ja aiempien tutkimusten kautta. Teoriaa ei pyritä analyysissä testaamaan, vaan pikemminkin avaamaan sen avulla uusia näkökulmia ja ajatuksia (Tuomi & Sarajärvi 2002: 93).

Analyysin kulku eteni analyysiyksiköiden valinnasta tutkimusteemojen kannalta olennaisten ilmausten pelkistämiseen, ryhmittelyyn samankaltaisuuksien ja eroavuuksien perusteella sekä ryhmien luokitteluun. Luokitellut ryhmät yhdistettiin edelleen ylemmiksi pääluokiksi, joiden pohjalta edettiin synteisiin, tutkimuskohteen kuvaukseen, tulkintaan ja yhdistämiseen teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi ja Sarajärvi 2002: 110–117). Suoria sitaatteja käytettiin tekstin lomassa osana kerrontaa. Sitaattien avulla voidaan Alasuutarin (1993: 295–296) mukaan elävöittää tieteellistä tekstiä, johdatella tarinaa eteenpäin sekä tulkita ja kommentoida haastateltavien puhetta.

Haastatellut henkilöt on pyritty pitämään nimettöminä. Tämän vuoksi tuloksissa on viitattu ainoastaan organisaatioon tai organisaation edustamaan "kattoryhmään": hallintoon ja julkiseen sektoriin, yksityiseen sektoriin tai T&K-sektoriin taulukossa 1 esitetyn jaottelun mukaan. Kainuun koneyrityksien ja Kainuun luonnonsuojelupiirin edustajien haastatteluja käytetään täydentävänä materiaalina sekä vastauksina muissa haastatteluissa nousseisiin kysymyksiin.

Taulukko I. Haastateltujen henkilöiden edustamat organisaatiot ja niiden ryhmittely.

Organisaatio	Ryhmä
Kainuun maakunta-kuntayhtymä Kainuun ympäristökeskus Metsähallitus (2 haastattelua) Kainuun metsäkeskus	Hallinto ja julkinen sektori (5 haastattelua)
UPM Kymmene Oyj Metsänhoitoyhdistys Kainuu ry Kajaanin Metsäpalvelu Oy Kainuun metsätoimistot Kainuun metsänomistajat Metsänomistajien Liitto Kainuu MTK Kainuu	Yksityinen sektori (7 haastattelua)
Suomen ympäristökeskus Metsäntutkimuslaitos Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio	T&K-sektori (3 haastattelua)
Kainuun Luonnonsuojelupiiri Kainuun Koneyrittäjät	Sidosryhmät (2 haastattelua)

Vesiensuojeluasioiden näkyvyyttä ja tiedottamista kartoitettiin tutkimalla otos metsäalan ammattilehtiä ja sanomalehtiä vuodesta 2000 vuoteen 2007. Tutkittavia lehtiä olivat Metsälehti, Maaseudun Tulevaisuus, Kaleva, Kainuun Sanomat ja Helsingin Sanomat. Lehtien sähköisistä arkistoista etsittiin artikkeleita hakuehdoilla metsä* ja vesiensuoj*, vesienhoi* tai vesipuitedirektiivi*. Maaseudun Tulevaisuuden, Metsälehtien ja Helsingin Sanomien artikkelit löytyivät lehtien verkkosivujen sähköisistä arkistoista. Kainuun Sanomien artikkelien hankkimiseksi tekijä vieraili Kajaanissa Kainuun Sanomien toimituksessa. Kalevan osalta toimituksesta pyydettiin lista vastaavat hakuehdot täyttävistä artikkeleista, jotka etsittiin Oulun yliopiston kirjaston mikrofilmiarkistosta.

Sanomalehtianalyyssissä oltiin kiinnostuneita ensinnäkin siitä, miten paljon vesiensuojeluasioista uutisoidaan ja toiseksi siitä, miten aihetta tiedotusvälineissä lähesytään ja minkälaista informaatiota lukijalle annetaan. Artikkeleista (272 kappaletta) kirjattiin ylös lehden nimi, julkaisupäivä, palsta, jolla kirjoitus on julkaistu sekä kirjoituksen otsikko. Kirjoitukset luokiteltiin eri tyyppeihin sen mukaan, oliko niiden näkökulma ensisijaisesti ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen vai moniarvoinen. Toisena luokitteluperusteena käytettiin kirjoitusten käsittelemää aihepiiriä. Kolmas luokitteluperuste oli kirjoituksen aluetaso, joka määriteltiin joko paikalliseksi, alueelliseksi, kansalliseksi tai kansainväliseksi. Näiden lisäksi kirjattiin ylös, mitä metsätalouden tai vesiensuojelun ohjausvälineitä kirjoituksissa käsiteltiin sekä oliko niissä mainintoja toimijoiden välisestä yhteistyöstä, osallistumismahdollisuuksista tai ristiriitatilanteista.

Myös sanomalehtiaineiston käsittelyssä sovellettiin sisällönanalyysin periaatteita. Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida kirjallisia dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti sekä saada laaja aineisto esitettyä tiiviissä ja selkeässä muodossa. Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin niin laadullista kuin määrällistä sisällönanalyysia, jolloin tuloksia kuvaillaan sekä sanallisesti että kvantitatiivisesti. Analyysin vaiheet muodostuivat aineiston luokittelusta, käsitteellistämisestä, uudelleenjärjestelystä ja kvantifioinnista. (Esim. Tuomi & Sarajärvi 2002).

Tärkeää täydentävää tietoa tekijä on saanut myös osallistumalla Kainuun ympäristökeskuksen Watersketch-hankkeen yhteydessä järjestämään metsäyhteistyökokoukseen Kajaanissa 7.6.2006, Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen Oulussa järjestämään RiverLifeGIS -neuvottelu- ja esittelytilaisuuteen 12.6.2006, NorNet-verkoston järjestämään Metsien hoidon ja vesienhoidon yhteensovittamisen työseminaariin Oulussa 21.5.2007 sekä Watersketch-hankkeen päätösseminaariin Rovaniemellä 14.–15.5.2007.

2 Keskeiset käsitteet ja konteksti

Valuma-alueen vedenlaatu on seuraus monen tekijän yhteisvaikutuksesta. Maankäyttö, tässä tapauksessa metsätalous, vaikuttaa vesistöihin esimerkiksi lisäämällä ravinne- ja kiintoainekuormituksen määrää. Ympäristöpoliittiset ohjauskeinot ovat välineitä, joilla maankäytöstä aiheutuvaa kuormitusta pyritään hillitsemään ja vesien tilaa parantamaan. Ympäristöpolitiikkaa ja ohjauskeinoja puolestaan toteuttavat erilaiset toimijat, joiden toiminnan muutokset heijastuvat edelleen veden laatuun (ks. kuva 1 sivulla 9). Seuraavassa eritellään metsätalouden vesistövaikutuksia ja käydään läpi erilaisia ympäristöohjauksen muotoja. Tämän jälkeen luodaan katsaus metsätalouden toimijoihin ja toimintaympäristöön sekä toimijoiden väliseen vuorovaikutukseen vesiensuojelussa.

2.1

Metsätalous vesistöjen kuormittajana

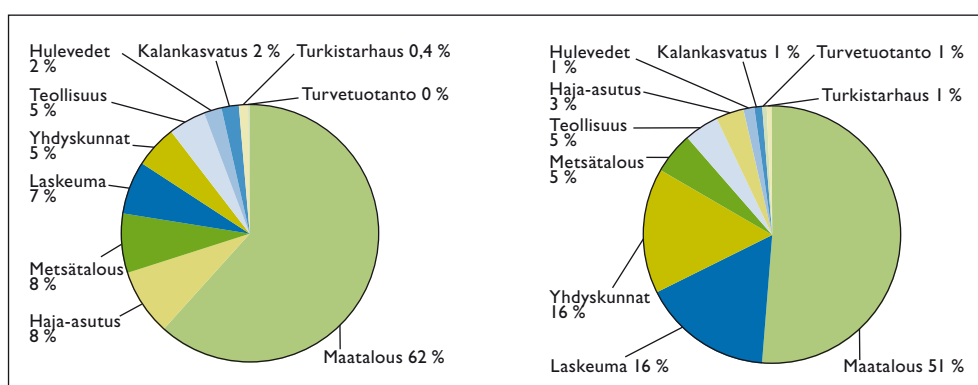
Vesistöjen kokonaiskuormitus muodostuu piste- ja hajakuormituksesta, luonnonhuuhtoumasta sekä sadeveden mukana tulevasta laskeumasta. Pistekuormitukseen luetaan teollisuuden ja yhdyskuntien kuormitus sekä kalankasvatus. Hajakuormituslähteitä ovat maa- ja metsätalous, haja-asutus sekä turvetuotanto. (Wahlström ym. 1996). *Vesiensuojelun* lähtökohtana on vesien tilaa haittaavien kuormitustekijöiden ja muiden sitä selvästi heikentävien toimintojen hallintaan saaminen (Nyroos ym. 2006: 7). Hydrologinen sykli eli veden kierto tapahtuu maalla *valuma-alueittain eli vesistöalueittain*. Veden ja kiinteän aineksen virtauskäyttäytymistä, ja samalla veden laatua, määrittävät valuma-alueen erityispiirteet, kuten morfologia, kallio- ja maaperän laatu, kasvillisuus sekä maankäyttö ja ihmistoiminta (Heikkinen & Tikkanen 1979: 2–3).

Metsätaloutta voidaan pitää laajimmin valuma-alueiden tilaa muuttaneena toimenpiteenä Suomessa 1900-luvulla. Intensiivinen metsätalous saa aikaan kumuloituvia, kokonaisuudessaan vesistöalueisiin vaikuttavia vesistöhaittoja, joista merkittävintä on vesiä rehevöittävä typpi- ja fosforikuormitus. Vesistöjä kuormittavat toimenpiteet, kuten metsänhakuut, puutavaran korjuu, maanmuokkaus, uudistus- ja kunnostusojitus, kulotus ja lannoitus, vaikuttavat maaperään, vesistöihin ja pohjaveteen muun muassa suurentamalla valumavesien ainepitoisuuksia ja kasvattamalla valunnan määrää. (Saukkonen & Kortelainen 1995: 15; Ahti ym. 1999). Ravinnekuormituksen seurauksena veden käyttökelpoisuus heikkenee, kaloille ja kalastukselle aiheutuu vahinkoa, ranta-alueiden laatu huononee ja elävän lajiston monimuotoisuus vaarantuu. Metsätaloustoimenpiteiden aiheuttama maaperän eroosio voi aiheuttaa vesien madaltumista, liettymistä ja samentumista. Metsätalouden kuormitusvaikutukset ovat usein pitkäkestoisia ja parannustoimenpiteiden vaikutukset näkyvät vesistöissä selvällä viiveellä. (Alatalo 2000: 48). Tällä hetkellä suurimmat metsätalouden vesistöhaitat aiheutuvat lisääntyvistä kunnostusojituksista (Finér 2002: 271).

Valtakunnallisessa tarkastelussa metsätalouden osuudeksi vesistöjen kokonaiskuormituksesta on arvioitu fosforin osalta 8 ja typen osalta 5 prosenttia (Rekolainen ym. 2006: 11) (kuva 3). Vaikka metsätalouden ominaiskuormitus on vain kymmenesosa maatalouden kuormituksesta, on kuitenkin huomattava, että Suomen metsätalouden pinta-ala on maatalouden osuuteen verrattuna kymmenkertainen (Ahti ym. 1999: 7). Metsien osuus maapinta-alasta lisääntyy siirryttäessä kohti itää ja pohjoista, jolloin myös metsätalouden vesistövaikutusten osuus alueellisesti korostuu. Metsätaloustoimien kuormitus kohdistuu usein sellaisille alueille, joilla muiden kuormituslähteiden osuus on vähäinen. Vesistöjen latvaosissa eli pienissä puroissa, lähteissä ja lammissa metsätaloustoimenpiteet voivat kattaa valtaosan valuma-alueiden pinta-alasta, jolloin vesistövaikutukset voivat kohota paikallisesti suuriksi. (Kotanen 2005; Alatalo 2000: 7).

Metsätalouden ravinnekuormitusta voidaan ehkäistä sekä vaihtoehtoisten, vähemmän kuormittavien työtapojen että erityisten vesiensuojelumenetelmien avulla. Viime vuosina metsätalouden vesistökuormituksen suunta on ollut laskeva johtuen pääosin metsäojitusten vähenemisestä ja vesiensuojelutoimenpiteiden lisääntymisestä. Metsäojitusten väheneminen on vähentänyt erityisesti typpikuormitusta, mutta turvemaiden lannoituksen kasvu on lisännyt fosforikuormitusta jonkin verran. Koska toimenpiteiden vaikutukset näkyvät vesistöissä viiveellä, on kuormituksen viimeaikaisen kehityksen arviointi ja ennustaminen kuitenkin vaikeaa. (Rekolainen ym. 2006: 24).

Vesistökuormituksen hallintaan on tulevana vuosina kiinnitettävä erityistä huomiota, sillä kunnostusojitusten lisääminen tulevien hakkuumahdollisuuksien turvaamiseksi on eräs tärkeimmistä metsänhoidon tavoitteista koko valtakunnan tasolla. Lisäksi metsälannoitusten määrien ennustetaan kasvavan jonkin verran metsätalouden verotusjärjestelmän muututtua pinta-alaverotuksesta myyntiverotukseen. (Hänninen 2006: 16–18). Puun käytön on ennakoitu vähenevän teollisuudessa mutta kasvavan energiantuotannossa. Energiakäytön kasvun myötä hakkuutähteiden ja kantojen käyttö ja vienti hakkuualoilta todennäköisesti lisääntyy vaikuttaen myös maaperän ravinnetasoon ja vesistöihin. (Hetemäki ym. 2006: 11; Hänninen 2006: 18). Kokonaisuudessaan metsätalouden ravinnekuormituksen ei kuitenkaan uskota merkittävästi lisääntyvän intensiivisimpiä metsätalousalueita lukuun ottamatta (Hetemäki 2006: 112; Rekolainen ym. 2006: 13).

Kuva 3. Eri kuormituslähteiden suhteelliset osuudet fosforin (vasen kuva) ja typen (oikea kuva) kokonaiskuormituksesta vuonna 2004 (Nyroos ym. 2006: 24).

Ympäristöpolitiikka ja ympäristöpoliittiset ohjaukset

Ympäristöpolitiikka voidaan määritellä toiminnaksi, jonka tehtävänä on hoitaa yksilöiden ja yhteiskunnan suhdetta luontoon ja elinympäristöön siten, että ympäristöhaitat ja -riskit vähenevät tai poistuvat ja luonnon elinkyky, moninaisuus ja luonnonvarat säilyvät (Sairinen ym. 1999: 18–19). Ympäristöpolitiikkaa ovat sekä ekologisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi tehtävät tavoitteet ja keinot että erilaiset toimintamuodot ympäristöä koskevien päämäärien muodostamiseksi ja ajamiseksi (Suhonen 1994: 14; Ekroos ym. 2002: 4).

Ympäristöpolitiikkaa toteutetaan ja valvotaan erilaisten ohjaukseen avulla, joiden voimakkuus vaihtelee pakollisesta vapaaehtoiseen (taulukko 2). Ohjaukset voidaan jakaa oikeudelliseen hallinnolliseen ohjaukseen, taloudelliseen ohjaukseen, julkiseen suunnitteluun sekä informaatio- ja neuvotteluohjaukseen. Perinteisesti ympäristönsuojelua ovat ohjanneet oikeusjärjestelmän ja hallinnon vaatimat lupa- ja ilmoitusmenettelyt sekä erilaiset lait ja normit. Suunnitteluohjauksessa julkinen valta tekee omia suunnitelmia ja ohjelmia sekä ohjaa muiden tahojen tekemää, esimerkiksi sektorikohtaista suunnittelua. Taloudellinen ohjaus kannustaa ympäristönsuojelun erilaisten verojen, maksujen ja tukien avulla. Taloudellisella ohjauksella korjataan yhteiskunnan kokonaisedun ja yksittäisen toimijan edun välistä ristiriitaa ja pyritään tekemään ympäristönsuojelusta kannattavaa. Tieto-ohjauksella ja kasvatuksella pyritään edistämään toimijoiden omaehtoisia suojelutoimia. Tavoitteeseen pyritään pääsemään kertomalla ongelmista, niiden seurauksista, syistä ja hoitokeinoista. (Hakala & Välimäki 2003: 228–232).

Ohjaus toimii, mikäli ihmiset muuttavat toimintaansa annettuun tietoon nojautuen. Vaikka tiedotukseen perustuvan ohjauksen toteuttaminen on yleensä normiohjausta helpompi toteuttaa, sen vaikutukset näkyvät usein heikommin ja hitaammin. Tieto-ohjauksen tehoa heikentää esimerkiksi ns. vapaamatkustaja-ilmiö. Neuvottelevaa ohjausta voidaan käyttää täydentämään lainsäädäntöä ja esimerkiksi ylikansallisen ympäristönsuojelun toteuttamiseksi. Neuvottelevassa ohjauksessa osapuolten välistä vuorovaikutusta tehostetaan edistämällä vapaaehtoisten sopimusten syntyä. (Hakala & Välimäki 2003: 228–232). Yhteistoimintaan ja vapaaehtoisuuteen perustuvat, yleensä tiettyyn teollisuudenalaan kohdistuvat ja yksityisen ja julkisen sektorin yhdessä muotoilemat ohjaukset ovat yleistyneet Euroopassa 1990-luvulla (Mol ym. 1999). Tarkoituksena on konfliktien vähentämiseksi ollut ottaa huomioon sekä ne ryhmät, joihin ongelma vaikuttaa että ongelmasta vastuussa olevat tahot (Sairinen ym. 1999: 246). Vapaaehtoisuuteen perustuvat ohjaukset ovat nousemassa yhä tärkeämmäksi keinoksi hallinnollisen ja taloudellisen ohjauksen täydentämisessä ja osin myös korvaamisessa (Mol ym. 1999: 1–2).

Taulukko 2. Ympäristöpolitiikan ohjauskeinoja (Sairinen 1996; Hakala & Välimäki 2003: 231, kirjoittajan muokkauksin).

Ohjaustapa	Toteuttaja	Motiivi	Esimerkkejä
Oikeudellinen ja hallinnollinen ohjaus	Julkinen valta	Pakko	Kiellot, ilmoitus- ja lupajärjestelmät, normit päästöistä ja ympäristön laadusta
Suunnitteluohjaus	Julkinen valta	Taloudellinen hyöty tai haitta, pakko, tiedon hankinta	Maankäytön suunnittelu, kaavoitus, luonnonsuojeluohjelmat, ympäristövaikutusten arviointi
Taloudellinen ohjaus	Julkinen valta	Taloudellinen hyöty tai haitta, pakko, tiedon hankinta	Verot, maksut, pantit, tuet, sakot
Tieto-ohjaus ja kasvatusta	Julkinen valta, toimijat itse	Oma tahto	Tiedotus, koulutus, tutkimus ja kehitys, ympäristökasvatus
Neuvotteleva ohjaus	Julkinen valta, toimijat itse	Tiedon hankkiminen, sidosryhmien huomiointi, menestyminen kilpailussa	Ympäristöjohtaminen, ympäristömerkit, vapaaehtoiset sopimukset viranomaisten kanssa
Markkinaohjaus	Markkinat	Menestyminen taloudellisessa kilpailussa	Vapaa kilpailu ympäristön tason ollessa yksi kilpailutekijä

2.2.1

Metsätalouden hallinnollinen ja taloudellinen ohjaus

Metsätalouden ohjauskeinojen tavoitteena on kestävä metsätalouden edistäminen: puuntuotannon ja työpaikkojen turvaaminen, metsäluonnon monimuotoisuuden säilyttäminen sekä metsien virkistys- ja kulttuuriarvojen turvaaminen. Suomen metsätaloutta säätelevä lainsäädäntö pyrkii takaamaan sen, että koko maan talousmetsiä hoidetaan tiettyjen periaatteiden mukaisesti niiden omistussuhteista riippumatta (Hakala & Välimäki 2003: 328). Lainsäädäntö asettaa metsien käsittelylle vähimmäisvaatimukset, metsänhoitosuositukset ja metsäsertifiointi taas tähtäävät korkeatasoisempaan metsien hoitoon. Taloudellisesti metsänhoitoa ohjataan muun muassa kestävä metsätalouden rahoituslakiin perustuvien tukien avulla. Kansallisten painotusten lisäksi jäsenyys Euroopan unionissa sekä muut kansainväliset sopimukset ohjaavat metsien hoitoa ja käyttöä.

Euroopan yhteisön vesipolitiikan puitedirektiivin (2000/60/EY) tarkoituksena on yhtenäistää unionin vesilainsäädäntöä sekä antaa mahdollisuuksia hoitaa myös hajakuormitukseen liittyviä vesiensuojeluongelmia, mikä on havaittu aikaisemman ohjauksen puutteeksi (Hellsten ym. 2007: 135). Direktiivin ensisijaisena tavoitteena on estää vesiekosysteemien huononeminen sekä suojella ja parantaa niiden tilaa. (Mäkinen 2005: 13). Direktiivit sitovat jäsenmaita yhteiseen lopputulokseen mutta jättävät toteutuskeinot jäsenmaiden harkittaviksi. Vesipuitedirektiivin toteutusta Suomessa ohjaa laki vesienhoidon järjestämisestä (L 1299/2004). Vesienhoitolaki jakaa Suomen kahdeksaan vesienhoitoalueeseen. Lain keskeisimpiä työkaluja ovat vesienhoitosuunnitelma ja sitä tukeva toimenpideohjelma. Vesienhoitosuunnitelmassa esitetään alueen vesivarojen laadullinen ja määrällinen tila, vesien tilaan vaikuttavat tekijät sekä asetetaan pitemmän aikavälin tavoitteet ja toimintojen suuntaviivat. Ensimmäinen suunnitelmakausi ulottuu vuodesta 2009 vuoteen 2015. Mikäli direktiivin mukaisia tavoitteita ei ole tuolloin saavutettu, voidaan tavoitteen saavuttamista lykätä korkeintaan kahden hoitosuunnitelmakauden päähän, vuoteen 2027 saakka. (Hollo ja Salila 2001: 27, 43–46).

Suomessa alueiden käyttöä ja rakentamista ohjataan *maankäyttö- ja rakennuslailla* (L 132/1999). Alueiden käytön suunnittelujärjestelmässä keskeisin metsätalouden ohjausväline on kaavoitus. Yleispiirteisissä kaavoissa, maakuntakaavoissa sekä kuntatason yleiskaavoissa maa- ja metsätaloustalouteen varatut alueet on merkitty kaavakarttaan seuraavilla merkinnöillä: a) maa- ja metsätaloustaloustalouden alue (M), b) maa- ja metsätaloustaloustaloustalouden alueet, joilla on erityistä ulkoilun ohjaamistarvetta (MU) ja c) maa- ja metsätaloustaloustalouden alueet, joilla on erityisiä ympäristöarvoja (MY). MY-merkintää käytettäessä kaavaan voidaan liittää ympäristön suojelua koskevia kaavamääräyksiä. Muutoin talousmetsien käsittelyssä noudatetaan metsälain ja metsänhoitosuosituksen ohjeita. (Ympäristöministeriö 2003a: 84–86; 2003b: 111–115).

Suomessa tärkein metsien hoitoa ja käsittelyä ohjaava normi on *metsälaki* (L 1093/1996), jonka tavoitteena on metsien tuottavuuden ja biologisen monimuotoisuuden turvaaminen kestäväällä tavalla. Metsälaki asettaa vähimmäisvaatimukset metsien käsittelylle ja velvoittaa metsänhoitajaa esimerkiksi huolehtimaan tärkeiden luontoarvojen säästymisestä toimenpiteillä. Metsäluonnon hoidosta ja säilytettävistä luontotyypeistä on annettu määräyksiä lisäksi *luonnonsuojelulain* (L 1096/1996). Luonnonsuojelulakiin sisältyvät myös säädökset Natura 2000-luonnonsuojeluverkostosta. *Ympäristönsuojelulain* (L 86/2000) mukaan toiminnanharjoittajan on ympäristön pilaantumisvaaraa aiheuttavassa toiminnassa pyrittävä haitallisten vaikutusten ennaltaehkäisyyn tai minimointiin. *Vesilain* (L 264/1961) mukaan vesistön alueella ei saa suorittaa toimenpiteitä, joiden seurauksena aiheutuu vahinkoa terveydelle, ympäristölle tai maisemalle (vesistön muuttamiskielto). Laissa kielletään myös luonnontilaisten pienvesien muuttaminen niin, että niiden luonnontila vaarantuu.

Kestävän metsätalouden rahoituslain (kemera) (L 544/2007) nojalla myönnetään verotonta valtion rahoitustukea yksityismetsänomistajille metsien kestävän hoidon ja käytön tukemiseksi. Tukea voidaan myöntää toimenpiteisiin, joilla turvataan puuntuotantoa tai pidetään yllä metsien biologista monimuotoisuutta. Vuoden 2008 alusta lähtien tukea on voitu myöntää myös suometsissä toteutettaviin vesiensuojelutoimenpiteisiin, laskeutusaltaiden tyhjentämiseen tai metsäojituksista aiheutuneiden vesistöhaittojen estämiseen tai korjaamiseen, mikäli toimenpiteellä on tavanomaista laajempi merkitys vesiluonnon hoidon kannalta ja kustannuksia ei voida osoittaa tietyille aiheuttajalle.

Vesiensuojelun valtakunnalliset tavoitteet määritellään Suomessa vesiensuojelun tavoiteohjelmilla, joista viimeisin, vuoteen 2005 ulottunut ohjelma painottui rehevöitymisen torjuntaan. Hajakuormitusta aiheuttavien toimintojen, pääasiassa maaseutuelinkeinojen, osalta jäätin kuitenkin kauas ohjelman tavoitteista (Leivonen 2005: 60–61; ks. myös Rekolainen ym. 2006: 24). Valtioneuvosto on vuonna 2006 antanut periaatepäätöksen Vesiensuojelun suuntaviivoista vuoteen 2015. Myös suuntaviivojen eräs keskeisimmistä tavoitteista on vesistöjä rehevöittävän kuormituksen vähentäminen. (Vesiensuojelun suuntaviivat... 2006). Vesien tilalle ja vesienhoidolle on asetettu tavoitteita lisäksi valtakunnallisissa sekä alueellisissa metsä- ja ympäristöohjelmissä sekä maakuntaohjelmissä.

2.2.2

Metsätalouden tiedolliset ohjauskeinot

Metsätaloudessa tiedonkulkua parantavia, informatiivisia ohjauskeinoja ovat ennen kaikkea viestintä, neuvonta, koulutus, kasvatus sekä erilaiset suositukset ja ohjeet. Myös ympäristöasioiden hallintajärjestelmät ja yritysten vapaaehtoiset sopimukset, kuten laatustandardit, sertifiointit ja ympäristömerkinnät, luetaan tiedollisiin ohjauskeinoihin. (Nyroos 2006: 29–30).

Vuonna 1999 käyttöön otetun Suomen metsäsertifiointijärjestelmän (Finnish Forest Certification System – FFCS) piiriin kuuluu yli 95 % maamme metsäalasta. Sertifi-

oinnissa ovat mukana tärkeimmät metsätalouden toimijat kuten metsäkeskukset, metsänhoitoyhdistykset, Metsähallitus, metsäyhtiöt sekä metsäkoneurakoitsijat. Sertifiointijärjestelmässä on määritetty 28 metsien hoito- ja käyttökriteeriä, jotka jaakaantuvat taloudellisiin, sosiaalisiin ja ekologisiin tavoitteisiin. Kriteereistä lähes kaikki toteutuvat noudattamalla lainsäädäntöä ja ajantasaisia metsänhoitosuosituksia. Sertifikaattimetsien suojelutasoa seurataan vuosittain ulkopuolisen arvioijan tekemän auditoinnin avulla. (Suomen ympäristökeskus 2005). Sertifiointin lisäksi metsäyhtiöillä on usein käytössä muita laatu- ja ympäristöjärjestelmiä, kuten ISO 14000 -standardin mukainen ympäristöjärjestelmä.

Metsänhoitosuositukset kannustavat hyvään metsien hoitoon ja käyttöön, sekä tähtäävät taloudellisesti kannattavan puuntuotannon edistämiseen, metsäluonnon biologisen monimuotoisuuden säilyttämiseen ja metsien monikäytön huomioimiseen (Ohtonen ym. 2005: 30). Suositukset auttavat metsänomistajaa keskeisten metsänkasvatuksen toimenpiteiden, esimerkiksi metsänuudistuksen, taimikonhoidon tai kunnostusojituksen toimenpidevalinnassa, luonnonhoidossa ja vesiensuojeluasioissa. Metsänhoidon oppaita ovat julkaisseet muun muassa Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio sekä Metsähallitus (Heinonen ym. 2004).

2.3

Toimija ja toimijuus

Toimijaksi kutsutaan tietyn tapahtumaketjun kannalta tärkeää tekijää. Toimijoiksi voidaan ymmärtää ihmiset eri elämäntilanteillaan, esimerkiksi kuluttajana, ammatinharjoittajana tai päätöksentekijänä, tai laajemmin ihmisryhmät, yhteiskunnalliset instituutiot tai jopa fyysinen ympäristö. Yksittäiset toimijat eivät toimi tyhjiössä, vaan muodostavat yhteenliittymiä, toimijaverkkoja, jotka vakiinnuttavat tiettyjä toimintoja ja luovat järjestystä toimintaympäristöönsä. Toimijaverkot myös synnyttävät uusia valtasuhteita vaikuttamalla siihen, kuka tai mikä voi olla toimija ja millä tavalla. (Lähde 2001: 306–307). Lopputulokseen vaikuttavat myös historiallisesti muodostuneet toiminnan tavat ja instituutiot (Peltola 2001: 166).

Toiminta on ymmärrettävä suhteessa toimintaympäristöön eli kontekstiin. Yksilöiden toimintaa rajoittavat esimerkiksi julkisen vallan ja markkinoiden toiminta sekä fyysinen sijainti ja yhteistyö- tai konfliktisuhteet muihin toimijoihin. Toisaalta yksilö voi toiminnallaan vaikuttaa siihen, millaisiksi nuo hänen toimintamahdollisuutensa rajoittavat tai laajentavat tekijät muodostuvat. (Nurmio 2001: 141–143). Toimijan strategiat muovautuvat uudelleen oppimisen ja toimintaympäristön muutoksen seurauksena. Onnistumiset tai epäonnistumiset vaikuttavat siten toimijan tuleviin strategioihin. Toiminnan seuraukset luovat siis toimintaa määrittäviä tai mahdollistavia puitteita. (Peltola 2001: 167). Toimijoiden välinen vuorovaikutus mahdollistuu erilaisten, toimijoita toisiinsa kytkevien välittäjäelementtien avulla. Siten toimijoiksi voidaan ymmärtää myös ei-inhimilliset tekijät, kuten materia, koneet ja artefaktit. (Peltola & Åkerman 1999: 7–11). Esimerkiksi metsäkiistoissa kiistan kohde on materiaalisessa todellisuudessa, luonnonympäristössä ja taloudellisessa pääomassa. Samoin suunnitteluosapuolia voivat olla erilaiset apuvälineet kuten optimointi- ja laskentamenetelmät (Hytönen & Kangas 2001: 297).

Ympäristöpolitiikka edustaa yhteiskuntaa läpileikkaavia intressejä, joilla on yhtymäkohtia muihin politiikan alueisiin. Ympäristöpolitiikkaa toteuttavat useat yhteiskunnan toimijat, kuten eri hallinnonalat, kunnat, puolueet, teollisuus, maa- ja metsätalous sekä kansalaisjärjestöt. (Sairinen ym. 1999: 18–19). Tässä tutkielmassa puhutaan yleisesti metsätoimijoista, joilla tarkoitetaan tutkimusta varten haastateltuja metsätalouden ammattilaisia sidosorganisaatioineen. Toimijuuden määrittelyllä halutaan tässä yhteydessä kuitenkin korostaa, että toimijuus ei rajoitu vain metsäammattilaisiin vaan heidän toimintaansa, käytäntöjään ja vuorovaikutusta määrittävät

monimutkaiset toimijaverkostot. Määritelmä ei siis sulje toimijuuden ulkopuolelle esimerkiksi metsänomistajia, asukkaita tai fyysistä metsätalouden toimintaympäristöä.

2.3.1

Metsätalouden toimijat kansalliselta paikalliselle tasolle

Valtion ympäristöhallinnosta huolehtivan ympäristöministeriön tehtävänä on vastata ympäristöpolitiikasta ja ympäristölainsäädännön valmistelusta. Vesien käytön ja hoidon ohjausvastuu jakaantuu ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön kesken siten, että ympäristöministeriön toimialaa ovat vesien laadulliset ja maa- ja metsätalousministeriön määrälliset kysymykset. Alueelliset ympäristökeskukset vastaavat ympäristöhallinnon alueellisista tehtävistä. Niiden tehtäviin kuuluvat muun muassa ympäristön tilan ja ympäristöön kohdistuvan kuormituksen tutkiminen sekä seuranta, ohjeistus- ja valvontatehtävät. Lisäksi ne huolehtivat ympäristöhoito-, vesihuolto- ja vesistöiden toteuttamisesta ja ympäristövahinkojen ehkäisystä sekä tuottavat ja jakavat tietoa toimialueellaan. (Mäkinen 2005: 15–17).

Suomalaista metsänhoitoa tukee laaja asiantuntijaverkosto. Metsätaloudessa toimitaan sen liikevaihtoon nähden runsaasti erilaisia toimijaryhmiä, joista useat saavat joko suoraa julkista rahoitusta tai veroluonteisia tuloja. Kolström (2004) jakaa metsätalouden toimijakentän kolmeen ryhmään: hallintoon ja julkiseen sektoriin, yrittäjäsektoriin ja T&K-sektoriin. Julkinen sektori, tärkeimpänä 13 alueellista metsäkeskusta, valvoo metsälakeja, tekee julkistehtäviin liittyviä päätöksiä sekä huolehtii metsätalouden edistämistoiminnasta muun muassa valtion määrärahoihin rahoitettavien palveluin. (Metsäkeskukset 2007).

Markkinataloudellisin perustein toimiva yrityssektori tarjoaa palveluita metsätalouden edistämiseen, metsänhoitoon ja puukauppaan. Kuntien alueilla toimivat, yksityisten metsänomistajien rahoittamat metsänhoitoyhdistykset (v. 2007 151 kappaletta) tarjoavat metsänhoitopalveluita, ajavat metsänomistajien etuja sekä järjestävät neuvontaa ja koulutusta. (Metsänhoitoyhdistykset 2007). Metsänomistajien edunvalvojina toimivat lisäksi metsänhoitoyhdistysten perustamat alueelliset metsänomistajien liitot (10) (MTK ja Metsänomistajien liitot 2005). Valtakunnallisena edunvalvojana esimerkiksi säädöksiin, päätöksiin ja kansainvälisiin sopimuksiin liittyvissä asioissa toimii Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK (MTK 2007). Melko uusi ja kasvava toimijakunta metsätaloudessa ovat suunnittelu- ja urakointipalveluita tarjoavat yksityiset metsäpalveluyrittäjät.

Pääasiassa valtion määrärahoihin rahoitettava tutkimussektori tarjoaa palvelusektorin, hallinnon ja metsänomistajien käyttöön tutkimustietoa. (HAUS kehittämiskeskus 2004). Metsiin liittyvää tutkimus- ja kehitystyötä tehdään Metsäntutkimuslaitoksessa (Metla), Suomen ympäristökeskuksessa (SYKE), yliopistoissa ja muissa tutkimuslaitoksissa. Osittain valtion rahoittama metsätalouden kehittämiskeskus Tapio tuottaa ja markkinoi metsien hoitoon liittyvää tietoa, muun muassa metsänhoidon suosituksia. Käytännössä jako kolmeen toimijaryhmään ei kuitenkaan ole selvärajainen, sillä toimijat hoitavat usein useamman kuin yhden sektorin tehtäviä (taulukko 3).

Taulukko 3. Tärkeimmät metsätalouden nykytoimijat tehtävineen (Kolström 2004).

	MMM	Tapio	Metsä- kesk.	Mhy:t*)	Metsä- teoll.	Yrittä- jät	Muut
Viranomaistehtävät	x		x				
Metsäpolitiikka	x		(x)				
Neuvonta, koulutus		x	x	x	x	x	x
Tuotannollinen toiminta		x	x	x	x	x	x
Edunvalvonta			(x)	x	x	x	x

*) Mhy= Metsänhoitoyhdistys

Asiantuntijaorganisaatioiden lisäksi yksityiset metsänomistajat muodostavat tärkeän metsätalouden toimijaryhmän. Suomen metsämaan alasta (23 miljoonaa hehtaaria) noin kaksi kolmasosaa (62 %) on yksityisten metsänomistajien hallinnassa. Yksityismetsätalouden kansantaloudellinen merkitys on huomattava, sillä valtaosa metsäteollisuuden käyttämästä puuraaka-aineesta on peräisin yksityismetsistä. Yksityiset metsätilat ovat verrattain pieniä: keskimäärin yhden tilan omistuksessa on 26 hehtaaria metsämaata. Yksittäisiä metsänomistajia on arvioitu olevan Suomessa lähes 900 000 eli lähes joka viides suomalainen omistaa metsää. (Metinfo 2004).

Suomen metsätalousmaasta noin neljäsosa (26 %) on valtion omistuksessa. Valtion metsien hoidosta ja käytöstä vastaava Metsähallitus on valtion liikelaitos, jolla on sekä puuntuotannollista liiketoimintaa että julkisia hallintotehtäviä (Metsähallitus 2007). Valtion omistamat metsät sijaitsevat suureksi osaksi Pohjois-Suomessa. (Rekolainen ym. 2006: 77). Talousmetsistä noin 9 prosenttia on yritysten omistuksessa. Metsäteollisuusyrityksistä suurin metsänomistaja on UPM-Kymmene Oyj. Kunnat, seurakunnat ja säätiöt omistavat yhteensä 4 prosenttia metsää. Merkittävä osa kuntien ja seurakuntien metsistä on virkistyskäytössä tai erilaisten käyttörajoitusten piirissä. (Hetemäki ym. 2006: 79–82).

2.4

Viestintä ja vuorovaikutus vesiensuojelussa

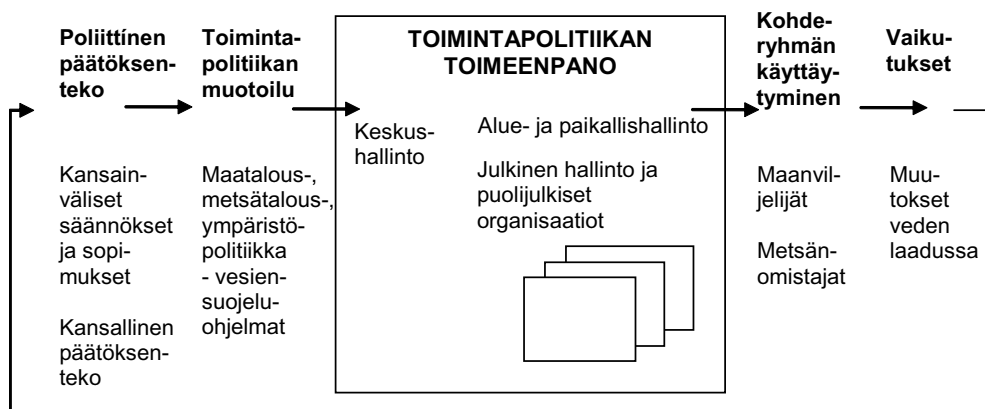
Yhteiskuntatieteissä vuorovaikutuksen eli interaktion käsite viittaa ihmisten sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä siihen, millä tavoin he vaikuttavat ja vastaavat toistensa toimintaan (Spectrum tietokeskus 1981: 406). Viestinnällä eli kommunikaatiolla tarkoitetaan yksinkertaistettuna informaation vaihdantaa lähettäjän ja vastaanottajan välillä (Juholin 2003). Åberg (2000: 53–54) määrittelee viestinnän prosessiksi eli tapahtumaksi, jossa merkityksien antamisen kautta tulkitaan asioiden tilaa, ja jossa tämä tulkinta saatetaan muiden tietoisuuteen vuorovaikutteisen, sanomia välittävän verkoston kautta. Vuorovaikutteisessa viestintäprosessissa jokainen osapuoli vaikuttaa aktiivisesti viestinnän lopputulokseen.

Miten vuorovaikutus ja viestintä sitten kiinnittyvät vesienhoitoon? Vaikka ylipaikalliset normit asettavat vesiensuojelulle omat vaatimuksensa, korostuu vesikysymyksissä aina paikallinen sopimuksellisuus. Paikallisilla osapuolilla on poliittisina toimijoina, mielipiteen ilmaisijoina sekä vesien käyttäjinä tärkeä osuus siihen, millaisin teoin, päätöksin ja järjestäytymisen muodoin vesiasioita hoidetaan. (Mäkinen 2005: 51, 71–75). Toivottujen lopputulosten aikaansaamiseksi toimintapolitiikan tulisin olla alueen toimijoiden yhdessä muotoilemaa ja toimeenpanemaa.

Kun ulkoapäin tulevat vaikutteet rajataan pois, voidaan vesiensuojelun toimeenpanon ketjua pelkistetysti havainnollistaa kuvalla 4. Tavoitteiden toimeenpanon prosessi alkaa poliittisesta päätöksenteosta eli vesistökuormituksen vähentämiseen pyrkivistä sopimuksista ja normeista. Prosessin toisessa päässä ovat halutut vaikutukset eli veden laadun paraneminen. Veden laatu taas vaikuttaa vesiensuojelun tavoitteiden asettamiseen. Näin kyseessä on jatkuva prosessi, jonka jokaiseen vaiheeseen sisältyy

palaute ja sitä mahdollisesti seuraavat tarkistukset eri vaiheissa. (Niemi-Iilahti & Vilkki 1995: 25). Poliitiikan ja hallinnon vuorovaikutus on läsnä julkisten ohjelmien toimeenpanossa myös intressiryhmien ja tiedotusvälineiden toiminnan kautta (Frederickson 1989: 22–25 Niemi-Iilahden & Vilkin 1995: 25 mukaan).

Vesienhoitolain mukaiset, luonnollisten valumaolosuhteiden mukaan muodostetut vesienhoitoalueet ylittävät monien hallinnollisten alueiden rajat. Vesienhoitoalueilla koordinoituvastuu suunnitelmien ja ohjelmien laadinnasta, vesien tilan luokittelusta ja seurannasta on alueellisella ympäristökeskuksella yhdessä alueen viranomaisten ja muiden toimijoiden, esimerkiksi eri elinkeinojen edustajien, ympäristöjärjestöjen, vesialueiden omistajien sekä vesien käyttäjien kanssa. Yhteistyötä varten jokaiselle vesienhoitoalueelle on perustettu lakisäätäinen vesienhoidon yhteistyöryhmä. Vesienhoitoalueen hoitosuunnitelma toimii osallistamisen välineenä keskusteltaessa kansalaisten ja toiminnanharjoittajien kanssa keskeisistä vesiensuojelukysymyksistä (Mäkinen 2005: 54; Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 202). Vesipuitedirektiivin edellyttämät osallistumiskäytännöt rajoittuvat kuitenkin vain hoitosuunnitelman kirjalliseen kommentointimahdollisuuteen, eikä direktiivissä myöskään ole määritelty, miten toimitetut lausunnot tulisi ottaa huomioon. (Hollo & Salila 2001: 43–46).

Kuva 4. Alue- ja paikallistason organisaatiot julkisen toimintapolitiikan toimeenpanossa (Niemi-Iilahti & Vilkki 1995: 26, kirjoittajan muokkauksin).

3 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat ympäristönkäytön oikeudenmukaisuuden, ympäristökonfliktien, kommunikatiivisen suunnittelun sekä yhteiskunnallisen viestinnän teoriat ja niiden tulkinnot. Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuutta ja kestävyyttä tarkastellaan yleisempänä sateenvarjokäsitteenä ja kaiken ympäristöpoliittisen toiminnan peruslähtökohtana. Ympäristönkäyttö on kuitenkin lukuisien ristiriitaisten arvojen ja intressien yhteensovittamista, mikä toisinaan voi johtaa erilaisten näkemysten törmäyksiin ja kärjistyä konflikteiksi. Eräänä konfliktien ehkäisy- ja hallinnan mallina esitellään kommunikatiivisen suunnittelun teoria. Samalla luodaan katsaus vuorovaikutteisuutta korostavan ajattelun kehittymiseen ympäristön ja metsien käytön suunnittelussa. Kurkistus yhteiskunnalliseen viestintään kertoo medioiden merkityksestä konsensuksen tai konfliktien rakentajana.

3.1

Ympäristönsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus tutkimuskohteena

Niin kotimaisessa kuin kansainvälisessäkin ympäristökeskustelussa yhdeksi kokoaivaksi ja varsin erilaisia aiheita kattavaksi teemaksi on noussut oikeudenmukaisuuden vaatimus. Niin kansainvälisissä biodiversiteettiohjelmissa, eläinten oikeuksien puolustamisessa, luonnonvarojen ylikäytössä kuin eriarvoisuutta tuottavassa maankäyttö- ja ympäristöpolitiikassakin on yhtä lailla kysymys oikeudenmukaisuudesta. Ajatus ympäristönkäytön oikeudenmukaisuudesta (environmental justice) ei ole vieras maantieteenkään tutkimuskentässä, ja monet tutkijat ovat käsitelleet kysymystä monipuolisesti sekä teoreettisen että käytännönläheisen tutkimuksen työkaluna (ks. esim. Cutter 1995; Harvey 1996; Kotilainen 1998; Lehtinen 1999; McAfee 1999; Rytteri 2005; Lehtinen & Rannikko 2003).

Maantieteellisessä tutkimuksessa 1980-luvulla yleistyneessä lokaliteettitutkimuksessa tutkimuskohteena ovat olleet paikallisuus ja paikan merkitys ihmisille sekä se, miten ylipaikalliset prosessit toteutuvat paikallisesti. Lokaliteettitutkimuksessa selvitetään, miten yhdyskuntien erityispiirteet ja olosuhteet vaikuttavat muutosten paikallisiin muotoihin sekä millaista vuorovaikutusta ja ristiriitoja muutosprosessien ja paikallisuuden kohtaamisessa ilmenee (Haarni ym. 1997: 14–15). Häklin (1999: 117) mukaan lokaliteettitutkimus käsitteenä on lähes hävinnyt nykyisestä tieteellisestä keskustelusta, mutta sen myötä kehitetyt ideat vaikuttavat yhä yhteiskunta- ja kulttuurimaantieteen nykysuuntauksissa. Alueellisilla ulottuvuuksilla on merkitystä esimerkiksi luonnonuojelussa: ympäristöongelmien syyt ja ratkaisut ovat sidoksissa paikallisiin toimenpiteisiin myös silloin, kun ongelmat ovat luonteeltaan ylikansallisia (Peuhkuri & Haverinen 1998: 291).

Yleisimmin ympäristökonfliktit ovat olleet ympäristösosiologian tutkimusalaan (ks. esim. Rannikko 1994; Saaristo 2000). Viime vuosikymmeninä ja vuosina ympäristökiistat ovat alkaneet kiinnostaa myös maantieteilijöitä (ks. esim. Lehtinen 1999; Oksanen 2003; Mäkinen 2005). Annukka Oksanen (2003) tarjoaa väitöskirjassaan esimerkin paikallisten ja kansainvälisten suojelunäkemyksen kohtaamisesta tutkiessaan Natura 2000 -luonnonsuojeluverkon kokoamisen aiheuttamia konflikteja. Naturen suurimmaksi virheeksi nähdään perinteisen hallintomallin soveltaminen uudelleenlaiseen, laajaa neuvottelua vaativaan yhteiskunnalliseen ilmapiiriin (Oksanen 2003: 91–169). Monien tuoreiden tutkimusten mukaan kyseessä näyttäisi kuitenkin olevan vain yksittäistä luonnonsuojeluohjelmaa laajempi luonnonvarapolitiikan ja maaseudun ympäristöpolitiikan ongelma (ks. esim. Jokinen 2004; Palviainen 2004; Peuhkuri 2004). Ympäristöpolitiikan toimijat eivät tunnu onnistuneen sosiaalisen ulottuvuuden ja paikallisten elinolosuhteiden tunnistamisessa (Jokinen 2005: 46).

Vesipolitiikan puitteiden toteuttamiseen Heikki Mäkisen (2005: 110) mukaan vesienhoidon menestyksellä toteuttaminen edellyttää erityisesti niiden toimijoiden sitouttamista, joihin aiemmat velvoitteet eivät ole kunnolla vaikuttaneet. Luonnonsuojelun sisällyttäminen maa- ja metsätalouteen sekä maankäytön suunnitteluun ei kuitenkaan ole ollut Suomessa aina ongelmattomaa (Sairinen & Lindholm 2006: 194). Metsätalouden osalta ekologista uudistusta ovat hidastaneet vakiintuneiden käytäntöjen, ennen kaikkea puuntuotannon kasvattamisen voimakas asema metsätalouden käytännöissä (Jokinen 2001a: 169–171). Suomessa metsätaloutta ja metsäteollisuutta edustavien intressiryhmien vahva yhteiskunnallinen asema on perustunut maan metsäteollisuusvaltaisuuteen. Sen vuoksi ryhmät ovatkin voineet toimia kohtalaisen pitkään ilman, että niiden on juuri tarvinnut välittää uudenaisten arvojen ja intressien esiinnoususta. (Rannikko 1994: 20–21; ks. myös Ollonqvist 1998). Tikkasen (2006: 38, 42) mukaan yksityismetsätalouden edustajien näkemykset metsätalouden kehittämisestä ovat yhä varsin yhtenäiset, sen sijaan ympäristökysymyksissä metsätalouden verkosto on selkeän polarisoitunut. Ympäristönsuojelun ja metsätalouden intressit nähdään yhä olevan metsäpoliittisen kentän ääripäässä.

Aiemmassa ympäristöpolitiikan, ympäristönkäytön ja ympäristökonfliktien yhteiskunnallisessa tutkimuksessa tutkimuskohteena ovat olleet usein tavallisten kansalaisten tai esimerkiksi maanomistajien näkemykset ja intressit suhteessa normeihin ja hallintoon. Tässä tutkimuksessa uudenlaisen näkökulman tuo saman sektorin sisällä toimivien asiantuntijatahojen näkemysten ja keskinäisen vuorovaikutuksen tarkastelu. Tutkimuksen näkökulma on konstruktionistinen, toisin sanoen lähtökohtana on todellisuus sellaisena kuin se haastateltavien henkilöiden kokemuksissa ilmenee, eli kuinka heidän arkiymmärryksensä sen tulkitsee (Häkli 1999: 133). Konstruktionismissa yhteiskunnalliset ongelmat ovat aina suhteellisia, sillä kulttuuriselta ja sosiaaliselta taustaltaan erilaiset ihmiset pitävät erilaisia asioita ongelmina (Suhonen 1994: 39), eikä ympäristömuutosten käsittäminen ympäristöongelmiksi ole lainkaan itsestään selvää. Konstruktionistinen lähestymistapa on melko yleinen lähtökohta yhteiskunnallisessa ympäristötutkimuksessa (Jokinen 1998: 269). Näkökulmaa voidaan soveltaa myös ympäristökonfliktien tutkimiseen, sillä ympäristökonflikteissa on kyse enemmän kulttuurisista kuin ekologisista tosiasioista (Oksanen 2003: 25).

3.2

Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuus ja kestävyys

Keskustelut ympäristönkäytön oikeudenmukaisuudesta voidaan useimmiten tiivistää saman peruskysymyksen ympärille: miten yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja yhteisöllinen oikeudentaju otetaan huomioon ympäristöä käytettäessä ja tehtäessä sitä koskevia valintoja? (Lehtinen & Rannikko 2003: 234). Tutuimmassa muodossaan kysymys ympäristönkäytön oikeudenmukaisuudesta on noussut esiin kestävästä ke-

hityksen ympärillä käydyssä keskustelussa: tulevien sukupolvien huomiointi on ennen kaikkea kunkin sukupolven vastuun ja oikeudenmukaisuuden pohtimista (Lehtinen 1999: 210). Suomessa luontevampaa on ehkä puhua ympäristöpoliittisesta oikeudenmukaisuudesta, koska kysymys on yleensä poliittisista ja hallinnollisista päätöksenteko- ja valintatilanteista (Lehtinen & Rannikko 2003: 234). Ympäristöpoliittinen oikeudenmukaisuus voidaan pohjoismaisessa kontekstissa liittää esimerkiksi ympäristönsuojelusta koituvien kustannusten oikeudenmukaiseen jakamiseen, kiistojen osapuolten omista lähtökohdista lähtevään vastavuoroiseen ongelmanratkaisuun tai kansalaisten vaikutusmahdollisuuksiin omaa elinympäristöään koskevissa päätöksissä (Oksanen 2003: 38; Palviainen 2004: 50). Ympäristöpoliittiseen oikeudenmukaisuuden problematiikkaan liittyy läheisesti kysymys myös pohjoisen luonnon ja yhdyskuntien asemasta Euroopan unionin integraatiossa. (Lehtinen 1999: 210).

Luonnonsuojelua ja sen taustalla vaikuttavia moniulotteisia seikkoja voidaan tarkastella kestävän kehityksen käsitteen avulla. Kestävästä kehityksestä on totuttu puhumaan kolmen ulottuvuuden, ekologiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen kestävyuden yhteensovittamisena (ks. esim. Niemenmaa 1999: 11; Oksanen 2003: 37–39). Eri ulottuvuuksien huomioon on toivottu lieventävän ympäristön- ja luonnonsuojeluun liittyvien ristiriitojen voimakkuutta (Oksanen 2003: 37). Usein tavoitteiden on kuitenkin havaittu törmäävän toisiinsa ja asettuvan yhteiskunnan kehityksen ohjaamisessa vastakkain sen sijaan, että ne tukisivat toisiaan (Sairinen ym. 1999: 19). Kestävän kehityksen eri osa-alueiden edunvalvojat korostavat mielellään oman näkökulmansa arvoa, mikä johtaa helposti ristiriitoihin (Lehtinen & Rannikko 2003: 238).

Ympäristötoimijoiden keskuudessa kestävän kehityksen ulottaminen pelkän ekologisen kestävyuden ulkopuolelle on aiheuttanut kritiikkiä koko käsitteen vesittämisestä ja itse pääasian, huolen ympäristöstä, unohtamisesta (Niemenmaa 1999: 13; Oksanen 2003: 40). Ekologisen kestävyuden toteutuminen kuitenkin edellyttää nimenomaan sosiaalisen kestävyuden toteutumista. Kestävää kehitystä ei ole mahdollista saavuttaa ilman keskustelua ja sitoutumista, mikä puolestaan vaatii tuekseen oikeudenmukaisuutta. Useimmat kestävän kehityksen kannalta keskeiset ongelmat, kuten kulutuksen tai päästöjen vähentäminen, ovat mitä suurimmassa määrin ihmisen käyttäytymiseen liittyviä ongelmia, joita ei ole mahdollista perustella pelkän ekologian tai teknologian avulla (Niemenmaa 1999: 13). Tietyt toimintatavat luontoa kohtaan voivat olla moraalisesti vääriä, mutta sen perustelemisen, miksi ne ovat vääriä, voi tapahtua ymmärrettävästi vain vetoamalla ihmisiin ja heidän arvostuksiinsa (Sajama 2003: 83).

Sosiaalisen kestävyuden nimissä puhutaan laajoista yhteiskuntapoliittisista teemoista kuten elämän laadusta ja hallinnasta, yhteisöllisyydestä, osallistumismahdollisuuksista sekä tasa-arvosta, johon liittyy niin alueellisia, yksilöiden välisiä kuin sukupolvienkin välisiä piirteitä (Jokinen 2005: 47). Kysymystä ympäristönkäytön oikeudenmukaisuudesta ei siten voida Suomessakaan yksinkertaistaa vain paikallisten ja ylipaikallisten intressien väliseksi ristiriidaksi, vaan se on läsnä kaikkien toimijoiden sisäisissä ja välisissä toimintakulttuureissa. Osallisuuden ja ulkopuolisuuden määräytymisessä ovat aina läsnä muun muassa sukupuolen, iän ja sosiaalisen taustan ehdollistavat vaikutukset. (Lehtinen 1999: 210). Myös kulttuuritaustat ja päivittäiset elinpiirit vaihtelevat eri ryhmien kesken, minkä vuoksi on olemassa monia erilaisia, kulttuurisesti määräytyneitä luontokäsityksiä. Erilaisten ryhmien tulkinnat samoista ympäristön muutoksista voivat siten olla erilaisia ja jopa ristiriitaisia. (Oksanen 2003: 39). Siten kulttuurinen kestävyys voidaan nähdä osana sosiaalista kestävyyttä. Kulttuurisen kestävyuden toteutuminen edellyttää, että kehitys on sopusoinnussa siihen osallistuvien ihmisten kulttuurin ja arvojen kanssa.

Ympäristökysymyksissä riskit ja haitat jakautuvat harvoin tasapuolisesti (Sairinen 1994: 27). Eräs oikeudenmukaisuuden perusongelmista onkin se, onko oikein, että

enemmistö vaatii toteuttamaan vaatimuksia, jotka ovat vähemmistölle haitallisia. Rawlsin (1973) oikeudenmukaisuusteorian mukaan eri vaihtoehtojen väliltä valittaessa päätösten on oltava sellaisia, että huono-osaisimmat hyötyvät (Palviainen 2003: 95–96). Luonnon liittäminen eettisen harkinnan piiriin tekee hyvä- ja huono-osaisuuden määrittelyn entistä vaikeammaksi. Ympäristöpoliittinen oikeudenmukaisuus on periaate, joka korostaa heikommassa asemassa olevien ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin samanaikaista huomioon ottamista ja molempien kunnioittamista. (Lehtinen & Rannikko 2003: 238–239). Oksanen (2003: 38, 40) korostaa, että oikeudenmukainen luonnonsuojelujärjestelmä ei loukkaa kansalaisten yhdenvertaisuutta tai aseta ketään parempaan tai huonompaan asemaan, vaan kaikki kansalaiset osallistuvat velvoitteen täyttämiseen yhdenvertaisesti (ks. myös Rawls 1973: 24). Ympäristön ja luonnonvarojen käytöstä päätettäessä paikallisen väestön elinmahdollisuudet eivät saa heikentyä. Muutoksia ei saa olla liian paljon kerrallaan eivätkä ne saa olla liian nopeita tai dramaattisia, jotta ihmiset kykenevät niihin sopeutumaan.

Sajama (2003: 83) muistuttaa, että oikeudenmukaisuudessa on aina kysymys jonkin ihmisyyhteisön sisäisestä tai ihmisryhmien välisestä asiasta. Yhteisönäkökulma on tullut viime vuosina vahvemmin mukaan myös ympäristölainsäädäntöön, mikä näkyy esimerkiksi valitusoikeuden kasvuna ja luonnonsuojeluvastuun siirtämisenä yhteiskunnalta kansalaisille. Yhteiskunnallisen vastuun siirtäminen kansalaisille tuo Suvantolan (2003: 231–232) mukaan mukanaan kuitenkin ongelman siitä, miten yleisen edun valvonnasta koituvat kustannukset jaetaan oikeudenmukaisesti. Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuuden tutkimuksella on mahdollista identifioida vastuullisen päätöksenteon kynnyksikysymyksiä sekä hahmottaa suuntaviivoja poliittisten ratkaisujen tuottamien hyötyjen ja haittojen tasapuolisempaan jakoon. (Lehtinen 1999: 210–212; 2003: 18). Kestävää ympäristöpolitiikkaa voidaan tehdä vain yhteisöllistä oikeustajua kunnioittaen (Lehtinen & Rannikko 2003: 239, 241). Uusitalon (1991: 36–37) mukaan ongelmallista ei kuitenkaan ole yksinomaan se, miten yhteisistä ympäristötavoitteista ja niiden tärkeydestä päästään sopimukseen, vaan myös se, miten ihmiset saadaan toimimaan yhteisesti hyväksytyjen arvojen mukaisesti.

3.3

Ympäristökonfliktien piirteet

Käytännön elämässä ja sanomalehtien sivuilla ympäristökysymykset näkyvät usein konflikteina. Stereotyyppinen käsitys ympäristökonfliktista lienee median kautta välittyvä kuva metsäkiistasta, jossa luonnonsuojelijat ovat kahlinneet itsensä metsäkoneisiin tai kiivenneet puihin estääkseen hakkuut (Oksanen 2003: 26). Ympäristöristiriitojen kenttä on kuitenkin paljon moninaisempi: ympäristökonflikteina voidaan pitää myös tilanteita, joissa konflikti ei kärjisty käytännön toiminnaksi, vaan ilmenee poliittisina kiistoina tai esimerkiksi sanomalehtikirjoitteluna (Viinikainen 1998: 50). Kettunen (1998: 26, 72) määrittelee konfliktin jännitystilaksi tai vastakohtasetelmaksi, jossa osapuolten välillä vallitsee ristiriitaisia tavoitteita tai toisen toimijan toimintaan tai tavoitteisiin kohdistuu kritiikkiä. Ympäristökonfliktit voivat näin ollen olla tilanteita, joissa auktoriteettitoimijan toimintaa kritisoidaan tai ei pidetä hyväksyttävänä. Ympäristökonflikteihin luetaan myös ristiriidat siitä, kenellä on oikeus osallistua ympäristöön liittyvien tavoitteiden asettamiseen, tavoitteista käytävään keskusteluun ja toiminnasta päättämiseen.

Ympäristöristiriidat ovat usein moniulotteisia ja niihin liittyy useita samanaikaisesti ratkaistavia kysymyksiä ja teemoja. Talouden ja luonnon vastakkainasettelu pelkistää ympäristökonflikteja, sillä konflikteissa vaikuttavat monet erilaiset ja samanaikaiset ilmiöt (Rannikko 1994: 25–26). Ympäristönkäyttöön liittyviä konflikteja tapahtuu eri aluetasoilla aina kansainväliseltä tasolta yksittäisten ihmisten välisiin ristiriitoihin (Oksanen 2003: 31). Suomalaisen ympäristökonfliktien vastakkainaset-

telun osapuolia ovat tavallisimmin olleet voimakkaat erityisintressit, luonnontieteellinen tieto sekä perinteinen talonpoikainen maailmankuva ja maanomistuksen suoja (Sairinen & Lindholm 2006: 195). Maanomistukseen liittyviä luonnonsuojelullisia ja alueidenkäyttöllisiä keskusteluita ovat vaikeuttaneet sekä yksittäisten toimijoiden suuri lukumäärä että asian tunnepitoisuus (Sairinen ym. 1999: 241–245). Usein konflikteissa on kysymys tilanteesta, jossa pienet ihmiset puolustautuvat isoa koneistoa vastaan (Rannikko 1994: 17; Peltonen ym. 2006: 102). Luonnonsuojeluohjelmat ovat olleet erityisen konfliktialttiita myös siksi, että eri henkilöiden ja ryhmien käsitykset siitä, kuinka luontoa tulisi käyttää ja suojella, vaihtelevat (Oksanen 2003: 26).

Sairinen (1994: 26–28) erottaa konflikteille kolme erilaista selitysmallia, joita ovat väärinkäsitys, intressiristiriita ja arvoriistiriita. Tiedolliset eli kognitiiviset konfliktit johtuvat väärinkäsityksistä ja kommunikaatiovaikeuksista. Väärinkäsityksiä voi aiheuttaa eri ryhmien, esimerkiksi maallikoiden ja asiantuntijoiden välinen epäluottamus. Asiantuntijoiden mukaan ympäristöongelmien ymmärtäminen, käsittely ja ratkaiseminen edellyttävät asiantuntemusta, jota maallikoilla ei ole. Tämä näkökulma korostaa teknistä ja tieteellistä asiantuntemusta ja samalla niiden instituutioiden valtaa, jolla tämä resurssi on hallussaan. Luonnon hallinnasta tulee siten samalla ihmis yhteisöjen hallintaa (Lehtinen 1999: 235). Maallikoiden näkökulmasta taas ympäristökonfliktit syntyvät epäluottamuksesta asiantuntijoita ja heidän luomaansa tietoa kohtaan, mikä voi johtaa epäilevään suhtautumiseen koko suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmän tasapuolisuuteen ja avoimuuteen, toisin sanoen yhteiskunnallisten pelisääntöjen legitimitettiin (Sairinen 1994: 26–27; Peltonen ym. 2006: 101). Tilannetta kärjistää se, että eri ”asiantuntijuuksien” kohtaaminen ei tapahdu kasvotusten vaan esimerkiksi tiedotusvälineiden kautta (Saaristo 2000: 127).

Saariston (2000: 35) mukaan asiantuntijuuden määrittely on ympäristökysymyksissä varsin ongelmallista. Esimerkiksi metsäkysymyksissä asiantuntemuksen perustalle ei voida tehdä selvää jakoa: metsäalan ammattilaiset, tutkijat, ympäristöliikkeiden edustajat sekä metsurit voivat kaikki perustellusti väittää olevansa metsäalan asiantuntijoita. Sama koskee myös paikallisia asukkaita, ”oman elämänsä” asiantuntijoita. Käytännössä määrittelyvalta kuitenkin jää niille, keille se on hallinnollisesti tai muulla tavoin annettu. Tiedollisissa ympäristökonflikteissa osapuolten käsitykset saattavat asiantuntemuksen lisäksi vaihdella siitä, mitkä ovat kiistan todelliset tosiasiat, miten tietoa tulisi tulkita ja mitä tietoa tarvitaan. Usein konflikteihin sisältyy vaatimus selvitysten ja vaikutusten arvioinnin tarpeesta sekä väitteitä näiden riittämättömyydestä, minkä vuoksi konflikteissa korostuu puolueettoman tiedon merkitys. Konflikteihin tyypillisesti liittyvät väärinkäsitykset ovat yleensä sitä pahempia, mitä pidemmälle ristiriidat ovat kärjistyneet. (Peltonen ym. 2006: 102–107; Ympäristöministeriö 2006).

Toinen ympäristökonfliktin selitysmalli on intressiristiriita, missä toisten osapuolten koetaan hyötyvän toisten kustannuksella. Kyse on siis keskenään kilpailevista eduista, kiistan voittajista ja häviäjistä. Kiistoissa puolustettavat intressit voivat taloudellisten lisäksi olla kulttuurisia, sosiaalisia, esteettisiä tai poliittisia. Intressinäkökulma luo oikeuksia heille, joiden intressit ovat uhattuna riippumatta siitä, katsotaanko heidät asiantuntijoiksi vai ei. (Sairinen 1994: 27–28). Luonnonsuojelunäkökohtien ulottuessa maankäyttöön on kyse ympäristöön kohdistuvien intressien tasapainottamisesta. Suojeluhankkeissa punnitaankin luonnonsuojelun suhde muihin intresseihin (Oksanen 2003: 36).

Ympäristökonfliktien syynä voivat olla myös syvälliset erot ihmisten arvostuksissa ja arvomaailmoissa (Sairinen 1994: 28). Arvot ovat pysyviä, tavoitteita koskevia valintatapuuksia, jotka ihmiset ovat sisäistäneet ja joiden edistämisestä he eivät mielellään poikkea (Rannikko 1995: 67). Arvotuserot voivat koskea esimerkiksi käsityksiä hyvinvoinnista, tämän saavuttamisen keinoista, luonnon ja ihmisen välisestä suhteesta tai vastuusta tulevia sukupolvia kohtaan (Sairinen 1994: 28). Vakaumuk-

sellisia arvoja ja periaatteita koskevia ristiriitoja onkin hankalampi ratkaista kuin selviin intresseihin liittyviä, sillä niitä on vaikeampi korvata muilla eduilla ja tehdä kompromissiratkaisuja (Lybäck & Loukola 2005: 282). Arvonäkökulman huomioointaminen päätöksenteossa merkitsee käytännössä erilaisten sidosryhmien näkemysten hyväksymistä teknisten asiantuntija-arvioiden rinnalle (Sairinen 1994: 28).

Usein ristiriidat sisältävät piirteitä kaikista kolmesta konfliktityypistä. Suurille konflikteille tyypillisiä piirteitä ovat osapuolten ja kiistakysymysten suuri määrä sekä tapausten poliittinen ulottuvuus. Politisoitumisen myötä konflikti saa ylipaikallisia ulottuvuuksia, kun paikallisiin kiistoihin haetaan uusia argumentteja ja tukea yli-paikalliselta, joskus jopa ylikansalliselta tasolta. Konflikteja kärjistävät lisäksi epäily asioiden salailusta, kireät aikataulut, liian tiukat tavoitteet, varhain lukkoon lyödyt päätökset, jyrkät toimintatavat, puutteelliset taustatiedot, liioitellut vaatimukset sekä aiempi vaikea konfliktihistoria. (Peltonen ym. 2006: 102–107; Ympäristöministeriö 2006).

3.3.1

Suomalainen konfliktikulttuuri

Peltosen ym. (2006: 103) mukaan suomalaisen konfliktikulttuurin piirteiden tunnistaminen ja kulttuurinen ymmärrys siitä, miten nämä yhteiskunnallisen muutoksen myötä muuttuvat, ovat tärkeitä tutkimusaiheita myös konfliktien ratkaisumahdollisuuksien kehittämisen näkökulmasta. Rannikon (1994: 16, 22) mukaan muutokset yleisessä poliittis-ideologisessa ilmapiirissä heijastuvat myös ympäristökeskusteluun. Esimerkiksi 1980- ja 1990-luvut merkitsivät voimakasta luonnontieteellisen ympäristötutkimuksen kasvua ja sen hyödyntämistä hallinnossa, mikä herätti kritiikkiä maanomistajien paikallisten intressien ja asiantuntijuuden väheksymisestä. (Sairinen ym. 1999: 241–245).

EU-jäsenyyden myötä eri ryhmien maailmankuvien väliset erot ovat entisestään kärjistyneet, mikä ilmenee konfliktialtiuden kasvuna. EU-politiikkaan sopeutuminen on merkinnyt Suomelle pyrkimystä samalla maantieteellisten erityisolojen puolustamiseen ja ympäristöpolitiikan edelläkävijämaa-aseman säilyttämiseen (Sairinen & Lindholm 2006: 181, 195). Suomi onkin kansainvälisessä uusiutumisen- ja kilpailukyvyssä menestynyt, mutta maksanut siitä kovan hinnan (Lehtinen & Rannikko 2003: 244). Esimerkiksi Natura 2000 -prosessi on aiheuttanut kielteisiä imagovaikutuksia kaikelle ympäristöpoliittiselle toiminnalle ja vaikeuttanut ympäristöhallinnon suhteita maataloustuottajien lisäksi suureen yleisöön (Sairinen ym. 1999: 245; ks. myös Oksanen 2003; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007).

Rannikon (1994: 20–21) mukaan ”läpiekologisoituneessa” yhteiskunnassa vain harvat uskaltavat enää vastustaa ympäristönsuojelua. Ympäristöasioiden huomiointi on noussut niin kotimaisilla kuin kansainvälisilläkin markkinoilla selkeäksi kilpailueduksi. Luonnonsuojelu on arkipäiväistynyt ja saanut entistä hallinnollisempia muotoja, mikä osaltaan on hillinnyt kansalaisliikehdintää. Sairisen (1994: 241) mukaan konflikteja ei kuitenkaan ole mahdollista poistaa kokonaan, sillä ne sisältävät runsaasti sellaisia arvo- ja intressiristiriitoja, joiden sovittelu ei ole mahdollista.

Peltosen ym. (2006: 102–108) mukaan maankäytön suunnittelun osalta suomalaiset vuorovaikutuskäytännöt ja osallistumisjärjestelyt ovat riittämättömiä konfliktien käsittelyareenoiksi. Konfliktien käsittely on satunnaista, eikä järjestelmällisiä menetelmiä ristiriitojen käsittelyyn ole olemassa. Myös Oksanen (2003: 30) toteaa, että viranomaisten toimintaa ohjaavat jäykät rutiinit ja säädökset estävät asioiden käsittelyn uusilla ja innovatiivisilla tavoilla. Järjestelmä ei myöskään takaa kaikkien ristiriidan osapuolten osallistumismahdollisuuksia, sillä päätöksentekoprosesseihin on vaikea vaikuttaa. Sääntelymenetelmiä vaivaa lisäksi kyvyttömyys käsitellä ristiriidan todellisia ja perimmäisiä syitä.

Kommunikatiivisella suunnittelulla kohti konsensusta

Suunnittelun vuorovaikutteisuudesta on käyty keskustelua monilla eri termeillä: puhutaan esimerkiksi kommunikatiivisesta, osallistavasta, yhteistoiminnallisesta tai vuorovaikutteisesta suunnittelusta. Termeihin saatetaan liittää erilaisia historiallisia kytkentöjä, mutta kaikille niille on yhteistä suunnittelun osapuolten välisen vuorovaikutuksen lisääminen ja kehittäminen. (Mäkinen 2005: 80). Loikkanen ym. (1997) tarkoittavat osallistavalla suunnittelulla niitä menetelmiä, joilla yhteisö ottaa sidosryhmänsä mukaan suunnitteluprosessiin tai toimintansa arviointiin. Osallistavassa suunnittelussa vuorovaikutusta tapahtuu yhteisön ja sidosryhmien lisäksi yhteisön itsensä sisällä ja eri sidosryhmien välillä. Osallistumisen kautta ihmiset voivat vaikuttaa heitä koskevien, yhteisten asioiden käsittelyyn, ja sen tavoitteena on eri näkemysten kannalta perusteltujen lopputulosten aikaansaaminen.

Mäntysalo (2005) on tarkastellut osallistumisajatuksen kehittymistä suunnitteluteorioissa 1950-luvulta tähän päivään. 1950- ja 1960-lukujen vallitsevana suunnittelutrendinä oli rationaalinen kokonaisvaltainen suunnittelu, missä asiantuntijasuunnittelijan uskottiin objektiivisen tiedonhankinnan ja analyysien avulla voivan määrittellä, mikä on parhaaksi yhteiskunnalle. Osallistumisen katsottiin häiritsevän suunnittelun objektiivisuutta ja yleisen hyvän toteutumista. Mäntysalon (2005: 1–5) mukaan rationaalisen suunnittelun ajattelutapa on usein yhä löydettävissä julkisen sektorin suunnittelun ytimeistä. Kokonaisvaltaista rationaalista suunnittelua vastaan alettiin kuitenkin jo 1960-luvun lopulta alkaen kohdistaa kritiikkiä: moniarvoisessa yhteiskunnassa ei voida löytää tieteellisesti määriteltyjä ja objektiivisia arvoja. Erilaisten ryhmien arvot ja intressit oli siksi tuotava osaksi julkisen sektorin suunnittelua. Lisäksi suunnittelussa tulisi pyrkiä yhteisymmärrykseen erilaisten ja toisinaan ristiriitaistenkin intressien kesken. Kokonaisvaltainen suunnittelu ei myöskään, nimestään huolimatta, kyennyt ottamaan ympäristövaikutuksia riittäväällä tavalla huomioon. (Sairinen 1994: 242). Modernistisen asiantuntijasuunnittelun nähtiinkin viimeistään 1990-lukuun mennessä tulleen tiensä päähän (Niemenmaa 2005: 43).

Suunnittelun kommunikatiivinen käänne ammentaa erityisesti saksalaisen Jürgen Habermasin (1984) ajatuksista, joissa korostetaan avoimuutta, demokraattisuutta ja eri toimijoiden välistä vuorovaikutusta. Habermasin mukaan julkisen toiminnan pyrkimyksenä tulisi olla yhteisymmärryksen aikaansaaminen ja kaikkien osapuolten samanaikainen hyötyminen tästä yhteisymmärryksestä (Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 61–62). Kommunikatiivinen rationaalisuus toteutuu ”ideaalissa puhetilanteessa”, jota eivät sekoita poliittiset ja taloudelliset valtasuhteet, vaan tasa-arvoisen keskustelun tuloksena paras argumentti voittaa (Mäntysalo 2005: 10). Foresterin (1989: 120, 131–132) mukaan valtasuhteiden ja suunnittelun sosiaalisen ulottuvuuden irrottaminen neuvotteluprosesseista on kuitenkin mahdotonta: toimijoiden organisatoriset, institutionaaliset, poliittiset ja taloudelliset lähtökohdat ovat läsnä jokaisessa keskustelutilanteessa. Healey (1992) lisää, että vaikka osallisten huoli suunnittelun kohteesta olisi yhteinen, ymmärtävät he sen erilaisten kulttuurisen, sosiaalisen ja henkilökohtaisen elämäkokemuksensa kautta (ks. myös Mäntysalo 2005: 11–13). Kommunikatiivisessa suunnittelussa keskeistä on nimenomaan hyväksyä yhteiskunnan moniarvoisuus ja erilaiset tavat nähdä asioita (Sotarauta 1996: 148).

Kommunikatiivisen suunnittelun teoria asettaa kyseenalaiseksi suunnittelijan ylivertaisen aseman verrattuna tavallisiin kansalaisiin (ks. esim. Forester 1989; Healey 1997; Sandercock 1998; Niemenmaa 2001). Sen mukaan tieto ei synny kontekstin ulkopuolisessa ”objektiivisessä” asiantuntijatodellisuudessa, vaan tietoa tuotetaan aktiivisesti sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena. Tiedon lähteenä ovat osallistujien tekniset, kulttuuriset ja moraaliset tiedot sekä kokemukset, ja suunnittelun lähtökohdana osapuolten välinen keskustelu suunnittelun kohteena olevasta ympäristöstä.

(Healey 1992: 150–158). Välimäki (2001: 86) puhuu avoimesta asiantuntijuudesta, missä kaikkien osallistujien näkemykset, tiedot ja taidot otetaan aidosti huomioon. Tällöin kansalaisia ei pidetä ainoastaan tiedon passiivisina kuluttajina, vaan aktiivisina toimijoina ja oman lähiympäristönsä asiantuntijoina (Saaristo 2000: 147–148).

Osallistuminen tukee osaltaan myös sosiaalisen kestävyuden toteutumista. Kysymys on oikeudenmukaisuuden lisäksi siitä, että vasta kun kaikilla osapuolilla on mahdollisuus olla mukana muovaamassa yhteisiä strategioita, voidaan heidän myös olettaa sitoutuvan asian toimeenpanoon. Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa myös sitä, että kestävyydestä pyritään keskustelemaan myös niiden ryhmien kanssa, jotka ”normaalisti” ovat kestävyyttä koskevien keskustelujen ja niin sanotun koulutetun keskiluokan ulkopuolella. (Niemenmaa 1999: 16; ks. myös Healey 1997). Suunnittelijan tehtävä onkin avata suunnittelu osallistumiselle ja rohkaista keskustelun syntymistä (Forester 1989: 28). Sagerin (1994: 145) mukaan suunnittelijan on toimittava suunnittelutilanteessa neuvottelijana ja välittäjänä sekä varmistettava, etteivät tietyt erityisintressit nouse toisten edelle.

Kommunikatiivisen suunnittelun tavoitteena on luoda ja avata uusia vuorovaikutuksen kanavia sekä tunnistaa ja pyrkiä purkamaan kommunikaation esteitä. Parhaimmillaan kommunikatiivinen suunnittelu onkin käytännönläheistä, moniäänisyyteen, joustavuuteen ja oppimiseen perustuvaa toimintaa, jossa toimijoiden välinen vuorovaikutus jatkuu läpi koko suunnitteluprosessin. Yhteistyö, kommunikaatio, osallistuminen, avoimuus ja julkisuus voidaankin nähdä samanaikaisesti sekä toiminnan lähtökohtina, menetelminä että tuloksina. (Sotarauta 1996: 148–155; Jauhiainen ja Niemenmaa 2006: 61–62). Osallistuvassa suunnittelussa ristiriitojen käsittely on avointa, monitavoitteisuus saadaan näkyviin ja päätöksenteko on tietoisempää. Osallistuminen, samoin kuin siihen liittyvä julkisuus, tuo lisää tietoa suunnittelijoiden työhön ja kontrolloi päätöksentekoa. (Laine 1999: 46–47). Kommunikatiivisen suunnittelun anti ympäristöpoliittiselle suunnittelulle on se, että se luo tilaa ympäristöintressien esiin nousemiselle (Sairinen 1994: 245).

3.5

Kommunikatiivinen suunnittelu konfliktien hallintana

Käytännössä kommunikatiivisen rationaalisuuden ihanteet toteutuvat varsin harvoin, sillä vuorovaikutusta rajoittavat muun muassa vallitsevat yhteiskunnan rakenteet, ajan ja resurssien puute, valta sekä konfliktit. Suunnitteluosapuolten tasa-arvoinen asema toteutuu todellisuudessa äärimmäisen harvoin (esim. Jauhiainen & Niemenmaa 2006: 64). Kommunikatiivisen rationalismin ideaalit joutuvat kovalle koetukselle myös markkinavoimien korostuessa ja taloudellisen tehokkuuden vaatimusten kasvaessa. Lisäksi organisaatiot ovat erilaisia ja niillä on toisistaan poikkeavia, osin ristiriitaisiakin intressejä. (Sotarauta 1996: 151–155, 309). Kaikkia osapuolia tyydyttävän suunnitteluratkaisun saavuttaminen voi olla vaikeaa, ellei jopa mahdotonta.

Kommunikatiivinen suunnittelu ei tarjoa suoria ratkaisuja ympäristöongelmiin vaan mahdollistaa avoimemman, eri vaihtoehtoja ja vaikutuksia esiin nostavan sekä argumentointia korostavan valmistelun ja päätöksenteon (Sairinen ym. 1999: 204). Myös Mäntysalo (2005: 13) näkee kommunikatiivisen suunnittelun enemmän keinona konfliktien hallintaan kuin konsensuksen tavoitteluun. Ei ole realistista edes olettaa, että kauaskantoista konsensusta eri toimijaryhmien välillä tultaisiin saavuttamaan. Vaikka keskinäiseen yhteisymmärrykseen saatettaisiin yksittäisissä ratkaisuissa päästä, tulevat eri ryhmien arvolähtökohdat säilymään erilaisina. Healey (1995: 63) korostaa, että oikeus kritisoida ja olla eri mieltä on tärkeä yhteistoiminnallisen suunnittelun perusta.

Konfliktien hallintaan tähtäävä ympäristönkäytön suunnittelu on paitsi ristiriitojen sovittelua myös niiden perusteltua ja oikeutettua käsittelyä silloin, kun yksimieliseen

ratkaisuun ei päästä. Tavoitteena on samalla uusien toimintamuotojen ja toiminnan oikeutuksen etsiminen. Päätösten sisällön ohella on siksi tärkeää kiinnittää huomiota myös päätöksentekoon tähtäävien menetelmien hyväksyttävyyteen. (Healey 1995: 63; Mäntysalo 2005: 13–15). Sager (1994: 9, 257) näkee julkisen sektorin suunnittelun tasapainotteluna tulostavoitteiden ja toisaalta demokraattisen menettelytavan välillä. Suunnitelmien on toimittava sekä teknisinä että poliittisina ratkaisuin.

Kommunikatiivisessa suunnittelussa pyritään turvaamaan suunnitteluosapuolten, kuten organisaatioiden ja ihmisten, mahdollisuus vaikuttaa tapahtumien kulkuun niin, ettei jäädä vain yleisten trendien armoille (Sotarauta 1996: 155). Toimijoilla tulee olla tunne, että heillä on sekä vaikutusvaltaa että vastuuta käsiteltävistä asioista (Kröger 2002: 16). Toisaalta reiluiksi ja avoimiksi koetut menettelytavat suunnittelussa ja päätöksenteossa, esimerkiksi erilaisten intressien tunnistaminen, niiden olemassaolon hyväksyminen ja pyrkimys niiden yhteensovittamiseksi, helpottavat epätydyttävänkin lopputuloksen hyväksymistä. Lisäksi yhteisen ymmärryksen lisääminen suunnittelun reunaehdoista lievittää esimerkiksi osallistumiseen liittyviä pettymyksiä ja helpottaa suunnitteluratkaisujen perustelemista. (Mäntysalo 2005: 13; Peltonen ym. 2006: 104–113; Ympäristöministeriö 2006).

Sotarauta (1996: 301) muistuttaa, että neuvottelevassa suunnittelussa ei koskaan lähdetä liikkeelle tyhjältä, vaan taustalla, ihmisten tunteissa ja asenteissa, vaikuttavat muun muassa edellisten hankkeiden historia, niistä saadut kokemukset, onnistumiset ja pettymykset. Suunnitteluprosessit ovatkin erityisen herkkiä sille, mitä prosessin alkuvaiheessa tapahtuu: kerran menetettyä luottamusta on vaikea saada takaisin. Raitio (2003: 205) korostaa, että kiistatilanteissa päätöksentekijöiden olisi myös kannettava vastuu tekemiensä päätösten seurauksista. Esimerkiksi haittojen korvausjärjestelmän rakentaminen ja kytkeminen tiiviimmin päätöksentekoon saattaisi helpottaa yhteisesti hyväksytyjen ratkaisujen löytymistä.

Valtaa ei voida habermasilaisten ihanteiden mukaisesti sulkea suunnittelun ulkopuolelle, sen sijaan valtaa voidaan käyttää legitimiällä tavalla (Mäntysalo 2005: 15). Oikeudenmukaisen ja reilun päätöksenteon ideaalimallissa ratkaisut eivät saa perustua vallankäyttöön ja alistamiseen, vaan kaikilla osapuolilla tulee olla tasapuoliset mahdollisuudet vaikuttaa lopputulokseen (Rawls 1973: 23–25). Häklin (2002: 117) mukaan osallistuvan suunnittelun ongelmana on usein se, että suunnitteluprosessi avataan osallistumiselle liian myöhään. Näin osallistumisen tehtäviksi jäävät ainoastaan hienosäätö ja ratkaisujen oikeuttaminen sen sijaan, että keskusteltaisiin laajemmin suunnittelun periaatteista. Demokraattinen osallistuminen on kuitenkin päätösten toteutumisen edellytys. Monet ekologiset ongelmat vaativat muutosta ihmisten jokapäiväisessä käyttäytymisessä, mutta nämä muuttuvat vain osallistumisen tuottaman motivaation tuella. (Haila 1991: 62). Valituksen tekijöitä on usein helppo arvostella ”rettelöinnistä” ja suunnitteluprosessin hidastamisesta, vaikka ongelma johtuisikin epäkohdista itse suunnitteluprosessissa. Valituksen etenevä suunnitteluprosessi onkin aina tavalla tai toisella epäonnistunut. (Lehtinen & Rannikko 2003: 243).

Vaatus suunnittelu- ja päätöksentekotapojen muuttamisesta merkitsee teoreettisesti kommunikatiivisen suunnittelun läpimurtoa (Sairinen ym. 1999: 204). Niemenmaan (2001: 87) mukaan suomalaisessa ohjelmatyössä osallistuminen on liian usein valjastettu vain automaattiseksi työkaluksi ilman pohdintaa siitä, mikä on osallistumisen varsinainen tarkoitus. Huomiota tulisikin kiinnittää siihen, ajaako demokraattinen prosessi itse sisällön esille. Tätä Sotarauta (1996: 296) kutsuu myös kommunikatiivisen suunnittelun ansaksi: asioiden uskotaan hoituvan, kunhan kommunikaatiokanavat saadaan auki. Samalla varsinaiset sisältökysymykset saattavat jäädä taustalle. Kuitenkin eväät luonnonkäytön ristiriitojen ratkomiselle ovat varsin heikot, mikäli yhteisymmärrystä ei kyetä saavuttamaan edes prosessin hyväksyttävyydestä (Raitio 2003: 209–210). Niemenmaan (1999: 16) mukaan Suomessa ei välttämättä ole vahvaa kansalaiskeskustelun perinnettä, minkä vuoksi kaikki osapuolet,

niin hallinto kuin asukkaatkin, tarvitsevat aikaa oppimiselle. Siksi myös neuvotte-
luprosessien kehittämiseen ja konfliktien hallintaan tähtäävään koulutukseen tulisi
kiinnittää huomiota. (Peltonen ym. 104–113). Ympäristöpolitiikan ammattilaisilta
vaaditaan myös taitoa tunnistaa yhteisöllisiä eroja ihmisten luontosuhteissa (Lehtinen
& Rannikko 2003: 235).

Vaikka konfliktit mielletään usein haitallisiksi niiden viivästyttäessä hankkeiden
läpivientiä ja kuluttaessa suunnittelun resursseja (esim. Peltonen ym. 2006: 100), ovat
ne kuitenkin osa moniarvoisen yhteiskunnan toimintaa (Oksanen 2003: 26–27). Ym-
päristökamppailujen herättämät keskustelut lisäävät tietämystä ympäristöasioista ja
voivat muuttaa yhteiskunnan toimintamekanismeja, ympäristöpolitiikan käytäntöjä
ja ihmisten ympäristökäsityksiä ja -ajattelua. Konflikti myös lisää tarvetta tutkia eri-
laisia vaihtoehtoja ja perustella ratkaisuja, mikä voi johtaa parempiin suunnitelmiin
ja ympäristön laatuun. Pahimmillaan konflikti taas voi johtaa laajenevaan ristiriitojen
kierteeseen, joka vaikuttaa osapuolten suhteisiin pitkälle tulevaisuuteen. (Peltonen
ym. 2006: 100; Ympäristöministeriö 2006).

Ympäristökamppailut uudistavat yhteiskunnan vakiintuneiden instituutioiden toi-
mintaperiaatteita, jolloin seuraavan konfliktiaallon lähtökohdat ovat aina uudenlaiset
(Rannikko 1994: 22). Myös itse konfliktiprosessit ovat ainutlaatuisia, minkä vuoksi ni-
den käsittelyssä on varauduttava siihen, että mitään yksiselitteistä patenttiratkaisua ei
edes löydy (Peltonen ym. 2006: 102–108). Yleisillä ohjeilla tai ihanteilla ei voida turvata
yhteiskunnan kehitystä, vaan kamppailu hyvän suunnittelun ja lopputuloksen puo-
lesta on käytävä tapauskohtaisesti (Häkli 2002: 119). Kommunikatiivisen suunnittelun
periaatteiden, moraalisen hyväksynnän, totuuden ja vilpittömyyden omaksuminen
suunnittelukulttuuriin mahdollistaisivat kuitenkin osapuolten keskinäisen luotta-
muksen ja kunnioituksen säilymisen myös tilanteissa, joissa yksimielisyyttä ei kyetä
saavuttamaan (Mäntysalo 2005: 13–15).

3.5.1

Kuka on osallinen?

Osallistumisen problematiikkaan liittyy läheisesti kysymys siitä, ketkä koetaan osalli-
siksi. Maankäyttö- ja rakennuslaissa (62 §) osallisiksi määritellään alueen maanomis-
tajien lisäksi ne, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin suunnitelma saattaa
huomattavasti vaikuttaa sekä viranomaiset tai yhteisöt, joiden toimialaa suunnitte-
lussa käsitellään. Osallisilla on oltava mahdollisuus osallistua suunnitelman valmis-
teluun, arvioida sen vaikutuksia sekä lausua mielipiteensä asiasta. Julkiseen maan-
käyttöön ja rakentamiseen liittyvissä asioissa paikalliset asukkaat katsovat yleensä
olevansa etuoikeutettuja esittämään mielipiteensä (Wallenius 2001: 56). Eri osapuolet
myös perustelevat omaa osallisuuttaan tai kiistävät toisten osallisuutta esimerkiksi
paikallisuuden määrittelyn kautta (Raitio 2003: 200).

Tapa mieltää luonto vaikuttaa siihen, ketkä nähdään asianosaisiksi: esimerkiksi
metsä voidaan toisaalta nähdä joko elinpiirinä tai elinkeinon lähteenä tai toisaalta
osana kansallismaisuutta tai globaalia ympäristökysymystä. Täydellisen näkemys-
ten tasa-arvon määrittely on ongelmallista, koska luonnonvarojen käyttö vaikuttaa
huomattavasti enemmän joihinkin ihmisiin kuin toisiin. Osallistumisen rajaamista
voidaan pitää perusteltuna sen seikan hahmottamiseksi, ketkä ovat relevantteja osal-
listujia. Tämä ei kuitenkaan globalisoituvassa maailmassa ole helppo tehtävä. (Raitio
2003: 200). Vaatimus osallisten erilaisten näkemysten huomioimisesta tuo suunnitte-
luprosessille lisähaasteen, sillä jokainen osallistujaryhmä tulkitsee ongelmat ja niiden
ratkaisut oman näkökulmansa, arvojensa, tarpeidensa ja tavoitteidensa kautta (Häkli
2002: 121). Wallenius (2001: 57) huomauttaa, että mikäli ihmiset kokevat tulleen raja-
tuksi suunnittelun ulkopuolelle epäoikeudenmukaisin perustein, he todennäköisesti

pyrkivät vaikuttamaan muita keinoja käyttämällä. Tämä saattaa suunnitteluprosessin kannalta olla enemmän konflikteja aiheuttava kuin rakentava tilanne.

3.6

Joukkoviestinnän rooli ympäristökiistoissa

Tiedotusvälineet ovat nykyisin keskeinen ympäristökamppailujen toimijaryhmä. Rannikon (1994: 18) mukaan tiedotusvälineet yhteiskunnan tulkitsijana ja määrittelijänä toimivat taisteluareenana ympäristökonfliktien määritelmille, ratkaisuille ja intresseille. Konflikteissa asioiden käsittely, lausuntojen antaminen ja jopa eri tahojen välinen keskustelu tapahtuu tiedotusvälineiden kautta (Sairinen 1994: 11). Peuhkuri (2004: 49) näkee medioiden roolin ympäristökeskusteluissa sekä toimijana että areenana. Tiedotusvälineet ovat itse aktiivisia toimijoita ja symbolisen vallan käyttäjiä valikoimalla tiettyjä aiheita uutisoinnin kohteeksi. Samalla mediat tarjoavat yhteiskunnallisille ryhmille kentän, jolla muut toimijat pyrkivät ajamaan omia ympäristöön liittyviä arvojaan ja intressejään (Suhonen 1994: 15). Esimerkiksi ympäristöaktivistit ovat ympäristökonfliktien julkisuuteen nostamisella pyrkineet lisäämään keskustelua ympäristöasioista ja näin vaikuttamaan suuren yleisön tietoisuuteen (Rannikko 1995: 74).

Kansalaiset saavat suuren osan ympäristötietouttaan joukkotiedotusvälineiden kautta. Valtaosa medioiden välittämästä, ympäristöä käsittelevästä informaatiosta on peräisin julkisen vallan organisaatioista, mutta myös yhteiskunnallisilla liikkeillä ja talouselämällä on oma osuutensa informaation tuottajana. (Suhonen 1994: 18–19). Suhosen (1994: 44) mukaan mediat vaikuttavat tavalla tai toisella yleisöön. Tiedotusvälineet ovatkin avainasemassa siinä, miten eri intressiryhmien toimiin suhtaudutaan, mikä kilpailevista määritelmistä legitimoituu sekä miten asenteet ja mielikuvat muodostuvat ja muokkautuvat (Rannikko 1994: 18). Joukkotiedotus ei rajoitu ainoastaan informaation välittämiseen vaan sen ohessa tarjotaan yleisölle malleja informaation tulkittamiseksi. Medioiden avulla pyritään tekemään informaatiota yleisölle ymmärrettäväksi, arvottamaan ja merkityksellistämään sitä ja mahdollisesti organisoimaan yleisöä esitettyjen tulkintojen taakse (Suhonen 1994: 19).

Siukonsaaren (2002: 45–46) mukaan mielikuvat ja johtopäätökset syntyvät joko tietoisien tai tiedostamattoman toiminnan kautta kaikesta itse koetusta ja nähdystä sekä myös ”toisen käden tiedosta”. Tietojen puuttuessa on aina liikkeellä myös huhuja ja juoruja, joita ihmiset kuuntelevat herkästi ja käyttävät niitä esimerkiksi omien kokemusten puuttuessa. Hakala ja Välimäki (2003: 398) kuitenkin korostavat, että tiedon laatu sekä esitys- ja käyttötapa ovat tärkeämpiä kuin tiedon määrä, eikä pelkkä ympäristötiedon lisääntyminen takaa ympäristönsuojelun edistymistä. Nykyisessä kulttuurissamme on totuttu haalimaan ja levittämään tietoa ilman syvällistä omaksumista ja perusteellista käsittelyä. Liian suuret tietoryöpyt voivat jopa haitata oleellisten asioiden huomaamista. Vain pieni osa saamistamme viesteistä jää mieleemme ja näistäkin vain osa vaikuttaa käyttäytymiseemme.

Högströmin (2002: 29–30) mukaan kaikkea sitä viestintää, joka pyrkii vaikuttamaan ihmisiin yhteiskunnan kansalaisina, voidaan kutsua yhteiskunnalliseksi viestinnäksi. Sen tärkeimpiä tehtäviä ovat tiedon lisääminen, asenteisiin vaikuttaminen ja toimintatapojen muuttaminen. Tiedon lisääminen on perinteinen viestinnän tehtävä, jota on yhteiskunnallisessa viestinnässä toteutettu pääasiassa yksipuolisena, lähettäjäältä vastaanottajalle suuntautuvana tiedottamisena. Tiedottaminen medioiden kautta on suhteellisen vaivatonta ja kansalaiset ovat myös tottuneet hakemaan tietoa medioista. Asenteisiin ja toimintatapoihin vaikuttaminen on monimutkaisempi prosessi, joka edellyttää pitkäjänteisyyttä, suunnitelmallisuutta ja kohderyhmän tuntemusta. Asenteiden muutokseen tähtäävä viestintä on parasta tehdä pitkän aikajänteen kuluessa, sillä suurempi arvomuutos vaatii aina pidemmän ajan.

Toimiakseen viestin on päästävä lähelle kohderyhmää, saavutettava sen huomio ja vaikutettava kohderyhmään lähettäjän haluamalla tavalla. (Högström 2002: 11). Viestin huomioarvo ja ymmärrettävyys riippuvat myös viestinnän toteutustavasta (Hakala & Välimäki 2003: 398). Nykyään pyritään kiinnittämään enemmän huomiota viestin kaksisuuntaisuuteen, jolloin myös vastaanottajalla on mahdollisuus palautteen antamiseen ja tavoitteena on avoin vuorovaikutus. Viestinnän suoria keinoja ja muotoja ovat henkilökohtainen yhteydenpito ja tapaamiset, pienryhmätilaisuudet, suuret tilaisuudet, tapahtumat ja näyttelyt. Välillisiä keinoja taas ovat televisio, radio, sanoma- ja aikakauslehdet, internet, sähköposti, tiedotteet ja kirjeet, esitteet, lehtiset ja raportit sekä säännöllisesti ilmestyvät sidosryhmäjulkaisut. (Rotko & Laitinen 2004: 8, 19).

Metsäteollisuuden ja median välillä on ajoittain havaittu jännitteitä. Virtapohjan (2005: 299–305) mukaan metsäalan viestintä on kärsinyt passiivisuusongelmista, mihin on myös kiinnitetty julkisuudessa huomiota. Viestintäongelmia aiheuttavat sekä metsätalouden toimijoiden suuri joukko että eri tahojen erilaiset intressit ja pyrkimykset. Tiedonkulun ja koordinoinnin parantaminen ovatkin metsäalan tärkeitä haasteita. Joukkoviestimet ovat avainasemassa metsäviestinnän ketjussa, jossa eri toimijoiden tavoitteena on vaikuttaa yleisön mielikuviin, asenteisiin ja käyttäytymiseen ja sitä kautta myös muihin toimijoihin.

4 Aineiston analyysi

4.1

Näkemykset metsätalouden käytännöistä ja ohjausvälineistä

Yksi tutkimusongelman alakysymyksistä liittyi metsätoimijoiden käsityksiin metsätalouden ja vesiensuojelun nykikäytännöistä sekä metsätalouden ohjausvälineistä. Kiinnostuksen kohteena oli siis erityyppisissä tehtävissä toimivien metsäalan ammattilaisten suhde metsiin ja metsien käyttöön sekä se, miten nämä kohtaavat vesien- ja ympäristönsuojelun vaatimukset. Seuraavassa kappaleessa tarkastellaan metsätalouden ammattilaisten näkemyksiä metsätalouden tavoitteista, metsänhoidon tasosta sekä suhtautumisesta ympäristön- ja vesienhoitoon. Tämän jälkeen huomio kiinnitetään metsänhoidon ja vesiensuojelun ohjausvälineisiin, niiden tarkoituksenmukaisuuteen, tehokkuuteen ja mahdollisiin kehittämiskohteisiin. Tarkoituksena on selvittää, millaisia intressejä, asenteita ja arvoja vesien käyttöön ja ympäristöohjaukseen liittyy eli mitkä ovat toimijoiden välisten neuvotteluprosessien lähtökohdat.

4.1.1

Metsätalouden kestävyys ja vesienhoito

Metsätalouden sosiaalisen kestävyuden tavoite on tuottaa hyvinvointia ihmisille metsiin liittyvissä asioissa. Kestävän kehityksen mukaisesti ihmisen toiminta ei kuitenkaan saa vahingoittaa luonnon monimuotoisuutta ja uusiutumiskykyä. (Hytönen 2001: 320). Haastatteluissa metsätalouden tärkeimmiksi tavoitteiksi mainittiin useimmin työllisyyteen ja kansantalouteen (6 mainintaa), kestävyys (5), tuottavuuteen (3), metsänterveyteen (2) ja monimuotoisuuteen (2) liittyviä seikkoja. Metsänhoidossa arvostettiin suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä sekä metsien säilyttämistä tuleville sukupolville (3). Yksityisen sektorin edustajista moni painotti metsänomistajan oikeutta päättää oman metsänsä käsittelystä. Metsätalouden tavoitteissa huomioitiin myös kansan- ja aluetaloudelliset seikat: metsätalouden tärkeänä tehtävänä pidettiin teollisuuden raaka-ainehuollon turvaamista ja siten ylipäätään teollisuustoiminnan säilyttämistä Suomessa.

Yli neljä viidestä haastateltavasta (14) oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että nykyisessä metsänhoidossa taloudelliset arvot ja luontoarvot ovat, tai ainakin pyritään pitämään, pääosin tasapainossa. Luontoarvojen huomioinnin katsottiin parantuneen viimeisen 10–15 vuoden aikana, minkä koettiin näkyvän myös metsänomistajien asenteissa. Kuitenkin erityisesti T&K-sektoria edustavien haastateltujen (2) mukaan ekologisten arvojen huomioinnissa on vielä kehittämisen varaa. Eräs vastaajista huomautti, että myös metsätalouden sosiaaliseen kestävyys on olisi jo aika pureutua yhtä tarmokkaasti kuin luontoarvojen ylläpidon suhteen on tehty.

Kahden yksityistä sektoria edustavan haastatellun mukaan panostus ekologisten arvojen ylläpitoon heikentää jo paikoin metsätalouden sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä. Esimerkiksi Pohjois-Suomen metsien suojelua kritisoitiin pakonomaiseksi ja kaavamaiseksi systeemiksi, joka vaikeuttaa metsätalouden ja -teollisuuden toimintaa. Myös puuntuotantomahdollisuuksien puutteellisen hyödyntämisen koettiin sotivan kestävänsä metsätalouden peruseriaatteita vastaan ja osoittavan välinpitämättömyyttä metsäomaisuutta kohtaan.

”Meillähän on sellasia suojelualueita, jotka eivät näy näissä suojeluohjelmissa eikä sillä tavalla. Viitataan näihin lukuisiin rästitiloihin, joita edelleen näyttää syntyvän tuonne metsätalouteen neuvontapöytäselvityksistä huolimatta. On hyvin paljon tiloja, jotka ovat esimerkiksi pirstaloituneet niin, että niiden taloudellista arvoa ei sillä tavalla halutakaan nähdä ja ne on vähän heitteillä.”
(Mies, yksityinen sektori)

Kiinnostuksen puuntuotantoa kohtaan nähtiin johtuvan metsänomistuksen pirstaloitumisesta pieniin palstoihin ja kaupunkilaismetsänomistajien määrän lisääntymisestä. Yhä harvempi metsänomistaja asuu nykyisin metsätilansa läheisyydessä ja saa ansionsa ensisijaisesti maa- ja metsätalouselinkeinosta. Esimerkiksi Kainuun 16 550 metsätilasta maataloutta tai liitännäiselinkeinoja harjoittaa vain noin 1 500 (Tolonen & Tuovinen 2006: 11). Metsänomistusrakennetta muokkaavat sekä väestön ikääntyminen että kaupunkilaistuminen (ks. myös Suomen Metsäyhdistys 2007).

Haastateltujen henkilöiden mukaan metsänomistajien suhtautuminen luonnonhoitoon ja vesiensuojeluun on hyvin vaihtelevaa. Suurin osa koki kuitenkin, että luonnonhoitoasiat ovat metsänhoidonkin osalta myötätulessa, kiinnostus ympäristöasioita kohtaan on kasvanut ja puhtaita vesistöjä osataan arvostaa (9 mainintaa). Asiantuntijat arvioivat suurimman osan metsänomistajista olevan varsin lainkuuliaisiksi ja siten hyväksyvän luonnonhoidon osana normaalia metsienhoidon käytäntöä (3 mainintaa). He noudattavat lain, suositusten, sertifiointisääntöjen ja ammattilaisten ohjeita niitä liiemmin kyseenalaistamatta. Toisaalta ratkaiseva rooli nähtiin olevan sillä, miten vesiensuojeluasiat metsänomistajille esitetään ja perustellaan, ja kuinka he uskovat oman mielipiteensä otettavan huomioon päätöksiä tehtäessä (2).

”Mut se on, se riippuu hyvin paljon meistä itestämme, että miten me tuuaan se, tavallaan, että otetaanko me se maanomistaja siihen, että osallistuuko se siihen suunnitteluun ja kysytäänkö se mielipiteitä ... Siis voiaan puhua vaikka jostaki ravinnekuormituksesta tai hiukkas... kaikista tämmösistä hienoista asioista, mutta jos se on seitenkymppinen työläinen, joka on eläkkeellä, niin ei se jostaki ravinnekuormituksesta tai kiintoaineiden kulkeutumisesta.. se on sitten snobbailua hänen mielestä. Sit sanotaan aina, että otetaan se hiekka kiinni ja tämmöstä. Kun sää otat niinku konkreettisesti ja se tietää mitä siellä ollaan tekemässä missäkin, niin se on paljon, tullaan niinku sinne ruohonjuuritasolle, et sanat muuttuu niinku teoiksi.” (Mies, yksityinen sektori)

Kriittisen suhtautumisen vesiensuojeluasioihin nähtiin useimmiten johtuvan tiedon puutteesta (3 mainintaa). Esimerkiksi taloudellisten intressien katsottiin heikentävän vesiensuojeluintoa, vaikka todellisuudessa mahdolliset tulonmenetykset jäisivätkin pieniksi. Lisäksi etenkin iäkkäämmän, aikanaan uudistusojituksia tehneen metsänomistajasukupolven on vaikea hyväksyä veden virtauksen hidastamista ja ojien kuivatustehon heikentämistä. Moni haastateltavista myönsikin, että osa metsänomistajista ei ole vielä omaksunut vesiensuojeluasioita, ja että valistustyössä riittää metsäammattilaisilla yhä työsarkaa (5 mainintaa).

”Ja tietysti kyllä vielä tapahtuu sitä, että metsänomistajat omin päin ojittelevat ja vetelevät vieläki oja järviin asti. Siinä jos ei oo joku toppuuttelemassa niin siinä helposti ahneus iskee ja vaikka asia vähän niinku ymmärretään, niin sitä ei haluta niin tiedostaa.” (Mies, yksityinen sektori)

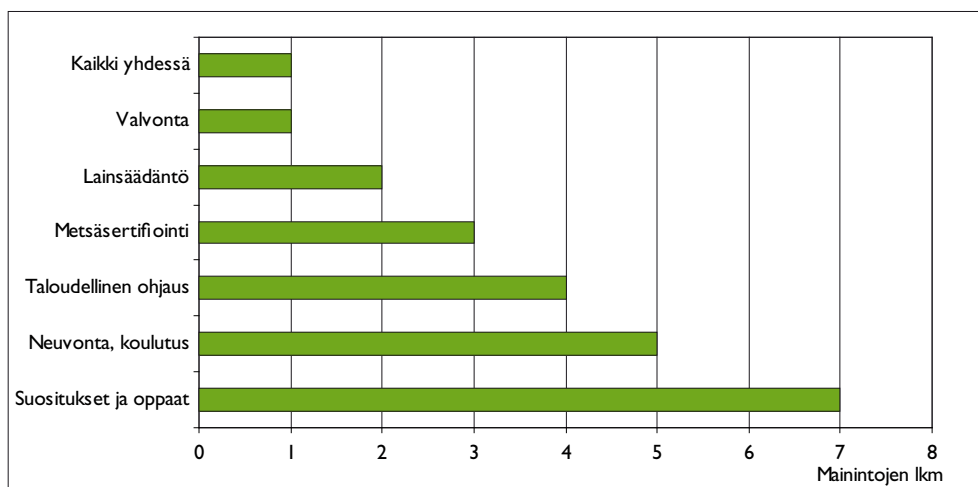
Haastatelluista henkilöistä neljä toi esille, että tiedottajien oma kiinnostus ja asenne vaikuttavat siihen, miten vesienhoitoasiat otetaan käytännön kentällä vastaan. Myös Jokinen & Holma (2001: 346) muistuttavat, että käytännön metsätaloudessa toimivien metsäammattilaisten ensisijainen motiivi on puuntuotannon kasvattaminen. Vaikka metsänomistajalla on viime kädessä valinnanvapaus omien metsiensä käytöstä, metsäammattilaiset suosittavat painokkaammin puuntuotannollisesti kannattavimpia vaihtoehtoja. Vakiintuneet instituutiot asettavat rajoitteita myös yksilön toiminnalle (Nurmio 2001: 144) ja siten tietyt metsänhoidon mallit vakiintuvat todennäköisemmin kuin toiset (Jokinen 2001: 176). Metsänhoidon toimintatapojen tavoin myös vesiensuojeluun liittyvien näkemysten ja asenteiden voidaan olettaa helposti välittyvän neuvontaorganisaatioiden kautta metsänomistajille. Muutamat hallinnon ja T&K-sektorin haastateltavat totesivatkin, että neuvontaorganisaatiot voisivat tuoda luonnonhoitoon liittyviä seikkoja esille positiivisemmassa valossa. Vastaajien mukaan monet palveluntarjoajat näkevät vesienhoidon edistämisen yhä työhön kuuluvana ”pakkopullana”.

”Kyllä minun mielestä niissä asenteissa on vielä korjaamisen varaa niinku metsäkeskuksilla ja metsänhoitoyhdistyksillä, että miten niistä (vesiensuojeluasioista) kerrotaan metsänomistajille. Että puhutaan vähän siten, että on pakko tehdä sillä tavalla. Se ei oo aina niin myönteinen se asenne.” (Nainen, hallinto)

4.1.2

Vesienhoidon ohjausvälineet – keppiä vai porkkanaa?

Yli neljä viidesosaa (13) haastatelluista henkilöistä oli sitä mieltä, että käytössä olevat metsätalouden ja vesiensuojelun ohjauskeinot ovat riittäviä ja toimivia vesistökuorituksen hallinnassa. Ympäristöohjauksen keinovalikoiman monipuolistuminen, muun muassa tieto- ja neuvotteluohjauksen yleistyminen näyttää saavuttaneen metsätoimijoiden keskuudessa vankan hyväksynnän. Yli puolet (9) vastaajista pitikin informatiivista ohjausta, metsänhoidon suosituksia ja oppaita sekä neuvontaa ja koulutusta tehokkaimpana ohjauskeinona, kun taas lainsäädännön ja siihen liittyvän valvonnan mainitsi vain muutama henkilö (kuva 5).

Kuva 5. Haastateltujen metsätoimijoiden vastaukset kysymykseen ”Mitä pidätte tehokkaimpana ohjauskeinona metsätalouden vesiensuojelussa?”

Vaikka ohjausvälineet koettiin sinänsä asianmukaisiksi ja riittäviksi, nähtiin niiden noudattamisessa olevan yhä parantamisen varaa. Ohjauskeinojen soveltamisessa katsottiin tarvittavan entistä parempaa vuorovaikutusta toimijoiden kesken: tärkeimpänä kehittämiskohteena pidettiin juuri ohjausvälineisiin liittyvän neuvonnan ja koulutuksen lisäämistä (3 mainintaa). Myös toimenpiteiden valvontaa ehdotettiin tehostettavaksi ja lisättäväksi (4). Sekä yksityisen että julkisen sektorin haastateltavat tuntuivat olevan yksimielisiä siitä, että vesiensuojelun ohjausta on pyrittävä kehittämään ennen kaikkea vapaaehtoisuuteen perustuvien keinoin.

”...minä en hirveen paljon semmosista pakkokeinoista ja tiukasta lainsäädännöstä niinkun,... sillä on tuolla käytännön kentällä hirveen suuri vastustus, että... jos pystytään niinkun vapaaehtoisin toimin ja tuota, neuvonnan, tämän tiedotuksen kautta nämä asiat hoitamaan, niin minusta tuntuu että se on .. se on tehokkaampi tapa sitten pitkällä tähtäyksellä kuin että tehdään tiukkoja säädöksiä.” (Nainen, T&K-sektori)

Keskustelu vesiensuojelun taloudellisista kannustimista jakoi mielipiteitä sekä puolestaviin (8 mainintaa) että vastustaviin (8). Tärkeimpänä syynä kustannusten korvaamiseen nähtiin vesiensuojelun tehostuminen ja toimijoiden motivaation lisääntyminen (3). Toisaalta vesistöt myös koettiin julkishyödykkeeksi, jonka ylläpitoon koko yhteiskunnan on yhteisin varoin osallistuttava (2). Vesiensuojelun kustannusten korvaamista pitivät tarpeettomina lähinnä hallinnon ja T&K-sektorin edustajat. Heistä kolme oli sitä mieltä, että vesiensuojelun kustannukset eivät kohoa maanomistajan kannalta kohtuuttomiksi, vaikka vesienhoidon vaatimukset hieman kasvaisivatkin. Tutkijoiden mukaan korvausta tulisi harkita, mikäli kyse on isompaa aluetta palvelevista vesiensuojeluratkaisuista tai mikäli kustannukset muutoin kohoavat kohtuuttomiksi. Suurin osa korvauksia vastustavista (5) katsoi, että vesiensuojelu on olennainen osa vastuullista metsänhoitoa, jolloin pilaaajan on kustannettava toiminnastaan aiheutuvat ympäristöhaitat. Näin ollen vesiensuojelun tulisi perustua taloudellisen ohjauksen sijaan enemmän muihin ohjauskeinoihin.

Taloudellisen ohjauksen nähtiin joissakin tapauksissa olevan ristiriidassa sekä vesiensuojelutavoitteiden että metsänomistajien oikeudenmukaisen kohtelun kanssa. Muutama vastaaja kritisoi kestävän metsätalouden rahoituslain nojalla myönnettävien avustusten ohjaavan yksityismetsissä toimenpiteitä, esimerkiksi kunnostusojituksia, muutoin tuottamattomille ja eroosioherkille alueille, mikä osaltaan on turhaan lisännyt vesistöihin kohdistuvaa kuormitusta. Yksityismetsätaloudelle myönnettävien tukien katsottiin myös heikentävän kilpailua asettamalla muut metsänomistajaryhmät epätasa-arvoiseen asemaan.

Euroopan unionin vesipuidirektiivi, laki vesienhoidon järjestämisestä sekä monet kansalliset ja alueelliset tavoiteohjelmat edellyttävät hajakuormituksen päästöjen vähentämistä ja pintavesien tilan parantamista. Haastateltavilta kysyttiin, mitä he pitävät ensisijaisina keinoina metsätalouden vesistökuormituksen vähentämisessä. Vastaukset on luokiteltu neljään luokkaan taulukossa 4. Eniten mainintoja saivat nykyisten, olemassa olevien vesiensuojelumenetelmien käyttö ja ohjeiden nykyistä huolellisempi noudattaminen niin toimenpiteiden suunnittelussa kuin toteutuksessakin. Lisäksi korostettiin parhaan käytettävissä olevan tekniikan (Best Available Techniques, BAT) hyödyntämistä kussakin tilanteessa sekä vesiensuojelurakenteiden kunnossapitoa. Usean haastatellun mukaan hyviin tuloksiin päästään jo tekemällä hienosäätöä nykyisiin toimenpiteisiin. Suuriin uudistuksiin ei nähty olevan vesipuidirektiivin mukaisessa aikataulussa liiemmin aikaa saati ylimääräisiä resursseja.

Vesiensuojelun ohjausvälineiden tehostamisella nähtiin olevan vaikutusta vesistökuormituksen vähentämisessä. Ohjauskeinoista ensisijaisena kehittämiskohteenä pidettiin vesiensuojelutoimenpiteiden käytön tehokkaampaa valvontaa. Lisäksi

monen toimijan mielestä kestävä metsätalouden rahoituslain mukaista tukea tulisi suunnata entistä voimakkaammin vesiensuojeluun. T&K-sektorin haastateltavat ehdottivat kuormitustarkkailujen lisäämistä ainoastaan näköhavaintoihin perustuvien tarkastusten ohella. Myös eroosioherkkien ojituskohdeiden tunnistamisella ja niiden huomioimisella toimenpiteiden valinnassa saataisiin kuormituslukuja alhaisemmiksi. Eräs haastateltava piti tärkeänä, että kaikille toimijaryhmille kehitettäisiin oma laadunseurantajärjestelmänsä.

Usean haastatellun mukaan metsätaloustoimijoiden tietotaidon kasvattaminen ja erityisesti vesiensuojelun toimintaketjun vahvistaminen aina suunnittelijalta työn toteuttajalle asti olisi yksi avaintekijä vesistökuormituksen vähentämisessä. Metsätalouden toimijoiden, erityisesti uusien yrittäjien, koulutukseen tulisi panostaa enemmän resursseja. Lisäksi kaivattaisiin lisää yleistajuista tiedotusta siitä, kuinka metsänomistajat ja tavalliset ihmiset voivat toiminnallaan vaikuttaa vesistöjen laatuun. Hallintoa ja T&K-sektoria edustavien haastateltujen mukaan vesiensuojeluun pitäisi kehittää enemmän aluetason työkaluja. Tähän asti lähinnä tutkimushankkeissa käytettyjä paikkatietopohjaisia suunnittelu- ja riskinarviointityökaluja tulisi kehittää edelleen niin, että hallinnon lisäksi myös metsäammattilaiset voisivat hyödyntää niitä jokapäiväisessä työssään. T&K-sektorin haastatteluissa painotettiin lisäksi valuma-alueajattelun omaksumista metsätalouteen ja esimerkiksi valuma-alueen tasoisia kehittämishankkeita kaivattiin lisää.

Taulukko 4. Vastaajien ehdottamat keinot kansallisten ja kansainvälisten vesiensuojelutavoitteiden saavuttamiseksi metsätalouden osalta.

Menetelmä	Maininnat
Vesiensuojeluteknologia	15
BAT ja menetelmien tehostaminen	8
Suosittusten mukainen vesiensuojelumenetelmien käyttö	7
Ohjauskeinojen tehostaminen ja uudelleenarviointi	15
Seurannan tehostaminen	5
Vesiensuojelun resurssien kasvattaminen	4
Kuormitustarkkailujen ja riskinarvioinnin lisääminen	3
Tukijärjestelmän rationalisointi	2
Laatujärjestelmien kehittäminen	1
Toimijoiden tietotaito	13
Toimijakentän yhtenäistäminen	6
Opastus teknologian käyttöön	3
Uusien toimijoiden koulutus	2
Kansalaistietoisuuden kasvattaminen	2
Aluetason suunnittelutyökalut	11
Suunnittelutyökalujen kehittäminen	6
Kaavoituksen ja maankäytön suunnittelun keinot	4
Kehittämishankkeet	1

Kaavoitusta pidettiin varsin sitovana keinona tehdä aluevarauksia esimerkiksi laajempia vesiensuojelurakenteita varten. Erään julkista sektoria edustavan haastatellun mukaan metsätalouden vesistökuormituksen vähentäminen kaavoituksen keinoin on kuitenkin ongelmallista ilman taloudellisen korvauksen järjestelmää. Maakuntakaavan mahdollisuudet vähentää metsätalouden vesistökuormitusta ovat huonot, sillä metsätaloudelle osoitetuilla alueilla metsälaki määrittää vesiensuojelun tarpeet eikä itse kaavassa ole tarvittavia välineitä ennaltaehkäisemään tai vähentämään metsätalouden kuormitusta vesistöihin (Alahuhta 2006: 53). Maakuntakaavassa käytetyt kaavamerkinnät ja määräykset, esimerkiksi vesialuetta koskeva merkintä (W), koskevat ainoastaan strategisen kehittämisen alueita eikä niitä voida soveltaa yleisesti kaikille saman tyyppin alueille, kuten kaikille talousmetsäalueille (Ympäristöministeriö 2003b: 86). Haastateltujen henkilöiden mukaan maakuntakaavan mahdollisuuksia rajoittaa

vesiensuojelun kannalta ratkaisevien alueiden käyttöä tulisi kehittää ja hyödyntää nykyistä tehokkaammin.

4.2

Metsätalouden toimijoiden välinen viestintä ja vuorovaikutus

Tässä kappaleessa lähestytään tutkimusongelman kannalta toista tärkeää kysymystä, metsätoimijoiden välisiä yhteistyöverkostoja ja vesienhoitoon liittyvää tiedonkulkua toimijoiden välillä sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti. Haastatteluaineiston lisäksi kappaleen aineistona käytetään vesiensuojelun uutisointia maa- ja metsätalouden ammattilehdissä sekä sanomalehdissä. Metsätoimijoiden välisen viestinnän ja vuorovaikutuksen tarkastelun tavoitteena on kommunikatiivisen suunnittelun näkökulmasta löytää sekä hyviä käytäntöjä että kehittämistä vaativia kohteita.

4.2.1

Metsäorganisaatioiden keskinäinen vuorovaikutus

Vuorovaikutteisen suunnittelun etuja ja tavoitteita ovat muun muassa päätösten hyväksyttävyyden ja laadun parantaminen, suunnitteluprosessin luovuuden lisääntyminen, väärinymmärrysten minimointi ja aikataulujen venymisen estäminen (Mäkinen 2005: 110). Haastattelujen avulla pyrittiin selvittämään metsäalan toimijoiden välisen vuorovaikutuksen määrää ja laatua sekä organisaatiotasolla että organisaatioiden ja yksityisten metsänomistajien välillä.

Suurimmalle osalle haastateltavia metsäkeskus on tärkein yhteistyökumppani, jonka kanssa yhteydenpito on tiivistä. Metsäkeskusten toiminnassa tärkeänä pidettiin erityisesti niiden järjestämää neuvontaa, koulutusta ja monipuolisia asiantuntijapalveluita. Muita metsäkeskusten kanssa tehtävän yhteistyön muotoja olivat luonnonhoito-, tutkimus- ja kunnostushankkeet, metsäsertifiointi sekä metsätaloustoimenpiteiden valvonta. Alueellinen ympäristökeskus on yhteishankkeiden, koulutuksen ja valvontatoiminnan kautta tiiviissä yhteistyössä niin toisten hallinto-organisaatioiden, yksityisen sektorin toimijoiden kuin tutkimusorganisaatioidenkin kanssa. Kainuun alueella myös suuria metsänomistajia, yhtiöitä sekä Metsähallitusta pidettiin tärkeinä toimijoina, jotka ovat aktiivisesti mukana yhteishankkeissa ja metsäsertifioinnissa. Metsähallitus osallistuu esimerkiksi maakuntakaavoitukseen ja suojelukysymyksiin yhdessä maakuntaliiton kanssa. Metsätalouden neuvonta- ja palveluorganisaatioille yksityiset metsänomistajat ovat luonnollisesti tärkeitä kontakteja. Tutkimusorganisaatioiden tärkeimmiksi yhteistyötahoiksi mainittiin hallinnon ohella toiset tutkimusorganisaatiot, yliopistot ja ministeriöt. Kunkin toimijaryhmän mainitsemat tärkeimmät yhteistyötahot on esitelty taulukossa 5.

Taulukko 5. Haastateltujen mainitsemat tärkeimmät yhteistyötahot toimijaryhmittäin. Numerot kuvaavat mainintojen lukumäärää.

Toimija	Yhteistyötaho			
	Hallinto	Yksityinen	T&K	Muu
Hallinto	10	5	0	1
Yksityinen sektori	7	8	1	0
T&K sektori	6	1	8	0

Yhteistyö eri tahojen välillä toimii haastateltujen mukaan hyvin. Suuri osa haastatelluista oli tyytyväisiä organisaatioiden väliseen tiiviiseen yhteydenpitoon ja koki, että asioista voidaan keskustella rakentavassa hengessä puolin ja toisin. Hallinnon ja T&K-sektorin yhteistyö toistensa ja muiden toimijoiden kanssa tapahtuu usein erilaisten hankkeiden, esimerkiksi luonnonhoito-, kunnostus-, kaavoitus- tai tutkimushankkeiden kautta. Yhteisten projektien koettiin onnistuneen hyvin sekä saavutettujen tulosten että toimijoiden aktiivisen osallistumisen osalta.

Muutama vastaaja (2) valitteli aika- ja resurssipulan rajoittavan organisaatioiden välistä yhteistyötä. Eräs hallinnon edustaja totesi, että yhteydenpidon aktiivisuudessa ja esimerkiksi metsätalouden toimenpidetietojen saatavuudessa olisi yhä parantamisen varaa. Myös Hokajärvi (2002: 470) on havainnut, että metsäorganisaatioiden tuottama tieto jää usein organisaatioiden sisäiseen käyttöön. Tarvetta olisikin organisaatioiden välisen tiedonvaihdon tehostamiselle. Myös toimijakentän monimuotoisuus ja erilaiset intressit voivat jossain määrin estää tiiviin vuorovaikutuksen syntyä, kuten eräs vastaaja toi esille.

”Tietysti se (yhteistyö) toimii niin hyvin kun se voi minun mielestäni tässä toimia, että se on selvä kun on tässä eri toimijoita, on eriaikaista toimintaa, niin kyllähän tämmönen, niinku ihannetilanteen aikaansaaminen niin suhteellisen vaikeeta se on.” (Mies, yksityinen sektori)

Haastatelluista henkilöistä moni mainitsi Kainuun vesienhoidon yhteistyöryhmän tärkeäksi yhteydenpitokanavaksi eri sidosryhmien välillä. Yhteistyöryhmää pidettiin hyvänä ja tärkeänä, joskin kokonsa puolesta raskaana toimielimenä. Osa haastatelluista henkilöistä oli sitä mieltä, että ryhmään on avoimesti otettu mukaan kaikki tärkeimmät toimijatahot, toisten mielestä taas ”.. sama virkamiesporukka siellä istuu kuin kaikissa muissakin palaverissa”, eli hallinnon katsottiin olevan ryhmässä yliedustettuina esimerkiksi yrittäjiin, järjestöihin ja virkistyskäyttäjiin nähden. Työryhmässä nähtiin olevan tarvetta muodostaa pienempiä ja joustavampia työrukkasia, jotka voisivat keskittyä paikallisesti tärkeiden kysymysten ja kipupisteiden ympärille (2 mainintaa).

Ympäristöhallintoa sitovat määräykset, jotka velvoittavat yhteistyöhön ja sopimusten tekoon paikallisten toimijoiden kanssa (Björn 2003: 152). Hallinnon ja tutkijoiden edustajien kanssa keskusteltiin osallistamisesta ja osallistumisesta vesien käytön suunnitteluun. Vesistöjen käytön vuorovaikutteisen suunnittelun nähtiin tähän asti toteutuneen lähinnä kaavoitukseen liittyvien osallistumisprosessien sekä vesistöjen kunnostushankkeiden kautta. Lisäksi Metsähallitus on kehittänyt erilaisia vuorovaikutteisia suunnittelumalleja metsien käsittelyyn valtion mailla. Moni haastatelluista oli sitä mieltä, että kaikilla tahoilla aina maanomistajista virkistyskäyttäjiin ja paikallisiin asukkaisiin tulisi olla oikeus osallistua vesien käytön suunnitteluun (4 mainintaa). Toisaalta varsinaisten toimenpiteiden suunnittelussa taas maanomistajilla katsottiin olevan muita käyttäjiä enemmän sananvaltaa (3). Toimenpiteiden suunnittelussa pidettiin myös tärkeänä, että ne, joiden toimintaan suunnitelmalla on vaikutusta, olisivat ainakin jollain tasolla mukana suunnittelussa aina suunnitelman laadinnasta toteutukseen asti (2).

Eräs haastatelluista myönsi, että osallistumisen järjestäminen ei vesienhoidon osalta ole kovin helppo asia. Osallistumisen uskottiin kuitenkin parantavan suunnitelmiensa laatua ja vähentävän ristiriitoja (3 mainintaa). Vesistöjen käytön ja vesienhoidon kerrottiin tähän asti hoituneen lähinnä sektorikohtaisesti, mikä osan haastatelluista mukaan ei enää riitä takaamaan riittävää vedenlaatua. Niinpä eri toimialojen ja maankäyttömuotojen välille kaivattaisiin uusia vuorovaikutuskäytäntöjä (2). Toisaalta eräs vastaaja totesi osallistamisen olevan jollain tavalla muoti-ilmiökin. Toinen haastatel-

tava muistutti, että osallistaminen, niin tärkeää kuin se onkin, ei kuitenkaan saa ajaa suunnitelman alkuperäisen tarkoituksen ohi.

”Mun mielestä vuorovaikutteinen suunnittelu pitäis olla semmosta että se kuitenkin täytyy se tulos olla vesiensuojelullisesti kestävä. Että siinä määrin vuorovaikutteista suunnittelua, että ihmiset on siinä mukana ja sitoutuvat niinku toteuttamaan niitä mutta se ei saa niinku heikentää sitä lopputulosta näillä jokamiehen mielipiteillä.” (Nainen, T&K-sektori)

4.2.2

Vesiensuojelua koskeva tiedotus

Vuorovaikutteisen suunnittelun ja ruohonjuuritason osallistamisen edellytyksenä on, että osallisten saatavilla on riittävä määrä tietoa. Haastatelluilta kysyttiin, miten heidän organisaationsa hoitaa tiedotuksen vesiensuojeluasioista jäsenilleen, asiakkailleen tai muulle yleisölle. Yli puolet haastatelluista (9) piti joukkoviestimiä, sanoma- ja ammattilehtiä tai radiota tärkeimpänä tiedotuskanavanaan. Hallinnon puolella tiedotusta hoidetaan pääasiassa juuri joukkoviestinten, toimenpiteiden lakisäätöisen valvonnan ja eri tilaisuuksissa pidettävien esitelmien kautta. Yksityisen sektorin palveluyrittäjät välittävät tietoa lähinnä henkilökohtaisten asiakastapaamisten ja keskusteluiden kautta, edunvalvontajärjestöt ja metsäyhtiöt myös jäsenlehtien ja -tiedotteiden avulla. Tutkimus- ja kehitystehtävissä toimivien organisaatioiden pääasiallisia tiedotuskanavia ovat erilaiset julkaisut sekä esitelmät, seminaarit ja eri tiedotusvälineille annettavat haastattelut.

Haastatelluista henkilöistä valtaosa (8) piti henkilökohtaista neuvontaa parhaana ja tehokkaimpana tiedotuskeinona, joka myös saavuttaa maanomistajat parhaiten. Hyvinä tiedotuskanavina pidettiin niin ikään joukkoviestimiä, metsäkeskusten metsänomistajille ja ammattilaisille järjestämiä metsäretkeilyjä ja sertifiointiauditontejä. Tiedotuksen avainhenkilöinä pidettiin metsäkeskusten, metsänhoitoyhdistysten ja muiden palveluyritysten toimihenkilöitä sekä toimenpiteiden suunnittelijoita.

”Tietysti tämmöset massatilaisuudet, niin niissä asiantuntija voi tietysti jakaa tämmöstä hyvää tietoa, asiantuntevaa tietoa sitten niin, mutta kyllä se varmaan se kahvipöytäkeskustelu sinä suunnitelman teon yhteydessä näistä asioista niin olis varmaan kaikkein sillai läheisin ja menis perille varmaan parhaiten” (Mies, T&K-sektori).

Vesien- ja luonnonhoitoasioista ei koskaan liene liikaa uutisointia. Lähes puolet haastatelluista (7) myönsikin, että vesienhoitoasioista voitaisiin tiedottaa ja uutisoida nykyistä enemmän ja useammilla foorumeilla. Haastatelluista toinen puoli (8) kuitenkin piti annettua tiedotusta riittävänä ja oli sitä mieltä, että vesiensuojelusta on nykytasolla saatavilla tarpeeksi tietoa asiasta kiinnostuneille. Pelkän yksipuolisen informaatiotulvan ei uskottu parantavan ihmisten tietämystä saati muuttavan heidän toimintaansa, jolleivät ihmiset itse ota asiasta vastuuta.

”Se jota kiinnostaa niin varmaan saa riittävän paljon tietoa tänä päivänä. Että jota se ei kiinnosta niin ei kiinnosta, tehtiin me mitä tahansa. Niin minusta se on, tää on kuitenkin informaatiayhteiskunta tänä päivänä, niin sitä tulee sitä kaikkennäköstä aika paljon. Että minusta tää on ihan riittävä taso tällä hetkellä. Että joka haluaa niin joka organisaatiosta saa varmasti tietoonsa ihan riittävän määrän vesiensuojelusta jos haluaa.” (Mies, yksityinen sektori)

Haastateltavien kanssa keskusteltiin myös siitä, miten vesienhoitoa koskevaa tiedotusta tulisi kehittää ja tehostaa. Tärkeimmäksi tehtäväksi nostettiin konkreettisen, ihmisiä lähelle menevän tiedotuksen ja neuvonnan lisääminen (7 mainintaa). Kahden haastatellun tutkijan mukaan ihmisille tulisi tarjota lisää tietoa vesiensuojelun perusteista: miksi vesiensuojelua tehdään ja mitä sillä saavutetaan (2 mainintaa). Lisäksi tiedotuksen tulisi pontevammin pureutua vesiensuojelun ongelmakohtiin ja antaa konkreettisia neuvoja siihen, miten jokainen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa vesistöjemme tilaan (3 mainintaa). Uutisoitavien aiheiden ja tavan, millä tietoa levitetään, tulisi nousta toimijoiden omista lähtökohdista ja tiedon tarpeista.

”Kyllä sitä (tiedotusta) minun mielestä voisi ihan hyvin lisätä, enemmän lähteä niinkun sieltä asiakaspäästä ja vastata ja selvittää että minkälaisia ongelmia ja kysymyksiä niillä on ja.. ja sitten pyrkiä vastaamaan. Kun se ehkä on nyt enemmän sitä, että tiedotetaan sit.. niistä asioista mitkä on niinku... meidän kannalta niinku.. mitkä on meillä ajankohtasia ja uusia mutta tuota.. ei sitten välttämättä aina tiedetä, että onko ne niin relevantteja kysymyksiä siellä jokapäiväisessä toiminnassa.” (Nainen, T&K-sektori)

Eräs haastatelluista ehdotti, että vesistöihin ja vesiensuojeluun liittyviä asioita popularisoidisiin esimerkiksi lyhytelokuvien muodossa tai esiteltäisiin uusilla areenoilla, esimerkiksi tiedekeskuksissa. Toinen vastaaja taas toi esille, että ihmisiä tulisi motivoida toimimaan vesistöjen hyväksi uutisoimalla enemmän esimerkiksi siitä, mitä konkreettisia tuloksia vesiensuojelulla on jo saatu aikaan.

”Mutta siinä mielessä, että mikä on parantunu ja mitä on saatu aikaan, että ois niinku positiivistakin puolta että se innostais, että niin on tehty sitä tai tätä. Että se niinku motivois tekemään, että tuommosellaki pienellä taloudellisella uhrauksella on saatu näin paljon aikaan.” (Mies, yksityinen sektori)

4.2.3

Vesiensuojelun näkyvyys sanoma- ja ammattilehtien uutisoinnissa

Metsätalouden vesienhoitoasioiden näkyvyyttä joukkoviestimissä tutkittiin analysoimalla kolmen sanomalehden (Helsingin Sanomat, Kainuun Sanomat ja Kaleva) sekä kahden maa- ja metsätalouden ammattilehden (Maaseudun Tulevaisuus ja Metsälehti) metsiin ja vesienhoitoon sekä vesipuitedirektiiviin liittyviä kirjoituksia vuoden 2000 alusta vuoden 2007 loppuun asti. Löydettyjen artikkelien lukumäärät lehdittäin on esitetty taulukossa 6. Ahkerimmin sekä metsätalouden vesiensuojeluasioista sekä vesipuitedirektiivistä kirjoittivat Maaseudun Tulevaisuus ja Kaleva. Metsätalouden vesiensuojeluasiat olivat odotetusti enemmän esillä ammattilehtien uutisoinnissa, kun taas vesipuitedirektiiviä koskevia uutisia oli sanomalehdissä enemmän.

Tarkemman analyysin kohteeksi valittiin metsätaloutta ja vesiensuojelua koskevat artikkelit. Yli puolet ammattilehtien ja noin kolme neljästä sanomalehtien kirjoituksista luokiteltiin näkökulmaltaan ensisijaisesti ekologisiksi (taulukko 7). Ammattilehtien uutisoinnissa painottuivat taloudelliset näkökulmat enemmän kuin sanomalehdissä: ammattilehtien artikkeleista lähes neljännes ja sanomalehtikirjoituksista vain 9 prosenttia luokiteltiin näkökulmaltaan taloudelliseksi. Moniarvoiseksi (15 %) tai näkökulmaltaan neutraaleiksi (5 %) luokiteltujen kirjoitusten osuudet eivät juuri eronneet lehtityyppien välillä.

Taulukko 6. Metsiä ja vesienhoitoa ja vesipuitedirektiiviä koskevien kirjoitusten lukumäärä valituissa sanomalehdissä vuosilta 2000–2007*). Metsätalous ja vesiensuojelu -otsikon alla ovat metsiä ja vesienhoitoa koskevat kirjoitukset ja vesipuitedirektiivi -otsikon alla kaikki kirjoitukset, joissa sana vesipuitedirektiivi on mainittu.

Lehti	Metsätalous ja vesiensuojelu	Vesipuitedirektiivi
Ammattilehdet	145	44
Maaseudun Tulevaisuus	105	38
Metsälehti	40	6
Sanomalehdet	127	92
Helsingin Sanomat	7	22
Kainuun Sanomat	58	18
Kaleva	62	52
Yhteensä	272	136

*) Metsälehden artikkelit alkaen vuodesta 2002.

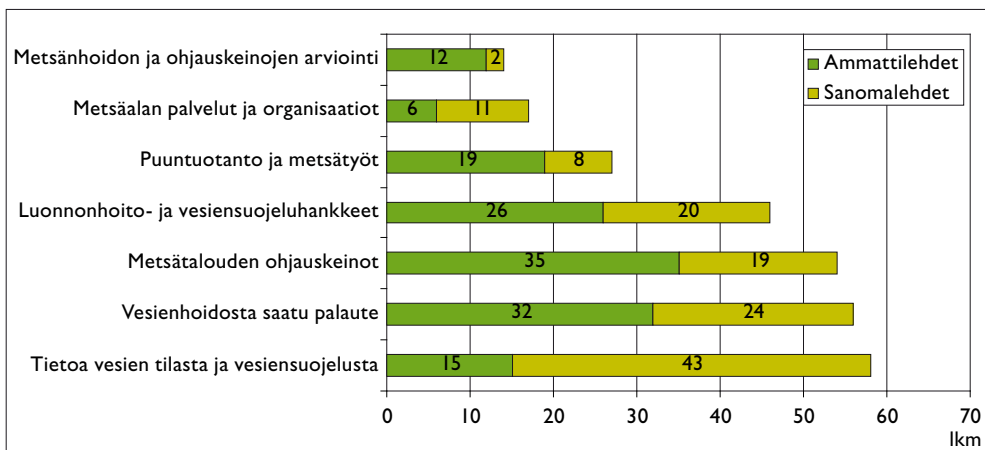
Taulukko 7. Metsätaloutta ja vesienhoitoa koskevien ammatti- ja sanomalehtikirjoitusten näkökulmien jakauma.

Näkökulma	Ammattilehdet		Sanomalehdet		Yhteensä	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Ekologinen	81	55,9	93	73,2	174	64,0
Taloudellinen	34	23,4	11	8,7	45	16,5
Moniarvoinen	24	16,6	16	12,6	40	14,7
Neutraali	6	4,1	7	5,5	13	4,8
Yhteensä	145	100	127	100	272	100

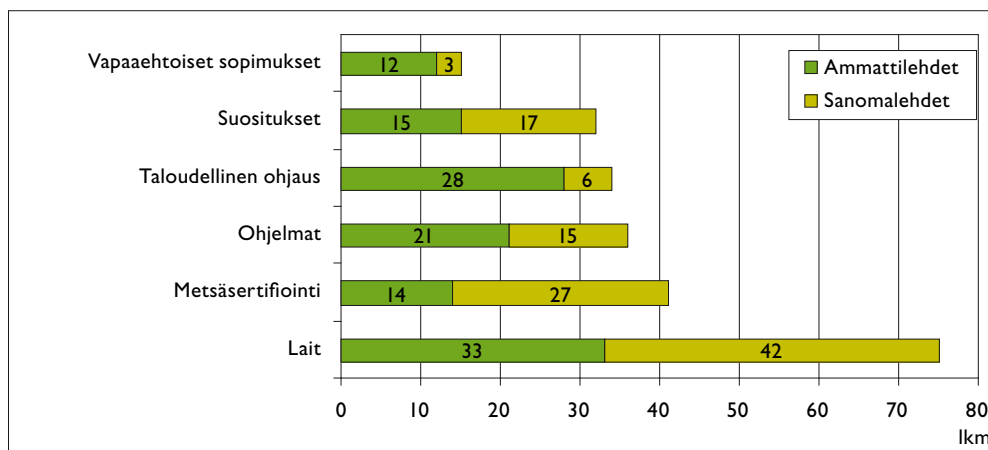
Artikkelit jaoteltiin seitsemään eri alaluokkaan niiden käsittelemän aihepiirin mukaan (kuva 6). Kokonaistarkastelussa suurimmaksi luokaksi muodostui 'vesiensuojelu ja vesien tila' (21 %). Tämän luokan artikkelit käsitelivät lähinnä vesistöihin kohdistuvaa kuormitusta, vesiensuojelun keinoja ja vesistötutkimusta. Toiseksi suurimman ryhmän, 'vesienhoidon palaute' (20 %) uutisaiheita olivat sertifiointiauditoinnit sekä metsissä tehdyt luonnonhoidon laadun arvioinnit. Lähes saman verran (20 %) näkyvyyttä saivat myös metsätalouden ohjauskeinot, joista pinnalla olivat paitsi vesipuitedirektiivi myös vuonna 2006 uudistuneet hyvän metsänhoidon suositukset sekä kestävän metsätalouden rahoituslakiin perustuvat yksityismetsätalouden tuet. Artikkeleista noin kuudesosa (17 %) käsittelee erilaisia luonnonhoito- ja vesiensuojeluhankkeita, joiden laajuus vaihteli aina kansainvälisistä tutkimushankkeista paikallisten asukkaiden aloitteesta käynnistyneisiin järvikunnostuksiin. Aihepiiriltään puuntuotantoon tähtäävää metsänhoitoa koski joka kymmenes (10 %) artikkeleista. Metsäalan palveluntarjoajia ja muun muassa organisaatiouudistuksia käsiteltiin noin 6 prosentissa artikkeleita. Noin 5 prosentissa kirjoituksia puntaroitiin luonnonsuojelun ja metsätalouden yhteensovittamista tai arvioitiin kansallisen tai alueellisen metsäpolitiikan tavoitteita. Ammattilehtien osalta puhutuimpia aiheita olivat metsän- ja vesienhoidosta saatu palaute, vesiensuojelu- ja luonnonhoitohankkeet sekä metsätalouden ohjauskeinot, sanomalehdissä taas eniten palstatilaa saivat vesistökuormitukseen ja vesistöjen tilaan liittyvät uutisaiheet.

Koska metsätalouden ohjauskeinot ovat tutkimusongelman kannalta kiinnostava aihe, selvitettiin myös ammatti- ja sanomalehtien ohjauskeinoutisointia tarkemmin (kuva 7 ja taulukko 8). Kokonaisuudessaan tarkastelluista artikkeleista yli kaksi kolmasosaa (70 %) sisälsi vähintäänkin viittauksen yhteen tai useampaan ohjauskeinoon. Ohjauskeinoista ylivoimaisesti eniten mainintoja (n=75) sai lainsäädäntö, johon sisältyivät myös vesipuitedirektiiviä koskevat maininnat (n=54). Myös metsäsertifiointia, erilaisia tavoiteohjelmia, taloudellisia ohjauskeinoja ja metsänhoidon suosituksia käsiteltiin melko laajasti (n= 32...41). Erilaiset vapaaehtoiset suojelusopimukset saivat

hieman yllättäen vain 15 mainintaa. Kokonaisuudessaan hallinnolliset ohjauskeinot, mikäli lakiin perustuvat yksityismetsätalouden tukitoimet luetaan niihin mukaan, saivat 145 mainintaa ja vapaaehtoisuuteen perustuvat keinot 88 mainintaa.

Kuva 6. Sanomalehtikirjoitusten absoluuttinen lukumäärä aihepiireittäin ja lehtityypin mukaan.

Kuva 7. Ammatti- ja sanomalehdissä käsitellyt metsätalouden ja vesienhoidon ohjauskeinot.

Taulukko 8. Esimerkkejä metsätalouden ohjauskeinoja käsittelevistä kirjoituksista.

Ohjauskeinot
– Metsäsertifiointissa näytön paikka (Kainuun Sanomat 30.9.2006)
– Talousmetsien ympäristöopas julkaistiin (Kainuun Sanomat 9.7.2004)
– Uudella lailla järjestellään vesienhoidon suururakkaa (Maaseudun Tulevaisuus 11.6.2004)
– Vesiputedirektiivi uudistaa vesienhoitoa Kainuussakin (Kainuun Sanomat 15.4.2004)
– Metsänhoitosuosituksille haetaan laajaa hyväksyntää (Maaseudun Tulevaisuus 22.3.2004)
– Tapio avasi metsänhoitosuositusten verkkosivut (Metsälehti 22/2004)
– Metsätalouden vesiensuojeluun tulossa uusia ohjeita (Maaseudun Tulevaisuus 8.10.2003)
– Vesistöt puhtaiksi vuoteen 2015 mennessä (Metsälehti 19/2003)

Artikkeleista analysoitiin niistä ilmeneviä vuorovaikutuksen, osallistamisen ja osallistumisen muotoja. Vähintään viittaus jonkinasteiseen vuorovaikutukseen, tapahtui se sitten hankkeiden tai tiedotustilaisuuksien kautta, metsäorganisaatioiden tai tavallisten asukkaiden välillä, löytyi lähes joka toisesta artikkelista (n=127). Vuorovaikutusta koskevat uutisaiheet eivät juuri eronneet ammatti- ja sanomalehtien välillä. Molemmissa yleisimmin mainittuja yhteistyön muotoja olivat metsäkeskusten ja maanomistajien yhteistyönä tehtävät luonnonhoitohankkeet, vesistön tilan parantamiseen tähtäävät asukasaloitteet sekä metsäorganisaatioiden ja tutkimuslaitosten tutkimus- ja yhteistyöhankkeet. Muutamat kirjoitukset käsittelivät myös suoraa ruohonjuuritason osallistumista, esimerkiksi palautteen keräämistä tai yleisötilaisuuksia sekä lähinnä metsänomistajille ja ammattilaisille tarkoitettuja luonnonhoitokursseja. Esimerkkejä ammatti- ja sanomalehtien vuorovaikutteisuutta ilmentävistä kirjoituksista on koottu taulukkoon 9.

Tarkastelujaksolla ei tiedotusvälineissä ilmennyt suuria metsäkiistoja tai konflikteja (taulukko 10). Kärjistyneimmän tilanteen muodosti ympäristöministeriön 30.3.2000 hyväksymä vesiensuojelun toimintaohjelma vuoteen 2005, minkä valmistelu ”salassa ympäristöministeriön kammioissa” sai maa- ja metsätaloustoimijat takajaloilleen (ks. esim. Maaseudun Tulevaisuus 8.4.2000). Osassa kirjoituksia vaadittiin vesiensuojelukriteerien kiristämistä tai kunnostusojitusten saattamista ympäristölupamenettelyyn piiriin. Toisaalta keskustelua herättivät myös vesiensuojeluvaatimusten myötä nousevat metsätaloustoimenpiteiden suunnittelu- ja toteutuskustannukset. Pitkäaikaisin kiistakapula näyttäisi kuitenkin yhä olevan metsien taloudellisen hyödyntämisen ja luonnonuojelun välinen suhde.

”Suojelusta on riittänyt puhetta kyllästymiseenkin asti, mutta Pohjois-Pohjanmaan metsäkeskuksen aluepäällikkö Pekka Kylmäsen arvion mukaan täydellistä metsärauhaa ei tule koskaan: - Joka vaiheessa on metsäalalla ollut oman aikakautensa lapsi. Vesiensuojelukysymykset tulevat entistä enemmän esille seuraavaksi.” (Kaleva 16.8.2001)

Eräässä metsäammattilaisen kirjoittamassa mielipideosaston kirjoituksessa otettiin napakasti kantaa metsäammattilaisten paineisiin monenlaisten kasvavien vaatimusten ristitulessa.

”Metsien hoitoa ja vesiensuojelua koskevat lait on uudistettu vuosituuhannen vaihteessa. Koemme vaikeutta sopeuttaa toimintamme nykyisiä lakeja vastaavaksi.... Yhden ammattikunnan toiminnan sopeutuminen niin suureen muutokseen kuin uudet lait vie aikaa yhden sukupolven. Missä mättää -kysymyksiä joudutaan esittämään arviolta vielä neljännesvuosisadan ajan.” (Seppo Partanen, Kaleva, Lukijan mielipide 24.5.2006)

Artikkelit luokiteltiin sen mukaan, mitä aluetasoa ne koskivat. Yli puolella (52 %) kaikista kirjoituksista aluetasoksi luokiteltiin kansallinen taso ja kolmasosalla (34 %) aluetaso. Vain noin joka kymmenes artikkeli koski paikallistasoa ja kolmisen prosenttia kansainvälistä tasoa.

Taulukko 9. Vuorovaikutusta ja osallistumista koskevia lehtiartikkeleita

Vuorovaikutus ja osallistuminen
– Kansalaisia kuullaan vesienhoidon tarpeista (Maaseudun Tulevaisuus 11.7.2007)
– Ympäristökeskus kerää mielipiteitä vesienhoidon suunnittelusta (Maaseudun Tulevaisuus 5.7.2006)
– Vesiensuojelu onnistuu talkoovoimin (Maaseudun Tulevaisuus 17.10.2005)
– Metsäammattilaiset mukaan vesienhoidon suunnitteluun (Maaseudun Tulevaisuus 12.8.2005)
– Maanomistajien apua toivotaan Aurajoen kunnostukseen (Maaseudun Tulevaisuus 3.8.2005)
– Etelä-Savon maaseutunuoret mukana vesipuidedirektiivin valmistelussa (Maaseudun Tulevaisuus 29.3.2004)
– Metsäluonto kuntoon yhteishankkein (Metsälehti 22/2004)
– Huoli Mainuanjärven tilasta kasvaa kylälaisten keskuudessa (Kainuun Sanomat 15.7.2003)
– Yhteistyötä Perämeren hyväksi (Kaleva 26.4.2003)
– Jokainen voi vaikuttaa kotijärvensä tilaan (Kainuun Sanomat 23.7.2002)
– Metsurit, motonkuskit ja toimihenkilöt koulutetaan metsäluonnon hoitajiksi (Kainuun Sanomat 18.4.2002)
– Vesipäivät aktivoivat kansalaisia (Kaleva 12.9.2000)
– Koulutettu näkee metsän puilta: metsänomistajan luonnonhoitotutkinto (Kaleva 19.1.2000)

Taulukko 10. Konfliktteja koskevia sanomalehtiartikkeleita

Konflikttilanteet
– MTK vertaa vesiensuojelun tavoiteohjelmaa Naturaan (Maaseudun Tulevaisuus 20.11.2006)
– Missä mättää – metsässäkö? Uusiin metsälakeihin sopeutuminen vie aikaa (Kaleva 24.5.2006)
– Metsissä riittää riideltävää (Kaleva 24.4.2005)
– Rahan syöminen ei onnistu: sertifiikaatti ei takaa hyvää metsänhoitoa (Kaleva 20.3.2005)
– Vesistöjen tila vaakalaudalla: kunnostusohjelmat ympäristöluvan piiriin (Kaleva 10.5.2004)
– Huolta Natura-ehdotuksesta: epäselvyyttä suojelualueista (Maaseudun Tulevaisuus 9.1.2004)
– Kansallisen metsäohjelman ekologiset tavoitteet vesitetty (Helsingin Sanomat 22.9.2003)
– Suojeluvedetkin ovat uhattuna: kunnostusohjelmien vesistövaikutukset (Kaleva 28.4.2003)
– Metsäpolitiikan piti olla kansallinen juttu: kansalliset edut huomioitava EU-politiikassa (Metsälehti 11/2002)
– Metsätoimijoiden välillä ei konsensusta (Maaseudun Tulevaisuus 6.5.2000)
– Mihin ympäristöministeriö unohti yhteistyöluokkansa: vesiensuojeluohjelma valmisteltiin salassa (Maaseudun Tulevaisuus 6.4.2000)

Toimijoiden näkemykset vesipuitedirektiivin toteutuksesta

Seuraavassa kappaleessa tarkastelu siirretään kansalliselta kansainväliselle tasolle, siihen, mitä Euroopan unionin vesipolitiikan puitedirektiivi suomalaisen metsätalouden kannalta merkitsee ja miten sen vaatimat vesienhoidon järjestelyt tulisi tasa-arvoisesti ja ristiriidattomasti panna alue- ja paikallistasolla toimeen. Kappaleen alussa tarkastellaan vesipuitedirektiivin edellyttämän valuma-alueajattelun omaksu- mista ja aluesuunnittelun edellytyksiä metsätalouden vesienhoidossa. Tämän jälkeen pohditaan vesiensuojelua oikeudenmukaisuuden, kommunikaation ja konfliktien näkökulmasta sekä arvioidaan erilaisten asiantuntijuuksien rooleja vesienhoidon toteuttamisessa. Kappaleessa lähestytään tutkimusongelman neljättä alakysymystä: millaista viestintää ja vuorovaikutusta vesienhoidon suunnittelussa ja toteutuksessa vaaditaan?

4.3.1

Vesienhoito ja aluesuunnittelu

Vesipuitedirektiivi korostaa valuma-alueittaisen kokonaisnäkömyksen sekä laaja- pohjaisen yhteistyön merkitystä vesiasioiden hoidossa. Kokonaisvaltaisen valuma- alueiden maankäytön suunnitteluun tarvitaan tietoa maalta tulevan kuormituksen ominaisuuksista, hajakuormituksen vesistövaikutuksista, vesiensuojeluteknologi- asta, valuma-alueen ja vesiekosysteemin toiminnasta ja ominaisuuksista sekä vesis- tön tilaan vaikuttavista tekijöistä (Mäkinen 2005: 35–38). Haastateltujen henkilöiden mukaan valuma-aluesuunnittelua on metsätalousalueilla tehty lähinnä yksittäisillä pilottikohteilla, yleensä kestävän metsätalouden rahoituslailla tuettujen luonnon- hoitohankkeiden yhteydessä. Haastateltujen mukaan useamman maanomistajan alueelle ulottuvia vesienhoitosuunnitelmia voitaisiin laatia alueille, joilla vesistöön kohdistuva kuormitusriski on korkea, vesistön laatua on selkeästi parannettava se- kä sellaisille vesistöille, jotka ovat monimuotoisuuden tai virkistyskäytön kannalta erityisen arvokkaita. Valuma-aluekohtaisten vesienhoitosuunnitelmien laadintaa piti tarpeellisenä noin kaksi kolmasosaa (11) haastatelluista henkilöistä.

Maanomistajien välistä yhteistyötä haastatellut perustelivat muun muassa sillä, että vesiensuojelun tehostumisen lisäksi myös puunkorjuu, ojitus ja muut toimen- piteet saataisiin yhteistyön avulla toteutettua kustannustehokkaasti omistukseltaan pirstaloituneilla alueilla. Muutama haastatelluista ehdotti suunnitelmien laadintaa yksittäistä vesistöä suuremmalle alueelle, esimerkiksi kalastus- tai jokivaluma-alueen tasolle. Yksittäistä valuma-aluetta pidettiin sen sijaan melko pienenä suunnittelu- kohteena.

Moni vastaaja piti ajatusta valuma-aluesuunnittelusta periaatteessa hyvänä mutta epäili suunnitelmien käytännön toteutuksen mahdollisuuksia. Eräs vasta-argumentti valuma-aluesuunnitelmien tarpeellisuudelle oli se, että ainakaan tutkimusalueel- la Kainuussa ei metsänomistus ole pirstoutunut pieniin osiin. Tällöin tarpeelliset vesiensuojeluratkaisut, myös laajoja alueita vaativat kosteikot ja pintavalutusalu- eet, voidaan yleensä toteuttaa saman omistajan, esimerkiksi yhtiöiden tai valtion mailla. Monen yksityisen sektorin vastaajan mukaan vesiensuojelun riittävä taso saadaan turvattua, mikäli jokainen toimija ottaa omalla toimialueellaan ja omien suunnitelmiansa yhteydessä vesiensuojeluasiat mahdollisimman hyvin huomioon (2 mainintaa). Yksittäisiä metsätiloja laajempien vesiensuojelusuunnitelmien pelättiin myös lisäävän metsätaloustoiminnan byrokraattisuutta ja keskusjohtoisuutta sekä rajoittavan toimijoiden välistä kilpailua (3 mainintaa).

”Niin mä en tiä miten tämä sitten tulee, jos tämmöstä alueellista niin mää en tiä miten ne sitten... kuka ne kasaa ja miten se vaikuttaa, että rajotetaanko siinä jonku toimijan.. vaikeutetaanko siinä jonku toimijan työtä siinä tämmösillä. Et se pitäis olla, me ollaan kumminki, metsätalouski on koko ajan siirtymässä enempi markkinatalouteen ja mikä on niinku hyväksi tälle, että tulee kilpailua, tulee niinku eri organisaatioita. Työn.. en tiä paraneeko oleellisesti työn laatu mutta ainaki tämmönen palvelukyky ja tämmönen, että minusta se on ollu koko ajan paranemaan päin. Että siinä on tota, jos tämmöseen breznevläiseen tyyliin mennään, että kaikki johetaan yhestä tietystä pisteestä, niin aika kurjalta tuntuu kyllä.” (Mies, yksityinen sektori)

Myös se, mistä löytyvät resurssit vesiensuojelusuunnitelmien laadintaan tai mahdollisten korvausten maksamiseen, herätti haastateltavissa epäluuloja. Haastatelluista puolet (8) mainitsi resursoinnin suurimmaksi valuma-alue suunnittelun haasteeksi. Joka kolmas vastaaja toi esille, että maanomistajien sitouttaminen yhteisiin suunnitelmiin voi hankaloittaa suunnitelmien toteutusta (4 mainintaa). Myös suunnitelmien mahdollinen sitovuus ja toteuttamisen vastuunjako koettiin valuma-alue suunnittelun pullonkauloiksi (2 mainintaa). Erään mielipiteen mukaan suurten metsänomistajien olisi otettava vastuu vesiensuojelusta valuma-alueen tasolla. Suurten metsänomistajien mukaan taas kestävä metsätalouden rahoituslain mukaisten avustusten käytön laajentamisella myös isot omistajat saataisiin paremmin mukaan suunnitteluun. Muussa tapauksessa vesiensuojelun kustannusten pelättiin jäävän yksinomaan isojen omistajien kannettaviksi.

4.3.2

Vesiensuojelua Euroopan unionista Hyrynsalmelle

Haastattelujen eräänä tavoitteena oli pohtia keinoja kansainvälisten vesiensuojelutavoitteiden toteuttamiseksi paikallistasolla. Keskustelun herättämiseksi esimerkkinä käytettiin toimijoille tuttua Natura 2000 -verkoston valmistelua ja toimeenpanoa. Natura 2000 -valmistelun kireä aikataulu pakotti verkoston kokoamiseen vajavaisin tiedoin ja ohjeistuksin. Ympäristöhallinnon resurssipula, kansallisesti epäyhtenäiset toimintatavat ja puutteelliseksi koettu tiedotus aiheuttivat hallinnon ja maanomistajien välille voimakkaita ristiriitoja. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007). Mäkisen (2005: 109) mukaan myös EU:n vesipolitiikalla voi olla syvälle yhteiskuntaan ulottuvia vaikutuksia, minkä vuoksi sen toimeenpanoon sisältyy ilmeisiä intressiriitojen riskejä. Niiden välttämiseksi vuorovaikutus on vesipolitiikan toteuttamisessa erityisen tärkeää.

Noin kolmannes haastatelluista henkilöistä (5) ja neljä viidestä julkisen sektorin edustajasta oli sitä mieltä, että uuden vesipolitiikan toteuttamisessa ei liene Naturan kaltaisia konfliktiriskejä (6 mainintaa) tai ne on onnistuttu jo välttämään avoimeman toiminnan ansiosta (3 mainintaa). Muutaman vastaajan mukaan vesienhoidon yhteistyöryhmiin on avoimesti koottu mukaan kaikki keskeiset toimijat ja myös Natura 2000 -hankkeesta saatu palaute on auttanut kehittämään valmistelutoimintaa vuorovaikutteisempaan suuntaan. Toisaalta monet hallinnon edustajat eivät katso neet vesipuidedirektiivin edes koskettavan yksityisiä maanomistajia tai omistusoikeutta aiempien, konflikteja aiheuttaneiden suojeleuhjelmien tavoin. Lisäksi vesipuidedirektiivin koettiin olevan toimeenpanon ja toteutuksen suhteen täysin erilainen esimerkiksi Naturaan verrattuna.

”No tämä vesiensuojelu nyt, että missä määrin se direktiivin toimeenpano sitten.. että se ei ehkä niinku kosketa sillä tavalla.. että Naturahan oli niin suoraa toimintaa, jos aatellaan yksityisten maanomistajien kannalta, että alettiin suojeluun panemaan, että se oli niin konkreettista... että siinä mielessä missä määrin tää yksityisiä maanomistajia sillä tavalla koskettaa, että kyllä tämä on nyt niinku ihan erilainen prosessina, ja toisaalta tässä tämä tiedottaminen on otettu, kun tätä prosessia on lähetty viemään, niin vankasti siinä mukaan.” (Mies, hallinto)

Kolmannes haastatelluista kuitenkin totesi, että vesipolitiikkaan liittyvässä koordinoinnissa ja tiedotuksessa on ollut puutteita. Erityisesti yksityisen sektorin pienyrityksien ja metsänomistajien etujärjestöjen keskuudessa tunnuttiin olevan epätietoisia vesipuitedirektiivin ja uuden lainsäädännön lopullisista vaikutuksista ja niiden vaatimista toimenpiteistä (3 mainintaa). Moni haastatelluista myönsikin, että vesipuitedirektiiviin liittyvistä asioista eivät alan ammattilaisetkaan ole vielä täysin perillä.

”Tuota.. siinä on varmaan tota itselläki miettimistä, että mitä tää oikein nyt tarkoittaa tämä tämmönen EU:sta päin tullut direktiivi, että täs on ollu tavallaan niin paljon tätä sulatteleminen, ei sitä niinku oikein vielääkään, ennen ku näkee mitä itse asias tuo vesienhoitosuunnitelma nyt sitten kokonaisuudessaan on, niin ei sitä oikein enemminkin tiedä.” (Mies, T&K-sektori).

Vesipuitedirektiiviin liittyvää tähänastista tiedotusta pidettiin haastateltavien keskuudessa varsin yleistasoisena (2 mainintaa), mitä eräs haastatelluista kritisoi jyrkästi. Hänen mukaansa hallinnon resursseja on turha satsata vain yleiseen tiedotukseen, minkä ihmiset eivät tunne koskettavan heitä itseään. Toinen haastateltava arveli tähänastisen tiedotuksen myös käydyn kielellä, jota tavallisten ihmisten on vaikea ymmärtää, ja uskoi vesienhoidon yhteistyöryhmien saaman yleisöpalautteen jääneen siitäkin syystä vähäiseksi.

”Sanotaan, että se pitäis porukalla varmaan miettiä niissä yhteistyöryhmissä, että miten se tiedotus.. nythän se on kyllä ollu avointa, mutta minusta tuntuu, että se mitä on tiedotettu, niin se ei kyllä tavota tuota.. kovin suuria.. eikä ihmiset ymmärrä, että mistä siinä on kysymys, että se on vielä niin yleisellä tasolla ollu ne .. se käsitteistö ja kaikki muu voi olla vierasta.” (Nainen, T&K-sektori)

Haastatelluista henkilöistä moni piti vääränlaista lähestymistapaa vesipuitedirektiivin valmistelun suurimpana riskinä (2 mainintaa). Virkamiesvetoisena top-down-politiikkana valmistellun lainsäädännön uskottiin helposti saavan ihmiset takajaloilleen. Vaikka ympäristönhoito- ja vesiensuojeluasiat olisivatkin jo saavuttaneet yleisen hyväksynnän, ovat entisten suojeleuhjelmien epäoikeudenmukaisiksi koetut toimintatavat yhä tuoreina toimijoiden mielessä, eikä epäluottamus virkamiestoitimintaa kohtaan siltä osin ole hävinnyt (3 mainintaa). Haastateltujen mainitsemia vesipuitedirektiivin toteutuksen pullonkauloja on koottu taulukkoon 11.

”Naturaan liittyen ne lupaukset, mitä sieltä annettiin virkamiesten tasolta, ja niitä kiristettiin vielä tällä paikallistasolla, mitkä oli lähtökohat, eli tässä aika kriittisesti tällä tasolla ainaki meikäläinen suhtautuu... että sillä tavalla ei jaksa uskoa enää kun tässä on monta asiaa ollu, että siinä niinkun puolueettomasti toimittaisiin.” (Mies, yksityinen sektori)

”Se on tää suomalainen luonto, että se ei ota vastaan jos suoraa vaan annetaan, se on nähty. Varsinkin kun täällä Kainuussa tämä metänhoitoporukka, niillä on ikää jo sen verran, että meilläki tässä yhityksessä alkaa olla 60 vuotta, niin kyl-lähän se tuntuu joskus, että ite tietään paremmin.” (Mies, yksityinen sektori)

Taulukko II. Vesipuidedirektiivin toteutuksen ja valuma-alue suunnittelun pullonkaulat haastateltujen asiantuntijoiden mukaan.

Aihepiiri	Maininnat
Resurssien puute	8
Suunnitelmien rahoitus	7
Pienet henkilöstöresurssit	1
Toimijakentän sitoutuminen ja motivaatio	7
Toimijakentän sitouttaminen	4
Epäselvä vastuunjako	2
Osallistamisen haasteet	1
Puutteellinen koordinointi ja tiedotus	6
Toimijoiden epätietoisuus	3
Keskustelu vain yleisellä tasolla	2
Toimijoiden erilainen kieli	1
Keskusjohtoisuuden lisääntyminen	5
Byrokratian lisääntyminen	3
Top-down toimeenpano	2
Maanomistajien negatiiviset kokemukset	3
Pysyvät epäluulot virkamiestoimintaa kohtaan	3

Noin kolme neljästä haastatellusta (12) mainitsi konkreettisen ja oikein kohdennetun tiedotuksen olevan tärkein keino sekä Natura 2000 -verkoston valmistelun yhteydessä tehtyjen virheiden välttämiseksi että toimijoiden sitouttamiseksi yhteisiin tavoitteisiin vesien tilan parantamiseksi (taulukko 12). Haastateltujen puheissa vilahtelivat usein sanat avoimuus, läpinäkyvyys, monen kanavan tiedotus, käytännöllisyys ja kansantajuisuus. Asianosaisten rehellisen kuulemisen ja neuvottelun jo ohjelmien ja toimenpiteiden suunnitteluvaiheessa (2 mainintaa) sekä yhteisen kielen käyttämisen (5 mainintaa) uskottiin parhaiten ehkäisevän asioiden kärjistymistä ja konfliktien syntyä.

Sosiaalisen kestävyuden ja tasa-arvoisuuden huomiointia pidettiin tärkeänä osana vesiensuojelun toteutusta. Yksityisen sektorin haastateltavat pitivät tärkeänä, että uusien ohjelmien kynnyksellä metsänomistajat järjestäytyvät ja huolehtivat oikeusturvastaan uusien loukkauksien välttämiseksi (6 mainintaa). Paikallistiedon arvostamisen ja avoimen osallistamisen uskottiin parantavan myös maanomistajien sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin. Maanomistajat tulisi ottaa mukaan toimenpideohjelmien suunnitteluun jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja suunnitelmista tulisi tiedottaa heille tarvittaessa henkilökohtaisesti (5 mainintaa). Mikäli vesien suojelemiseksi laaditut ohjelmat aiheuttavat ylimääräisiä kustannuksia tai tulonmenetyksiä, tulisi korvausjärjestelmän olla luotuna hyvissä ajoin ennen ohjelmien toimeenpanoa (3 mainintaa). Moni haastatelluista henkilöistä piti toimenpidesuunnitelmien laadinnassa tärkeänä hankkeen koordinointia sekä ylhäältä alaspäin että päinvastoin. Erään metsänomistajien etujärjestön edustajan mukaan metsänomistajilla olisi tärkeää olla tietty yhdyshenkilö, johon voisi ottaa henkilökohtaisesti yhteyttä epäselvissä asioissa.

Yksityisen sektorin vastaajien puheessa erityiseksi huolenaiheeksi vesipuidedirektiivin valmistelussa nousi se, miten kansainväliset tavoitteet onnistutaan soveltamaan Suomen olosuhteisiin ja ennen kaikkea räätälöimään paikallistason toimintaympäristöön (11 mainintaa). Haastatellut pitivät tärkeänä, että vesipuidedirektiivin mukaisten toimenpideohjelmien vaikutukset niin ympäristölle kuin elinkeinonharjoittajalle ja maanomistajallekin saadaan selville mahdollisimman aikaisessa vaiheessa (5 mainintaa). Toimenpidesuunnitelmat tulisi kohdentaa paikallistasolle siten, että asukkaat tietävät, mitä kunkin alueen vesiensuojelu tulisi rajoittamaan ja miten siinä tulisi toimia

(3 mainintaa). Onnistuneen toteutuksen aikaansaamiseksi myös tiedotusta ja konkreettista koulutusta olisi kohdennettava alueen tai paikkakunnan tasolle (3 mainintaa).

” Mitä pitäis ottaa huomioon niin se, että mitkä ne on ne vaikutukset, ne pitäis ensinnä selvittää ja sitten se porukka, joita ne vaikutukset koskee, niin ne mukkaan siihen suunnitteluun jo siinä suunnitteluvaiheessa. Että ne ei sitten kuuntele, että katoppas mitä vesipuidedirektiivi sanoo ja kyllä EU-vastaisuus ja ympäristökeskusvastaisuus lisääntyy vain. Sitä kautta tulee myös se tasa-arvoisuus, että otetaan mukaan. Ne pitää olla jo ne suunnitelmat, kun niitä lähetetään toimenpideohjelmaa laatimaan niin tiedossa, että ketä kaikkia ne koskee. Elikkä siinä täytyy olla se lähtökohta semmoinen, siinä täytyy olla tietoa enemmän ku pelkästään ekologista tietoa.” (Mies, yksityinen sektori)

Monet haastatelluista kiinnittivät huomiota vesipuidedirektiivin valmistelutyön hallinnointiin. Eräs T&K-sektorilla työskentelevä vastaaja peräänkuulutti vesipuidedirektiivin valmistelua ylemmällä, hallinnon tasolla siten, että vesiensuojelun toteutuminen ei jää yksin kentän toimijoiden harteille. Parhaassa tapauksessa vesipuidedirektiivin vaatimat toimenpiteet voitaisiin integroida osaksi normaalia vesienhoitoa eikä käytännön kentällä EU-direktiiveistä tarvitsisi edes puhua. Myös riittävän aikaisen toiminnan niin tiedotuksen, vuorovaikutuksen kuin mahdollisten rahoitusjärjestelmienkin suhteen katsottiin kuuluvan osaksi hyvää hallinnointia. Eräs haastatelluista piti tärkeänä, että ympäristöhallinnossa varattaisiin riittävästi henkilöstöresursseja vesipuidedirektiivin valmisteluun. Hän myös pohti, onko Natura 2000 -hankkeesta saatuja kokemuksia kuitenkaan otettu vakavasti tai osattu riittävässä määrin hyödyntää, ja ollaanko ympäristöhallinnossa vieläkin valmiita yhä kasvaviin osallistamisen vaatimuksiin.

”Ja ehkä kuitenkin, voihan se olla että, tietyssä mielessä, että tässä virkamiespuolessa näitä asiakkaan kohtaamista ei oo ... onko siihen niinkö panostettu .. semmosta tietynlaisista koulutus.. valistustoimintaa varmaan siihenki liittyen tarvitaan. ... Näitä Naturan virheitä, siis näitähän on varmaan analysoitukin kaikenlaisissa työryhmäkokouksissa ja muissa, mutta onko sitä systemaattisesti ajateltu edes hyödyntää niitä kokemuksia tässä henkilöstön koulutuksessa tai muussa... Se ois ihan hyvä jos semmosta tehtäisiin.” (Nainen, T&K-sektori)

Saman henkilön mukaan Natura 2000 -valmistelun puutteet tulisi nostaa esille myös vesienhoidon yhteistyöryhmissä ja miettiä, mitä vesienhoidon järjestämisessä voitaisiin tehdä toisin. Toinen, vesienhoitoryhmässä mukana oleva haastateltava totesi ainakin omassa ryhmässään käydyn keskustelun liikkuneen tähän asti varsin yleisellä tasolla, eikä esimerkiksi vesienhoitosuunnitelmiin liittyviä konfliktitilanteita ja niiden ratkaisumahdollisuuksia ole käsitelty lainkaan.

T&K-sektorilla työskentelevät haastatellut ehdottivat monia innovatiivisiakin ratkaisuja vesipuidedirektiivin tavoitteiden saavuttamiseksi. Useaan otteeseen painotettiin vesiensuojelun markkinointia siten, että ihmiset oppisivat näkemään pienvesien tai vesiensuojelukosteikkojen tuoman luonnon ja metsämaiseman monimuotoisuuden arvon pelkän puuston taloudellisen arvon ohella. Lisäksi jo puhdas vesi itsessään on tärkeä arvo, jota ei tulisi pitää itsestäänselvyytenä.

”Sillä tavalla, että saatasi se ihminen niinkun tajuaamaan, että kuinka tärkeä se vesistö hänen itsensä kannalta on, ei niinkään sen viranomaisen kannalta.. Että se lähtis niinku siitä, että se henkilö, joka sillä rannalla asuu niin tajuais sen, että hänen itsensä kannaltahan se on niinkun olennaista, että se vesi säilyy puhtaana. (Mies, T&K-sektori).

Suojelemalla vesistöjä ja suodattamalla ilman epäpuhtauksia metsät tuottavat ekosysteemipalvelua, joista ihmiset hyötyvät. Eräs T&K-sektorin haastateltavista pohti vesiensuojelun tuotteistamisen mahdollisuuksia samaan tapaan kuin on tehty esimerkiksi Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma METSO:ssa. METSO-ohjelman lähtökohtana on maanomistajien vapaaehtoisuus ja menetettyjen taloudellisten arvojen korvaaminen. METSO-ohjelmassa tietyt kriteerit täyttävistä kohteista voidaan käydä luonnonarvokauppaa, osallistua tarjouskilpailuun, suojella kohteet luonnonhoitoalueiden sisäisinä pienkohteina tai muodostaa niistä esimerkiksi matkailupalveluja mahdollistavia yhteistoimintaverkostoja, joissa osallisina on eri maanomistajia ja organisaatioita. Uusilla suojelukeinoilla pyritään turvaamaan halutut luontoarvot mahdollisimman kustannustehokkaasti suuntaamalla toimenpiteet arvokkaimpiin kohteisiin. (Maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö 2006). Kauppatavarana vain on puhtaan veden sijasta käytetty luonnon monimuotoisuutta.

”Tavallaan metsänomistajat vois tuottaa tämmöstä palvelua, eli puhdasta vettä vesistöön, niin vähän sen tyyppinen ekosysteemipalvelu, samantyyppinen lähestymistapa kun on nyt tänä monimuotoisuuden suhteen, että ne voi myydä monimuotoisuutta, jolla on omat markkinat. Minä luulen, että se vois toimia ihan semmoselta pohjalta, että metsänomistajat voi ... niinku tarjottas niille, että hän luopuu siitä puuntuotannosta jollaki tietyllä alueella ja hän tuottaa sillä vesiensuojelua sillä alueella ja se korvataan.” (Nainen, T&K-sektori)

Maaseudun Tulevaisuuden haastattelema (Koljonen 2005) Metsäntutkimuslaitoksen professori Leena Finér on väläyttänyt myös ajatusta siitä, että metsätalous saattaa tulevaisuudessa joutua käymään eräänlaista päästökauppaa kuormitusoikeuksistaan. Vuoden 2009 loppuun mennessä laadittavissa vesienhoitosuunnitelmissa ja toimenpideohjelmissa valuma-alueille voidaan määrätä kuormituskiintiöt, joista metsätalous voi joutua käymään kauppaa muun muassa maatalouden kanssa. Maankäyttömuotojen edustajat voivat siis joutua sopimaan keskenään kuormituksen ehkäisemisestä.

Taulukko 12. Vesipuidedirektiivin ja valuma-aluesuunnittelun toimeenpanossa huomioitavat seikat haastateltujen henkilöiden mukaan.

Aihepiiri	Maininnat
Konkreettinen tiedotus ja vuorovaikutus	13
Riittävä ja avoin tiedottaminen	6
Yhteisen kielen käyttö	5
Konfliktien ehkäisytoimet: kuuleminen ja neuvottelu	2
Toiminnanharjoittajan oikeuksien turvaaminen	13
Maanomistajan kuuleminen ja osallistaminen	5
Maanomistajien oikeuksista huolehtiminen	5
Rahoitusjärjestelmän luominen ja tulonmenetysten korvaaminen	3
Selkeä koordinointi	11
Toiminnan aloitus varhaisessa vaiheessa	5
Koordinointi ja vastuunjako	4
Virkamiesten asiakaspalvelukoulutus	1
Vanhoiden kokemusten hyödyntäminen	1
Toiminnan räätälöinti paikallistasolle	11
Toimenpideohjelmien vaikutusten tunnistaminen	5
Paikallistasolle kohdennettu koulutus	3
Paikallisten toimintasuunnitelmien laadinta	3
Markkinointi ja tuotteistaminen	5
Hyötyjen markkinointi	3
Metsien ekosysteemipalvelut	2

Toimijoiden roolit vesiensuojelussa

Metsänomistajat joutuvat turvautumaan ammattilaisiin monissa metsien käsittelyyn ja hoitoon liittyvissä asioissa. Metsänkäsittelyn lisääntyneet vaihtoehdot edellyttävätkin ammattilaisilta vahvaa roolia: on tunnettava, miten ja mitä käytännön ratkaisuja voidaan tehdä sekä mikä niiden vaikutus on puuntuotantoon, metsätuloihin ja luonnon monimuotoisuuteen (Jokinen 2001: 179). Haastatteluissa keskusteltiin metsätalouden eri toimijoiden, muun muassa viranomaisten sekä metsänomistajien omien neuvontaorganisaatioiden, etujärjestöjen ja palveluntarjoajien asemasta vesiensuojelun tavoitteiden toteutumisen kannalta.

Haastatellut henkilöt olivat melko yksimielisiä siitä, että viranomaisilla, lähinnä ympäristöhallinnolla, maa- ja metsätalousministeriöllä sekä metsäkeskuksilla, on vetovastuu vesilainsäädännön toteuttamisessa (7 mainintaa). Viranomaisten rooliin katsottiin kuuluvan muun muassa kansainvälisen vesilainsäädännön soveltaminen Suomen oloihin, tavoitteiden asettelu ja niiden mukaisten selkeiden toimenpideohjelmien laadinta sekä muiden toimijoiden ja organisaatioiden informointi ja koulutus. Myös vesien tilan seurannan sekä vesistöissä tehtävien kunnostustoimenpiteiden katsottiin kuuluvan ympäristöhallinnon tehtäväkenttään.

Haastateltujen henkilöiden mukaan ympäristöhallinnon olisi otettava vastuu vesiensuojeluun liittyvän keskustelun käynnistämisestä. Eräs haastatelluista hieman kritisoi viranomaisten tähänastista passiivisuutta vesipuidedirektiiviin liittyvässä toiminnassa. Hänen mukaansa viranomaisten tulisi "valmistella vesipuidedirektiivi loppuun saakka", jolloin kentän tehtäväksi jää ainoastaan konkreettinen toiminta ja toimenpiteiden toteutus. Yksityisen sektorin edustajat näkivät tärkeäksi sen, että ympäristöhallinnon tasolla pidettäisiin huolta myös siitä, etteivät uuden vesipolitiikan vaatimukset kohoa kohtuuttomiksi taloudellisen kannattavuuden tai toiminnanharjoittamisen kannalta. Samasta syystä metsänomistajien omien järjestöjen tulisi pontevasti ajaa maanomistajien oikeuksia.

"..otetaan nää paikalliset olosuhteet tässä aina huomioon, että ei.. tuotaniin, et me ollaan Suomessa ja se pitäis jotenkin soveltaa nää jos ne jostaki sieltä EU-direktiiveistä tulee niin tuota, sillä lailla joustavasti ja että se palvelee myös käytännön metsätaloutta. Et siitä ei tuu semmonen hirveen vaikee ja epäselvää siitä hommasta." (Mies, yksityinen sektori)

Lähes kaikki haastatellut tutkijoista yrittäjiin olivat sitä mieltä, että metsänomistajien neuvonta- ja palveluorganisaatioilla on vastuullinen tehtävä vesiensuojelun toteuttamisessa. Palveluntarjoajien roolia perusteltiin muun muassa sillä, että vakiintuneen ja tiiviin yhteydenpidon kautta he nauttivat maanomistajien luottamusta (6 mainintaa) ja myös tuntevat paikalliset olosuhteet parhaiten (2 mainintaa). Yli puolet haastatelluista (9) oli sitä mieltä, että vesiensuojelun käytännön toteutusvastuu on lähes kokonaan neuvontaorganisaatioiden harteilla. Myös neuvonta- ja palveluorganisaatioiden edustajat itse kokivat roolinsa vesiensuojelun kannalta erittäin tärkeäksi.

"Siis meidän rooli... no mehän ollaan siellä ne viimeiset toimijat... että meillä on hirvee, kyllä minä oon ainaki kokenu sen, että meillä on hyvin merkittävä vastuu. En minä oo sitä vastuuta ainakaan siirtämässä viranomaisille. Kyllä se pitää meidän päivittäisessä toiminnassa ja muutenki, kyllä minä koen, että meillä on hyvin merkittävä vastuu." (Mies, yksityinen sektori)

Useat haastatelluista toimijoista olivat sitä mieltä, että neuvontaorganisaatio on metsänomistajan kannalta luontevin ja läheisin yhteistyötaho, jonka asiantuntemus-

ta arvostetaan ja neuvot otetaan vakavasti. Myös Suomen Metsäyhdistyksen (2005) toteuttaman Metsä ja puu-tutkimuksen mukaan metsäammattilaisten osaamiseen luotetaan ja ammattilaisia pidetään myös luotettavimpana tietolähteenä metsänhoitoa koskevista asioista. Palveluorganisaatioiden tärkeimmiksi tehtäviksi nähtiinkin ennen kaikkea vesistövaikutusten torjuntaan liittyvän tiedotuksen ja opastuksen tarjoaminen (7 mainintaa). Informaation lisäksi myös asenteiden uskottiin siirtyvän neuvontaorganisaatioista asiakkaille, minkä vuoksi metsäammattilaisilla on merkittävä tehtävä myös maanomistajien sitouttamisessa vesienhoidon tavoitteisiin.

"Meillä on kuitenkin hyvin samanlainen kieli, me pystytään sitten, ollaan siellä ja tiedetään paikallistaso ja se paikallinen kulttuuri ehkä paremmin ja miten on toimittu aikasemmin. Elikkä on se paikallistuntemus parempi ja tunnetaan ja osataan lähestyä... Että meillä mennään niinku taloon ja sanotaan, että näin tehään tai ei tehä ja se on minusta oikein hyvä ja asiakkaat tykkää semmosesta." (Mies, yksityinen sektori)

Koska konkreettisen vesiensuojelutyön, kuormituksen vähentämisen vesiensuojeluratkaisujen avulla sekä tutkimustiedon, lainsäädännön ja suositusten vieminen käytännön metsätalouteen on pääasiassa toimenpiteiden suunnittelijan ja toteuttajan vastuulla, ovat metsäammattilaisten osaamisvaatimukset kovat.

"Kyllä niillä on todella suuri vastuu, että se tieto ja toteutustavat ovat oikeita. Ei metsänomistajalle mun mielestäni voida sitä vastuuta säilyttää, koska hän ei välttämättä itse toimi siellä metsässängsä. Kun ne kuitenkin tehdään jonku toimesta nämä suunnitelmat, niin kyllä se suunnittelijan vastuu on aika suuri ja sitten samoin sen toteuttavan työnjohdon ja ... ja urakoitsijoidenkin työn jäljen pitää olla semmonen, että se kestää päivänvalon. Kyllä se sen oikean tiedon ja oikean toteutustavan välittäminen on se kaiken a ja o." (Mies, T&K-sektori)

Ympäristöviranomaisten tai metsänomistajien palveluorganisaatioidenkaan toiminta vesiensuojelun tason varmistamiseksi ei riitä, ellei tieto suunnitelmasta kulje koko toimijaketjun lävitse katkeamattomana toteuttajatasolle asti. Keskusteltaessa metsäalan ammattilaisten osaamisesta kävi ilmi, että korkeakoulutettuja metsäasiiantuntijoita on alalla runsaasti, mutta käytännön tasolla osaajista on pulaa. Alalla on paljon uusia yrittäjiä, joilta katsottiin puuttuvan kokemusta ja ympäristöosaamista. Uusien toimijoiden koulutusta ympäristönhoitoon ja vesiensuojeluun pidettiin tärkeänä, sillä vesiensuojeluasioita "ei ole varaa oppia kantapään kautta". Täydennyskoulutusta katsottiin tarvittavan esimerkiksi vesistövaikutusten arvioinnin sekä riskikohteiden tunnistamisen osalta. Myöskään valuma-alueajattelun omaksumista ei ole koulutuksessa painotettu riittävästi.

"Mää näkisin että erityisesti näiden metsäkoneenkuljettajien koulutus vesiensuojeluasioissa ois semmonen avaintehtävä. Ja ku ne on pieniä yrittäjiä ja ne tekee hirveen urakalla ja nälkäpalkalla, niin se on hirveen iso haaste että saadaan se koulutus niinku... koulutuksen taso pidettyä hyvänä." (Nainen, T&K-sektori)

Osaavien koneurakoitsijoiden ja kuljettajien osalta työvoimapula koettiin erityisen pahana. Erään haastatellun mukaan työvoimapula johtunee siitä, että metsäalaa ei koeta riittävän kiinnostavana. Lisäksi alan kiivas työtahti ja töiden kausiluontoisuus ajavat yrittäjiä muille aloille. Koneyrittäjien keskuudessa on lähivuosina tapahtumassa merkittävä sukupolvenvaihdos, missä kaikilla toimijoilla ei ole näköpiirissä jatkaa. Urakoitsijoiden työvoimapulaan ei siis näillä näkymin ole tulossa helpotusta.

5 Tulosten tarkastelu ja pohdinta

Seuraavassa pohditaan suomalaisen metsätalouden ja vesiensuojelutavoitteiden yhteensovittamista edellä esitettyjen tulosten valossa. Tuloksia tarkastellaan kappaleessa 3 esitetyn teoreettisen viitekehyksen – ympäristönkäytön oikeudenmukaisuuden, ympäristökonfliktien sekä kommunikatiivisen suunnittelun mukaisesti. Tarkastelulla pyritään löytämään avaintekijöitä eri osapuolten intressit ja arvot huomioivan, oikeudenmukaisen vesiensuojelujärjestelmän kehittämiseen sekä toisaalta tuomaan esille niitä pullonkauloja ja haasteita, joihin ylipaikallisten ja paikallisten vesiensuojelunäkemyksien kohtaamisessa on syytä varautua.

5.1

Metsätalouden tavoitteet ja kestävä kehitys

Teollisen metsätalouden oikeutus ja metsätaloutta ja edustavien intressiryhmien vahva yhteiskunnallinen asema Suomessa on perustunut ennen kaikkea metsien tuotamaan taloudelliseen hyvinvointiin (Rannikko 1994: 20–21; Ollonqvist 1998; Rytteri 2005: 209). Jokisen (1991: 167) mukaan metsätalouden vakiintuneet, puuntuotannon edistämiseen tähtäävät rakenteet rajoittavat yhä metsäammattilaisten toimintaa esimerkiksi ekologisen kestävyuden edistäjinä. Vakiintuneiden instituutioiden läsnäolo oli nähtävissä etenkin yksityismetsätaloutta edustavien haastateltujen vastauksissa: esimerkiksi puuntuotantomahdollisuuksien käyttämättä jättäminen koettiin metsäomaisuuden heitteillejätöksi ja normien rikkomiseksi. Passiivisuuden metsänhoidossa katsottiin kaiken kaikkiaan rikkovan taloudellista rationaalisutta.

Rytterin (2005: 221) mukaan luonnonsuojelun on koettu uhkaavan koko metsäsektorin yhteistyössä rakentaman, metsien tehokkaaseen hyväksikäyttöön tähänneen järjestelmän vakautta. Keskusteltaessa metsätalouden tasosta ja tavoitteista nousivat kuitenkin taloudellisten arvojen ohella lähes jokaisessa vastauksessa esiin myös ekologiset arvot, esimerkiksi metsäluonnon monimuotoisuudesta huolehtiminen. Pyrkimys ekologiseen kestävyteen näyttääkin, vähintään ajatuksen tasolla, vakiinnuttaneen jo paikkansa metsäammattilaisten keskuudessa. Luontoarvoista huolehtimisen koetaan näkyvän myös käytännön metsätaloudessa. Esimerkiksi Suomen Metsäyhdistyksen (2005) teettämän laajan Metsä ja puu -tutkimuksen vastaajista yli kolme neljästä (75 %) oli sitä mieltä, että Suomen metsien käsittely on muuttunut metsäluonnon hoidon kannalta parempaan suuntaan viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Haastattelujen mukaan yleinen ympäristötietoisuuden kasvu ja luonnonsuojelumuuntoinen yhteiskunnallinen ilmapiiri ovat nähtävissä myös metsänomistajien ajatusmaailmassa. Niinpä esimerkiksi luonnon- ja vesienhoitoasioiden vienti-kohtaiseen metsäsuunnitteluun on sujunut suurimmassa osassa tapauksia kivuttomasti. Toisaalta vesiensuojelu on metsätalouden kontekstissa suhteellisen tuore asia ja monien, etenkin iäkkäämpien metsänomistajien, on vaikea sisäistää vesienhoidon

merkitystä. Metsänhoitokulttuurin muutos ei tapahdukaan hetkessä saati itsestään, vaan asennemuutoksen toteutuminen vaatii sekä aikaa että aktiivista tiedottamista ja toimia viranomaisten taholta.

Suurimpina syinä luonnonhoidon vastustamiseen nähtiin tiedon puute ja väärinymmärrykset: luonnonhoidon epäillään rajoittavan tuottavan metsätalouden harjoittamista, vaikka tavoitteiden ei todellisuudessa tarvitse olla toisiaan poissulkevia. Valtiontalouden tarkastusviraston Natura 2000 -arvioinnissa (2007: 175) todetaan, että Natura-hankkeen yhteydessä otettiin ensiaskeleet kohti "vapaamuotoista" suojelua, missä tavoitteena on ensisijaisesti luontoarvojen säilyttäminen, ei niinkään kaiken alueella tapahtuvan toiminnan rajoittaminen. Sama ajattelutapa on nähtävissä myös vesipuidedirektiivissä. Käytäntö on uusi ja outo, ja siksikin helposti ristiriitaisia ajatuksia herättävä asia suomalaisessa luonnonkäytön perinteessä.

Metsätalouden neuvonta-ammattilaiset ovat metsänomistajien kannalta tärkein ja läheisin yhteistyötaho, joiden kautta välittyvät tiedon lisäksi asenteet. Moni haastatelluista koki metsäammattilaisten suhtautuvan yhä luonnonhoitoasioihin hieman pitkän hampain (vrt. "puukauppa ajaa metsänhoidon ja luontoasioiden edelle"), minkä voidaan olettaa heijastuvan myös heidän asiakkaisiinsa. Toisaalta metsänomistusrakenteen muuttuessa vakiintuneen, puuntuotantoon orientoituneen metsäprofession käytännöt joutuvat kovalle koetukselle. Suurten ikäluokkien omistamien metsien siirtyminen uusille sukupolville vuoden 2015 jälkeen (Hetemäki 2006: 9) ennakoii metsätalouden tavoitteiden eriytymistä ja mahdollisesti metsänomistajien yhteistyötahojen muuttumista. Tämä on haaste myös ammattikunnalle ja palveluntarjoajille, joiden on kyettävä tarjoamaan erilaisia ja joustavia metsänkäsittelytapoja.

Kestävän vesienhoidon toteutuminen metsätaloudessa edellyttää ennen kaikkea sosiaalisen kestävyuden toteutumista. Metsänomistajat haluavat osallistua omaa metsänomaisuuttaan koskevaan päätöksentekoon ja saada tunnustusta oman metsänsä ammattilaisina. Yhteisöllisen oikeudentajun huomioon ottaminen vaikuttaa myös siihen, millä tavoin ympäristönhoitoon asennoidutaan. Jokinen ym. (2007: 25–26) muistuttavat, että mikäli maanomistaja syrjäytyy ympäristönhoidon päätöksenteosta, on hänen myös vaikea motivoitua toimien toteuttamiseen. Jos päästöjen vähentäminen edellyttää, että toimenpiteet kohdennetaan nykyistä tarkemmin, on maanomistajat syytä ottaa mukaan toimenpiteiden suunnitteluun.

Haastatellut viittasivat metsien käytön sosiaaliseen kestävyyteen ja oikeudenmukaisuuteen puhumalla "isännän oikeudesta päättää metsänsä käsittelystä" sekä metsien säilyttämisestä tuleville sukupolville. Luonnonsuojelu on Rytterin (2005: 221) mukaan ollut oikeudenmukaisuuskysymys siinä mielessä, että suojelu on metsien taloudellista hyväksikäyttöä rajoittamalla aiheuttanut kustannuksia, joiden on koettu jakautuvan epätasaisesti. Myös haastateltujen mukaan luonnonsuojelun pakkokeinot heikentävät metsien käytön sosiaalista kestävyyttä. Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä metsätalous edellyttääkin maanomistuksen jatkuvuuden turvaamista ja luonnonsuojelun yhdistämistä elinkeinon harjoittamiseen. Metsätaloutta ja vesiensuojelua ei tulisi nähdä toisilleen vastakkaisina intresseinä tai maanomistusoikeuden ja ympäristöhallinnon välisenä konfliktina, vaan sen sijaan miettiä keinoja, miten luontoa koskevat taloudelliset ja ekologiset tavoitteet voisivat elää toisiaan täydentäen.

5.2

Metsätalouden ja vesienhoidon yhteensovittaminen

Haastatellut pitivät metsätalouden ja vesiensuojelun ohjauskeinovalikoimasta vapaaehtoisuuteen perustuvia keinoja ylivoimaisesti tehokkaimpana ohjauksena. Vesiensuojelun ohjauksen tulisi haastattelujen mukaan tulevaisuudessa perustua ennen kaikkea joustaviin suojelukeinoihin tiukan lainsäädännön sijaan. Myös Malmsten (2004: 75) näkee vapaaehtoisilla suojelukeinoilla olevan monia etuja. Ne ovat hyviä

avauksia suojelukäytäntöjen muuttamiseksi ja monipuolistamiseksi, ja niillä kyetään kannustamaan maanomistajaa suojelemaan maitaan. Vapaaehtoisuuden avulla ympäristönsuojelusta, nykyisestä uhasta, voisi tulla maanomistajalle vaihtoehtoinen maankäytön muoto. Sopimuksellisuuden korostaminen myös lähentää hallinnon tasoa ja paikallisia toimijoita sekä lisää kansalaisten luottamusta hallintoon (Palviainen 2004: 142). Vapaaehtoisten keinojen käyttö tukee metsänomistajan valintamahdollisuutta, mikä myös osoittaa kunnioitusta metsänomistajan omistusoikeutta ja omaa asiantuntemusta kohtaan.

Haastatteluissa ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen suurimpana puutteena pidettiin niihin liittyvän ohjeistuksen ja neuvonnan vähäisyyttä. Vuorovaikutteisemman ohjaus- ja suunnittelukulttuurin omaksumisen uskottiin myös parantavan vesiensuojelutulosta. Esimerkiksi vesiensuojelurakenteiden toteuttamiseen, mitoittamiseen ja kunnossapitoon koettiin tarvittavan lisää opastusta samoin kuin siihen, miten myös suojelualueita ja kosteikkoja ympäröivillä alueilla tulisi toimia. Pelkkien puitteiden olemassaolo ei yksinään riitä takaamaan vesienhoidon tasoa, jollei rakenteita hoideta ja käytetä asianmukaisesti. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen toteutuvan käytännössä hierarkkisesti ja niihin liittyvän myös menetelmien käyttötavasta ja ajatelluista vaikutuksista kumpuavia ongelmia (Palviainen 2004: 147). Esimerkiksi luonnonsuojeluohjelmien ongelmana on ollut se, että suojelun toteuttamisen keinoja ei tunneta riittävän hyvin. Paikallinen väestö ei aina tiedä, mitä suojelualueilla saa tehdä ja mitä ei. Suojelun toteuttamiskeinot saavatkin helposti yleistävän tulkinnan, jossa kaiken toiminnan uskotaan olevan kiellettyä. (Malmsten 2004: 73).

Luonnonsuojeluohjelmien vastustus ei Hailan (2007: 6) mukaan ole aiemmissa ympäristökonflikteissa kohdistunut suojeluun itseensä vaan pikemminkin hallinnon itsevaltaiseksi ja salailevaksi koettuun menettelytapaan. Myös haastatteluissa ilmeni, että pakonomainen ja kaavamainen suojelu nostaa edelleen toimijoiden niskavillat pystyyn, vaikka luonnonhoitoa itsessään pidettäisiin arvokkaana asiana. Vaikka vapaaehtoiset suojelukeinot saivat haastatteluissa laajan kannatuksen, epäili muutama hallinnossa työskentelevä haastateltava kaikkien tahojen sitoutumista vapaaehtoiisiin sopimuksiin. Siksi vesiensuojelun riittävä taso tulisi taata myös lainsäädännöllisin keinoin. Jokisen ym. (2007: 23–25) mukaan maatalous- ja ympäristöviranomaiset ovatkin perinteisesti tarkastelleet maatalouden ympäristöongelmia eri lähtökohdista. Maatalouden toimijat korostavat, että ympäristöohjauksen on oltava vapaaehtoista tai perustuttava esimerkiksi taloudellisiin kannustimiin. Yksityiskohtaiset säädökset ymmärretään helposti hallinnon epäluottamuslauseena maanomistajia kohtaan. Suomen valtiokeskeisessä hallintokulttuurissa normeihin perustuvalla ohjauksella on puolestaan ollut vahva tuki ja vapaaehtoisuutta on erityisesti ympäristöhallinnon piireissä vierastettu (Sairinen & Teittinen 2000: 128–129).

Myös haastattelijen perusteella hallinnon ja yksityisen sektorin ajatusmaailmat eivät täysin kohtaa esimerkiksi vesiensuojelun kustannusten jakamisessa. Julkisen sektorin osallistumista vesienhoidon kuluihin perusteltiin maanomistajien motivoinnin lisäksi muun muassa sillä, että yhteiskunnan on syytä tulla kustannuksissa vastaan rajoittaessaan säädöksillä taloudellista toimintaa. Onko vesienhoidossa kysymys yhteiskunnan varoin ylläpidettävästä julkisesta hyödykkeestä vai toiminnanharjoittajan vastuusta? Voidaan perustellusti väittää, että molemmista. Vesistöihin pätee ympäristönsuojelulain aiheuttamisperiaate (YSL 4 §), jonka mukaan toiminnanharjoittajan on vastattava toimintansa aiheuttamien vaikutusten ennaltaehkäisystä, haittojen poistamisesta tai niiden rajoittamisesta mahdollisimman vähäiseksi. Hajakuormituksen osalta aiheuttajien etsiminen ja vesiensuojelun kustannusten jakaminen on kuitenkin vaikeaa. Vesistön tila on valuma-alueen ominaisuuksien ja alueella tehtyjen toimenpiteiden summa, mistä yksittäisten tekijöiden ja toimenpiteiden vaikutuksia

on hankala eritellä. Vesien näkeminen puhtaasti julkishyödykkeenä taas voi lisätä vapaamatkustajuuden ja välinpitämättömyyden riskiä.

Taloudellista tukea vesiensuojeluhankkeisiin tarjoavan kestävä metsätalouden rahoituslakuudistuksen uskottiin edistävän vesiensuojelua toimimalla hyvänä kannustimena ja lisäämällä vesiensuojelutietoisuutta. Useiden luonnonsuojeluohjelmien osalta on kuitenkin havaittu, että kaikki metsänomistajat eivät vielä tunne oikeuttaan suojelukorvauksiin tai eivät luota niihin (Paloniemi ym. 2006: 14). Tarkastelujakson uutisissa erilaiset talousmetsien luonnonhoito- ja vesiensuojeluhankkeet olivat kuitenkin esillä melko näkyvästi. Hankkeista uutisoitiin positiivisessa valossa ja kansantajuisesti, ja niissä tuotiin esille myös metsänomistajien positiivisia kokemuksia. Uutisissa korostettiin lisäksi, miten maanomistaja voi hyötyä hankkeisiin osallistumisesta. Tieto siitä, että elinkeinon harjoittaminen tai tulot eivät välttämättä kärsi luonnonhoidosta, tai että erilaiset metsiin liittyvät tavoitteet voivat myös elää rinnakkain, luo positiivisia mielikuvia, vähentää epäilyksiä sekä aktivoi metsänomistajia suojeluun ja luonnonhoitoon. Samalla hankkeisiin osallistuminen lisää eri osapuolten oppimista ja tuo yhteistyökokemuksia. Luonnon monimuotoisuuden edistämiseen tähtäävä, vapaaehtoisuuteen perustuva METSO-suojeluohjelma on aiempien tutkimusten mukaan saanut positiivisen vastaanoton maanomistajien keskuudessa (mm. Ovaska 2006; Paloniemi ym. 2006). Vesiensuojelussa vastaavia keinoja ja niistä tiedottamista voitaisiin yhä lisätä.

Osa haastatelluista metsäammattilaisista kaipasi vesienhoidon tehostamiseksi olemassa olevien ohjausvälineiden lisäksi myös uusien menetelmien käyttöönottoa. Utta, joustavaa ohjausta edustaisi esimerkiksi metsien tuottamien ekosysteemi-palvelujen kaupallistaminen. Tällä tarkoitetaan, että metsien aineettomat ”palvelut”, kuten puhtaan veden tuotanto, hiilensidonta tai kosteikkojen monimuotoisuus nähdään myytävänä ja ostettavana kauppatavarana (ks. esim. Niemelä 2000: 220). Lisäksi pohdittiin maankäytön suunnittelun työkalupakin laajentamista, esimerkiksi maakuntakaavoituksen kehittämistä siten, että suunnittelulla voitaisiin edistää vesiensuojelutavoitteiden toteutumista. Myös kuormitustarkkailujen ja tehokkaamman valvonnan avulla vesiensuojelutoimenpiteitä voitaisiin kohdentaa kustannustehokkaasti riskikohteille.

Esimerkiksi paikkatietoon perustuvien suunnittelutyökalujen avulla voitaisiin saada lisää varmuutta toimenpiteiden vesistövaikutusten tunnistamiseen, kuormitusennusteiden tekemiseen ja välillisesti myös vesienhoidon kustannusten arviointiin. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen koordinoimassa RiverLife-projektissa kehitetty RiverLifeGIS-paikkatietotyökalu on esimerkki menetelmästä, jolla saadaan selville perustiedot valuma-alueen haja- ja pistekuormituspaineista vesipuitteiden edellyttämällä tasolla (Alahuhta ym. 2007: 19). Sanallisten arvioiden kääntäminen mitattavaksi tiedoksi auttaisi haarukoimaan toimenpiteiden suuntaviivoja ja siten eri toimijoihin kohdistuvia vaikutuksia.

Pisimmälle viety ajatus hallinnollisen ohjauksen kehittämisestä oli vesiensuojelun päästökauppa, jossa kuormittajat saisivat ostaa toiminnalleen ”päästöoikeuksia” samaan tapaan kuin EU:n ilmastopolitiikassa. Vastaavan tyyppistä ajatusta on kehitelty myös Suvantola (2006: 51, 211–213), joka puhuu ekologisesta kompensatiosta eli ihmisen toiminnasta ympäristölle aiheutuneiden haittojen vähentämisestä luonnossa. Luonnonvarojen ja ympäristön käytöstä aiheutuu väistämättä haittoja ympäristölle, luonnon monimuotoisuudelle ja ekosysteemi-palveluille. Ekologinen kompensatio voi olla esimerkiksi vastaavien luontoarvojen parantamista, ennallistamista tai jopa aikaansaamista. Vesiensuojelussa kyse voisi olla vaikkapa valumavesiä puhdistavan ja luonnon monimuotoisuutta ylläpitävän kosteikon perustamista metsähakkuiden alapuoliselle alueelle.

Sairinen ym. (1999: 257–258) ovat ennustaneet, että ympäristön hoidossa ja käytössä tullaan yhä lisääntyvässä määrin turvautumaan pakkokeinojen sijaan vapaaehtoi-

siin sopimukseen ja konfliktien sovitteluun. Haastattelujen perusteella metsätalouden ilmapiiri onkin otollinen ohjaukulttuurin muutokselle. Ratkaisujen etsiminen neuvottelujen kautta on myös helpottunut, koska ympäristöasiat ovat yhä useammalle toimijalle aito intressi. Uusien ohjauskeinojen kehittäminen ei kuitenkaan poista perinteisiä keinoja vaan ne tarvitsevat taustalleen selkeää lainsäädäntöä. Vesipuite-direktiivin edustama ajattelutapa ympäristökuormituksen kokonaistarkastelusta ja integroidusta päästöjen ohjauksesta edustaa sellaista hallinnollista ohjausta, johon myös tulevaisuudessa törmätään entistä useammin. Selkeiden pelisääntöjen laatiminen voisi helpottaa ratkaisujen löytämistä myös jatkossa.

Tärkeä haastattelujen tuoma viesti oli se, että vaikka vesiensuojeluvuorotteet olisivat viime kädessä lähtöisin yleiseurooppalaisista direktiiveistä, tulisi kansallinen toimeenpano suorittaa joustavasti ja kunkin toimialan tarpeet ja erityisolosuhteet huomioiden. Käytännön metsätalouden tasolla huomio tulisi kiinnittää siihen, millä keinoin metsätalouden vesistövaikutuksia voidaan torjua entistä tehokkaammin sen sijaan, että puhuttaisiin ainoastaan pakosta ja direktiivin velvoitteista. Siten vesiensuojelulla olisi paremmat edellytykset saavuttaa legitimizeetti myös toimijoiden keskuudessa.

5.3

Metsätoimijoiden välinen vuorovaikutus ja kommunikaatiokanavat

Metsätaloudessa toimivien organisaatioiden suuri joukko sekä erilaiset intressit, taustat ja tehtävät johtavat väistämättä siihen, että eri tahojen välisen vuorovaikutuksen kehittäminen ei ole ongelmatonta. Erilaisesta taustasta johtuen esimerkiksi hallinnon ja käytännön tason toimijoiden käyttämä kieli voi olla erilaista, mikä jo itsessään asettaa haasteen kommunikaatiolle. Haastattelujen perusteella näyttääkin siltä, että metsätalouden toimijoiden välinen vuorovaikutus on lähinnä horisontaalista kommunikaatiota vertikaalisen viestinnän jäädessä vähäisempään rooliin. Eräs vastaaja huomautti, että tietyt jäykät hallinnolliset rakenteet, kuten henkilötietosuoja, rajoittavat organisaatioiden välistä tiedonkulkua: esimerkiksi metsävaratietojen luovuttaminen edes tutkimuskäyttöön on hyvin hankalaa. Tiedon järjestäytyne vaihto metsäorganisaatioiden välillä vaatisikin nykyistä selkeämpiä sopimuksia (Hokajärvi 2002: 470). Yhteistyön syventymistä esimerkiksi metsäorganisaatioiden ja ympäristöjärjestöjen kanssa hillitsevät myös ajoittaiset konfliktit. Yhteistyökokemukset, sen verran kun niitä löydettiin, olivat kuitenkin lähes poikkeuksetta positiivisia.

Raition (2003: 197) mukaan asiantuntijasunnittelu korostui metsien käytössä aina 1990-luvulle asti. Tämän jälkeen demokraattisen ja osallistavan suunnittelun periaatteet ovat vähitellen levittäytyneet myös metsätalouteen: esimerkiksi Metsähallitus on nähnyt vaivaa saavuttaakseen kaikki osallistumisesta kiinnostuneet ja innostaakseen heitä osallistumaan (ks. mm. Wallenius 2001: 90–91). Osallistumisen rajoitukset ovat Raition (2003: 202) mukaan kuitenkin yhä arkipäivää metsien käytön suunnittelussa. Osa haastatelluista uskoi osallistujien ajavan ensisijaisesti omia intressejään, minkä vuoksi luonnontieteellistä ”puolueetonta” tietoa on pidettävä viime kädessä ratkaisevana. Myös Björn (2003: 153) huomauttaa, että luonnonsuojeluohjelmia on totuttu pitämään puhtaasti hallinnollisena toimenpiteenä, missä paikallisten tahojen niin sanottu osallistaminen on tapahtunut vasta varsinaisen päätöksenteon jälkeen. Muutamista vastauksista kävi ilmi myös jonkinasteinen kyllästyminen koko osallistumisajatusta kohtaan. Osallistumisen näkeminen lähinnä ”muoti-ilmiönä” vihjaa, että osallistamisen järjestäminen koetaan ohimeneväksi trendiksi. Seurauksena voi olla vain lakisääteisten velvoitteiden täyttämiseksi ja yleisön tyyntelytelemiseksi järjestetty näennäisosallisuus, jossa demokraattinen – tai ainakin siltä vaikuttava – suunnit-

teluprosessi ajaa varsinaisten päätösten sisällön edelle. Myöskään vesipuitedirektiivi ei näyttäisi tukevan osallistumisen vaikuttavuutta, sillä direktiivissä ei anneta ohjeita siitä, millä tavoin kuulemisen tulokset on lopullisissa vesienhoitosuunnitelmissa otettava huomioon (Hollo & Salila 2001: 43–46). Mäkinen (2005: 73) toteaaakin, että vesienhoitosuunnitelman kaltaisia päätöksiä tehtäessä tulisi kiinnittää direktiivin velvoittamaa tasoa enemmän huomiota päätöksenteon demokraattisuuteen.

Vaikka osallistumisen järjestäminen ja osallisuuden rajaaminen koettiin vesienhoidon yhteydessä ongelmalliseksi, näki moni vastaaja osallistumisen hyvänä keinona hallita ja ehkäistä konflikteja sekä parantaa suunnitelmien laatua. Osallistamisen kannatus osoittaa edelleen hyväksyntää ristiriitaistenkin intressien, toisin sanoen erilaisten asiantuntijuuksien olemassaololle. Tässä mielessä metsätalouden suunnittelukulttuurissa voidaan nähdä selvä käänne asiantuntijavaltaisen suunnittelun ihanteista kohti kommunikatiivista suunnittelua. Myös se, että organisaatioiden ja etujärjestöjen, kuten metsätalouden neuvonta-ammattilaisten rooli koetaan vesien-suojelussa vahvana, osoittaa vallan ja myös vastuun siirtymistä viranomaistaholta osin muille toimijoille (Sairinen & Teittinen 2000: 127).

Laki vesienhoidon järjestämisestä jakaa Suomen kahdeksaan vesienhoitoalueeseen, joilla vesienhoitosuunnitelman laadinnasta vastaa alueellinen ympäristökeskus yhdessä toimialueensa viranomaisista ja muista tahoista koostuvan vesienhoidon yhteistyöryhmän kanssa (14 §). Yhteistyöryhmien perustaminen, suunnitelmaehdotuksesta tiedottaminen ja kuulemismenettely edustavat vuorovaikutteista lähestymistapaa. Moni haastatelluista pitikin vesipuitedirektiivin valmistelussa aloitettua yhteistyötä edistysaskeleena esimerkiksi Natura-hankkeen valmisteluun nähden. Toisaalta yhteistyöryhmiä pidettiin myös liian suurina, raskaina ja kankeina toimieliminä, joita vaivaa kyvyttömyys keskittyä esimerkiksi paikallisiin ongelmakohteisiin. Kritiikkiä sai myös yhteistyöryhmien kokoonpano, jossa esimerkiksi vesistöjen virkistyskäyttäjät ja kansalaisjärjestöt ovat aliedustettuina.

Erään vesienhoitoryhmän jäsenen mukaan ryhmien saama yleisöpalaute on jäänyt varsin vähäiseksi, ja epäili tämän johtuvan osaksi yleistasoisesta, ehkä vieraaksikin koetusta keskustelusta. Mikäli hoitosuunnitelmakeskustelu käydäänkin jo alusta alkaen maallikoiden ulottumattomassa, voidaan ennakoida passiivista osallistumista suunnittelun alkuvaiheessa, ja toisaalta taas suurta valitusten määrää suunnitelmien konkretisoituessa paikallistason toimenpiteiksi. Kenties hoitosuunnitelmat tulevat olemaan jo lähtökohtaisesti liian yleistasoisia, jotta paikalliset asukkaat kokisivat mielekkäiksi ottaa niihin kantaa. Ehkä tarkoituksenmukaisempaa olisikin siirtää osallistamisponnistelut hoitosuunnitelmista paikallisen tason suunnitelmien ja konkreettisten toimenpiteiden laadintaprosesseihin.

Vesipuitedirektiiviä ja vesienhoidon järjestelyitä koskeva uutisointi käytiin tarkastelujaksolla varsin yleisellä tasolla eikä uutisista käynyt ilmi, millaisia toimenpiteitä vesienhoidon uudistus lopulta tulee pitämään sisällään. Toisaalta voi olla turhaakin uutisoida yleisölle keskeneräisistä direktiivivalmisteluista ennen kuin vaatimukset on sisällytetty kansallisiin ympäristöpoliittisiin ohjauskeinoihin. Haastattelujen mukaan tiedotuksen tulisi pyrkiä enemmän siihen, että vesiensuojelu tiedostettaisiin yleisön, esimerkiksi maanomistajien omista lähtökohdista. Tiedotusta siitä, miksi vesiä ylipäättään suojellaan, kuinka jokainen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa vesien tilaan ja millaisia taloudellisia uhrauksia vesiensuojelu edellyttää, voitaisiinkin vielä lisätä nykyisestä.

Viimeistään mökkijärvien kesäisten leväkasvustojen ja uutisissa paljon esiintyvien Itämeren ongelmien luulisi herättäneen suomalaiset siihen, että vesistöistä on pidettävä huolta. Toisaalta tietoa myös arveltiin olevan tarjolla riittävästi sitä kaipaaville, eikä yksipuolisen informaatiotulvan edes uskottu riittävän asennemuutoksen aikaansaamiseen. Kuten eräs haastatelluista viisaasti totesi, tulisi ihmisten tiedostaa vesiensuojelutyöstä heille itselleen koituvat hyödyt. Vesienhoitoa ei tehdä

viranomaisten tai uhkasakkojen vuoksi. Toinen haastateltava kiteytti osuvasti sen, mitä maa- ja metsätalouden edustajatkin usein toittavat: on myös tuotava esille se, miten paljon parannusta vesiensuojelussa on jo tähänastisella panostuksella saatu aikaan. Positiivinen palaute voisi motivoida samojen asioiden huomioon ottamiseen myös jatkossa.

Kysymykseen siitä, miten vesiensuojeluun liittyvää tiedotusta tulisi kehittää, esiin nousivat oikeiden kohderyhmien tunnistaminen ja kansantajuisuuden lisääminen, samat seikat, joita korostetaan yhteiskunnallisen viestinnän ihanteissa. Rytterin (2005) mukaan metsätalouden viestintää on vaivannut passiivisuus, joka on korostunut erityisesti metsäkiistoissa. Sen enempää tarkastelujakson uutiset kuin haastattelutkaan eivät anna aihetta puhua vesienhoidosta uutena liito-oravana tai metsäkiistojen siemenenä. Mikäli konflikteiksi kuitenkin ymmärretään myös mielipide-erot tai eri ryhmien väliset jännitteet (ks. Kettunen 1998: 26, 72), voidaan kuitenkin puhua jonkinasteisesta vastakkainasettelusta. Lopullisen metsärauhan saavuttaminen on varsin epätodennäköinen ajatus, eikä vesiensuojelunkaan osalta konsensusta tulisi pitää itsestäänselvyytenä. Sen vuoksikin tiedotukseen satsaaminen olisi erittäin tärkeää.

5.4

Vesienhoidon suunnittelu – konflikteja vai kumppanuutta?

Haastatteluaineisto tukee olettamusta siitä, että eri ryhmien ja asiantuntijuuksien käsitykset vesienhoidosta ja sen järjestämisestä ovat erilaisia. Näin ollen osapuolten väliselle keskustelulle vesienhoidon järjestämisestä on metsätalouden osalta runsaasti tarvetta. Haastatelluista henkilöistä kaikki ne, joiden mielestä vesipuitedirektiivissä ei ole Natura-hankkeeseen verrattavia konfliktiriskejä, olivat hallinnon tai T&K-sektorin edustajia. Juuri näiden tahojen tulisi huolehtia siitä, että konflikteja ei pääsisi syntymään, tai vähintäänkin varautua riskien olemassaoloon. Mikäli virkamiesten keskuudessa ajatellaan konfliktien olevan epätodennäköisiä, koska suunnitelmat eivät kosketa maanomistajia henkilökohtaisesti, on vaarana, että myös tiedotus jää varsin yleiselle tasolle. Tiedon puuttuessa väärinkäsitykset ja huhut helposti leviävät (ks. Siukonsaari 2002: 45–46) ja voivat saada virallisen totuuden leiman. Maa- ja metsätaloustoimijoiden keskuudessa yhä vallitsevat epäluulot ympäristöhallintoa kohtaan saisivat näin vain uutta tuulta purjeisiinsa.

Yksityisen sektorin haastatteluista heijastuu asenne, jonka mukaan on parempi pelätä pahinta, kuin odottaa, millaisia vaatimuksia vesienhoitosuunnitelmat tuovat tullessaan. Vesienhoidon uudistuessa neuvontaorganisaatiot peräävätkin maanomistajien asettumista tiukkaan vastarintaan uusien omistusoikeuden loukkausten estämiseksi. Toiminnanharjoittajat olivat myös huolissaan omaa elinkeinoaan koskevista toimintarajoituksista, byrokratian lisääntymisestä ja vapaan kilpailun rajoittamisesta. Huolena oli myös se, millainen on tulevien vesienhoidon suunnitelmien sitovuus samoin kuin se, kenelle lopulta lankeaa maksumiehen rooli vesienhoidossa.

Niin julkisen kuin yksityisenkin sektorin edustajat pitivät neuvonta- ja palveluorganisaatioiden roolia ratkaisevana sen suhteen, miten metsätalouden vesiensuojelutavoitteiden saavuttamisessa tullaan edistymään. Kuitenkin myös tällä toimijatasolla monet olivat epävarmoja uuden vesipolitiikan vaikutuksista ja suhtautuivat varuksella myös suunnitelmiin vesienhoidon järjestämisestä valuma-alueella. Metsänomistajat ovat neuvontaorganisaatioiden työnantajia, joiden etuja heidän myös oletetaan ajavan. Mikäli neuvontaorganisaatiot epäilevät vesiensuojelun heikentävän omaa toimintaansa, eivät lähtökohdat vesienhoidon edistämiseksi ole parhaat mahdolliset. Metsäammattilaiset, heidän hyvä maineensa metsänomistajien keskuudessa, arvokas tietotaitonsa sekä paikallisten olosuhteiden tuntemuksensa on kuitenkin

voimavara, jota vesiensuojelun markkinoinnissa ei olisi varaa jättää hyödyntämättä. Paloniemi ym. (2006: 16–17) muistuttavat, että koska metsäammattilaisista on ollut metsänhoidossa hyötyä, on heidän sanaansa totuttu luottamaan. Tämän vuoksi luonnonsuojelukin sujuu metsäammattilaisten kanssa jouhevammin kuin esimerkiksi alueellisen ympäristökeskuksen kanssa. Hyödyntämällä metsäammattilaisten hyvää mainetta esimerkiksi METSO-ohjelma on onnistunut rakentamaan yhteistyölle hyväksytyin aseman osana luonnonsuojelupolitiikan täytäntöönpanoa.

Oppiminen viittaa kokemuksen seurauksena tapahtuvaan näkemysten ja käytöksen suhteelliseen muutokseen. Oppiminen ei kuitenkaan tapahdu itsestään vaan se vaatii tuekseen oikeanlaisia institutionaalisia rakenteita ja menettelytapoja. Maataloudessa yleissuunnittelu ja projektit ovat rakentaneet viljelijöiden ja ympäristöviranomaisien luontosuhdetta ja tarjonneet lähtökohdan paikalliselle oppimiselle (Jokinen 2007: 19, 23). Myös metsätaloudessa projektitoiminnan lisääntymisen voidaan olettaa parantavan vertikaalista politiikkaoppimista ja paikallisten toimijoiden roolia ympäristöpolitiikan toteutuksessa. Erilaisten projektien kautta yhteistyötä näyttäisi syntyvän toisilleen suhteellisen vieraidenkin kumppaneiden välille. Kenties entistä vireämpi hanketoiminta voisi olla avainasemassa ympäristöhallinnon ja metsätaloustoimijoiden välisen suhteen lähentämisessä ja luottamuksen rakentamisessa. Toki sillä edellytyksellä, että hankkeissa pyritään tarkoituksellisesti luomaan uusia yhteistyösuhteita ja aktivoimaan uusia toimijoita sen sijaan, että ne toteutettaisiin aina vanhojen tuttujen kumppaneiden kesken.

Suomen EU-jäsenyys ja viimeistään Naturasta saadut kokemukset ovat herättäneet Suomessa kiinnostusta uusien, ristiriitojen ehkäisemiseen tähtäävien luonnonsuojelupoliittisten työkalujen etsimiseksi (Sairinen ja Lindholm 2006: 189). Hellströmin (2001: 348) mukaan eräs Suomen metsätalouden sosiaalista kestävyttä heikentävä seikka on kuitenkin ollut konfliktien institutionaalinen käsittelypolitiikka, minkä vuoksi esimerkiksi vapaaehtoisten sopimusten aikaansaaminen on ollut vaikeaa. Yksi mahdollinen keino varautua tulevaisuuden ristiriitatilanteisiin on ottaa opiksi aiemmas-ta konfliktihistoriasta. Natura-hanketta ja muita suomalaisia ympäristökonflikteja, niiden syitä, seurauksia ja hallintakeinoja on analysoitu lukuisissa tutkimuksissa (esim. Oksanen 2003; Peltonen ym. 2006; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007). On kuitenkin syytä pohtia, onko vesienhoidon suunnittelussa osattu hyödyntää näitä tutkimustuloksia, tai osataanko paikallisten ja ylipaikallisten intressien törmäystä edes ennakoita. Moni vastaaja oli sitä mieltä, että vesienhoitosuunnitelmien laadinnassa konfliktien ehkäisemiseen tähtäävä työ on alueellisten yhteistyöryhmien tehtävä. Erään, vesienhoitoryhmässä istuvan haastatellun mukaan konflikteihin ja niiden hallintaan ei kuitenkaan – ainakaan toistaiseksi – ole työryhmän kokouksissa otettu kantaa. Työryhmien asiantuntijavaltaisuus voi johtaa myös siihen, etteivät ”maallikoita” askarruttavat kysymykset ja huolenaiheet edes nouse keskustelussa esille.

Sairinen & Lindholm (2006: 188–193) muistuttavat, että ainakin jollain hallinnon tasolla vesipuitedirektiiviin liittyvästä byrokratiasta, suunnitteluvaikeuksista ja monen hallinnonalan välisen yhteistyön järjestämisestä ollaan oltu huolissaan. Esimerkiksi Euroopan parlamentin esittämien vesipuitedirektiivin tiukennusten pelättiin synnyttävän Naturan kaltaisen konfliktin, koska Suomen vesistöt ovat pääosin yksityisessä omistuksessa. Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että ympäristöhallinnolla onkin vesipuitedirektiivivalmistelussa näytön paikka. Se, millaisin vuorovaikutuksen muodoin vesienhoidon järjestelyitä toteutetaan, voi määrittää ympäristöviranomaisien sekä maa- ja metsätaloustoimijoiden välisiä suhteita pitkälle tulevaisuuteen. Paikallisten olosuhteiden tunteminen ja huomioon ottaminen onkin tärkeää laadittaessa kunkin alueen toimintasuunnitelmia. Haastattelujen tuoma viesti oli, että Suomen tulisi muistaa vesipuitedirektiivin toimeenpanossa ajaa kansallisia etujaan, ei pyrkiä EU:n mallioppilaaksi. Parhaassa tilanteessa vesipuitedirektiivin yhteydessä Natura-vertausta ei tarvitsisi edes käyttää.

Taulukossa 13 on haastattelu- ja artikkeliaineiston, tutkimuskirjallisuuden sekä tekijän omien havaintojen pohjalta arvioitu vuorovaikutteisen suunnittelun haasteita ja mahdollisuuksia metsätalouden vesiensuojelussa.

Taulukko 13. Kumppanuuksien luomisen mahdollisuudet sekä haasteet metsätalouden vesien-suojelun suunnittelussa ja toimeenpanossa.

Mahdollisuudet	Haasteet
+ Luonnonhoitoa suosiva ilmapiiri.	- Metsätalouden vakiintuneet käytännöt voivat heikentää vesiensuojeluintoa.
+ Vesistöjen puhtaus on aito intressi useimmille toimijaryhmille.	- Asiantuntijoiden ja käytännön toimijoiden erilaiset kielet lisäävät tiedollisten konfliktien riskiä.
+ Vesiensuojelu voi tehostua pienilläkin ponnistuksilla, esim. neuvonnan ja koulutuksen lisäämisellä.	- Avaintoimijoiden sitouttaminen suunnitelmiin on iso haaste.
+ Neuvottelevalla ohjauksella on vankka kannatus eri toimijaryhmissä.	- Aika- ja resurssipula sekä erilaiset intressit rajoittavat vertikaalisen yhteistyön lisäämistä.
+ Metsätalousammattilaiset ovat luontevia vesiensuojelun välittäjätahoja hallinnon ja metsänomistajien välillä.	- Yhteistyöryhmät liian kankeita ja asiantuntijavaltaisia toimielimiä keskittyäkseen paikallisiin ongelmiin.
+ Osallistumiselle on jo olemassa vakiintuneita käytäntöjä (esim. Metsähallitus).	- Nousevatko maallikoiden huolenaiheet ja tiedon tarpeet esille?
+ Yhteistyön koetaan tuoneen hyviä tuloksia ja parantaneen suunnitelmien laatua.	- Nopeat toimintakulttuurin muutokset lisäävät konfliktialttiutta.
+ Halu kehittää vuorovaikutuskäytäntöjä eri maankäyttömuotojen välillä.	- Tiukat aikataulut eivät anna aikaa sopeutumiselle: asennemuutos ei tapahdu hetkessä.
+ Vesienhoidon yhteistyöryhmät saattavat yhteen alueen eri toimijoita.	- Yleistason tiedotus voidaan kokea salailuksi: tiedon puute lisää vastustusta.
+ Projektien kautta voidaan luoda uusia yhteistyökumppaneita ja lisätä oppimista.	- Vastuunjaon ja vaikutusten epäselvyys herättää epäluuloja.
+ Positiivinen palaute lisää vesiensuojelumotivaatiota.	- Saavuttaako tiedotus oikean kohderyhmän? Yksipuolinen tietotulva ei takaa tiedon omaksumista.
+ Viestinnällä voidaan tuoda vesiensuojelua lähemmäs kohderyhmän arkielämää.	- Onko aluesuunnitteluun saatavilla riittävästi resursseja ja työkaluja?
+ Viestinnän oikealla ajoituksella ja kohdentamisella voidaan välttyä väärinkäsityksiltä ja ehkäistä tiedollisia ristiriitoja: vielä ei ole myöhäistä!	- Miten vesienhoidon kustannukset jaetaan tasapuolisesti?
+ Konfliktinhallintamenetelmien kehittämiseen on tarjolla paljon tutkimustietoa.	- Toimijoiden asenteet eivät välttämättä suosi demokratian kehittämistä.
+ Aluetason suunnittelutyökaluja on jo olemassa ja niitä kehitetään jatkuvasti.	- Vaarana osallistumisen vaikuttavuuden heikkeneminen ja maanomistajien syrjäytyminen päätöksenteosta.
+ Uusilla työkaluilla saadaan varmuutta vaikutusten ja kustannusten arviointiin.	- Koetaanko vaikutusmahdollisuudet todelliseksi ja osallistuminen mielekkääksi?
+ Metsien aineettomien hyötyjen tuotteistaminen lisää vesiensuojelun keinovalikoimaa.	- Ristiriitoihin ei ehkä osata kiinnittää ajoissa huomiota.
+ Suunnittelun reunaehdoista tiedottamisella (mitä direktiivi vaatii, mihin mahdollisuus vaikuttaa) tuo läpinäkyvyyttä suunnitteluprosesseihin.	- Puutteelliset konfliktinhallintamenetelmät?
	- Vanhojen suojeluohjelmien herättämä epäluottamus virkamiestoimintaa kohtaan ei ole hävinnyt.
	- EU-lainsäädännön tiukka noudattaminen voi heikentää sosiaalista kestävyttä.

Tutkimusprosessin arviointi ja jatkotutkimusehdotukset

On muistettava, että edellä esitettyjä havaintoja ei voida yleistää koskemaan koko suomalaista metsäsektoria, vaan haastattelututkimus perustuu vain pieneen otokseen metsätalouden asiantuntijoita. Ensimmäisellä haastattelukierroksella mukana olleet henkilöt työskentelevät Kainuun alueella, missä metsätaloudelle leimansa antavat muun muassa metsien suuri osuus maankäytöstä, metsätalouden merkitys elinkeinona, yhtenäiset metsänomistusolosuhteet sekä vesistöjen ominaispiirteet. Muualla Suomessa erilaiset metsätalouden toimintaympäristön tekijät olisivat voineet nousta vastauksissa tärkeämpään asemaan. Koska metsätalouden toimintaympäristö, toimijaryhmät ja esimerkiksi vesiensuojelun ohjauskeinot ovat kuitenkin pääpiirteissään samanlaiset koko maassa, voidaan tulokset välillisesti, tässä tapauksessa muun tutkimuskirjallisuuden avulla, suhteuttaa laajempiin yhteyksiinsä.

Menetelmän valintaa voidaan pitää sikäli onnistuneena, että tutkimuksessa saatiin nostettua esiin erilaisten intressiryhmien näkemyksiä vesiensuojelusta. Puolistrukturoitu haastattelu soveltui hyvin menetelmäksi tutkittaessa alan ammattilaisillekin suhteellisen uutta ilmiötä. Siten haastateltavilla oli mahdollisuus tarkentaa ja kommentoida haastatteluteemoja ja toisaalta tuoda esille sellaisiakin asioita, joita ei haastattelurunkoa laadittaessa osattu nostaa esille. Haastatteluilla onnistuttiinkin pääsemään hyvin kiinni siihen arkitodellisuuteen, missä eri toimijaryhmät vesiensuojelun kohtaavat. Haastatteluista välittyivät puheen lisäksi myös ne tunnelmat, mitkä eri ryhmien joukossa vallitsevat. Artikkelianalyysi auttoi terävöittämään haastattelututkimusta ja suhteuttamaan tuloksia aiheesta käytyyn julkiseen keskusteluun.

Tutkimusprosessin alkuvaiheisiin on jälkikäteen helppo suhtautua kriittisesti. Tutkimussuunnitelman ensimmäisistä versioista valmiiksi tutkimukseksi etenemisen aikana muodonmuutoksen ovat kokeneet niin teoreettinen viitekehys, aineiston määrä, laatu ja analysointimenetelmät kuin itse tutkimusongelmakin. Alussa haastavinta oli tutkimuksen rajaaminen, koska kaikilla asioilla tuntui olevan yhteys toisiinsa, eikä mitään olisi voinut jättää huomioimatta. Jälkeenpäin mietittynä tutkimuksessa on edelleen mukana monta elementtiä, joista vain yhteen, esimerkiksi organisaatioiden väliseen viestintään tai alueellisten vesienhoitoryhmien työhön, keskittyminen olisi itsessään jo ollut riittävän laaja tutkimuskohde pro gradu -tutkielmalle. Nykyisessä muodossaan tutkimus auttaa kuitenkin hahmottamaan suuntaviivoja siitä, millaisiin seikkoihin olisi syytä kiinnittää huomiota metsätalouden vesiensuojelun suunnittelussa. Tutkimustulokset auttavat ymmärtämään, millaista vesiensuojelutietoa ja -tiedotusta eri toimijaryhmät kaipaavat sekä miten vesiensuojelun ohjeistusta voitaisiin kehittää kestävämpään suuntaan. Siten tutkimuksen voidaan katsoa onnistuneen vastaamaan sille asetettuun tutkimusongelmaan.

Haastatteluaineiston vertailtavuuden vuoksi kaikille haastateltaville pyrittiin esittämään pääsääntöisesti samat kysymykset. Koska haastateltujen työtehtävät kuitenkin vaihtelivat aina metsätalousneuvojasta tutkijaan, eivät kaikki ehkä kokeneet kaikkia kysymyksiä omaan asiantuntemuksensa ja toimintansa kannalta täysin relevanteiksi. Siksi osassa vastauksia saattoivat toisten ryhmien näkökulmat korostua muita enemmän. Tutkijan pyrkimyksenä on objektiivisen ja toistettavan tutkimuksen tekeminen. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että koko tutkimusprosessissa aina tutkimusongelman asettelusta tulosten esittämiseen ja tulkintaan ovat kuitenkin aina mukana myös tutkija-subjektin oma näkökulma ja näkemykset. (Hirsjärvi ym. 2000: 279).

Tutkimustulokset antavat yleisen kuvan vesienhoidon ilmapiiristä metsätalouden toimijakentässä ja toimivat siten hyvänä esiselvityksenä tuleville, samoihin kysymyksiin tarttuville tutkimuksille. Esimerkiksi maa- ja metsätalouden neuvonta- ja palveluorganisaatioiden näkemysten kattavammalla tarkastelulla voitaisiin etsiä niitä hyviä käytäntöjä, joiden avulla luonnonhoitoasioita voidaan yksityismetsissä edistää sekä myös tunnistaa niitä ongelmia, mihin käytännön kentällä saatetaan törmätä. Jatkotutkimusten aiheiksi ehdotetaan myös alueellisten vesienhoidon yhteistyöryhmien toimintatapojen vertailua esimerkiksi sen suhteen, miten osallistuminen on kunkin hoitosuunnitelman laadinnan yhteydessä järjestetty. Lisäksi olisi aiheellista tutkia, millaisten projektien kautta eri hallintotasojen välistä yhteistyötä voitaisiin syventää sekä miten vapaaehtoisten sopimusten käyttöä voitaisiin luontevasti lisätä metsätalouden luonnonhoidossa.

6 Yhteenveto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vuorovaikutteisen suunnittelun mahdollisuuksia ja haasteita metsätalouden vesiensuojelussa. Euroopan yhteisön vesipuidirektiivin mukaan vesienhoidossa tulisi pyrkiä vesistöjen käytön suunnittelun ja maankäytön suunnittelun yhteensovittaminen kokonaisten vesistöalueiden tasolla. Tavoite edellyttää hallinnon eri sektoreiden ja talouselämän välisen yhteistyön ja vuoropuhelun kehittämistä. Metsien peittäessä yli neljä viidesosaa Suomen maapinta-alasta ja ollessa merkittävä vesistöjen hajakuormitusta aiheuttava maankäyttömuoto, ei metsätalous voi jäädä vesienhoidon uudistuksessa vain sivustakatsojan rooliin.

Tutkimuksen empiirisenä aineistona käytettiin 17 metsätalouden toimijan, hallinnossa, yksityisellä sektorilla ja T&K-sektorilla työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä metsätalouden ja vesiensuojelun vaatimusten yhteensovittamisesta. Lisäksi tarkasteltiin vesiensuojeluun liittyvää uutisointia sanomalehdissä ja metsäalan ammattilehdissä. Saatuja tuloksia analysoitiin aiemman ympäristönkäytön oikeudenmukaisuutta, ympäristökonflikteja ja kommunikatiivista suunnittelua koskevan tutkimuskirjallisuuden valossa. Seuraavassa vastataan lyhyesti alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

1. Mitä mieltä toimijat ovat metsätalouden ja vesiensuojelun nykyisistä käytännöistä ja ohjausvälineistä?

Lähes kaikkien haastateltujen mukaan luontoarvojen huomiointi metsätaloudessa on viime vuosina parantunut. Ekologisten tavoitteiden nähtiin jossain määrin jopa heikentäneen sekä metsätalouden taloudellista että sosiaalista kestävyyttä. Luonnonhoidon asema näyttää pääsääntöisesti vakiinnuttaneen paikkansa metsänomistajien ja muiden toimijoiden arvomaailmassa: suurimpana syynä vesiensuojelun laiminlyöntiin pidettiin tiedon puutetta ja väärinymmärryksiä. Toisaalta metsätalouden neuvontaorganisaatioiden voimakas panostus puuntuotannon edistämiseen voi toisinaan johtaa siihen, että ekologiset tavoitteet saavat vähemmän painoarvoa metsäsuunnittelussa. Haastatellut toimijat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä vesiensuojelun ohjauskeinoihin, joskin hallinnollisen ohjauksen tueksi kaivattiin neuvonnan tehostamista. Vapaaehtoisten sopimusten uskottiin parantavan vesiensuojelutulosta ja saavuttavan parhaiten kaikkien sidosryhmien hyväksynnän. Taloudellisten ohjauskeinojen katsottiin toisaalta kannustavan maanomistajia vesiensuojeluun, toisaalta taas vesienhoitoa pidettiin itsestään selvänä osana toiminnanharjoittajan velvollisuuksia.

2. Mitkä ovat metsätoimijoiden mukaan parhaat keinot vastata vesiensuojelun tiukentuneisiin vaatimuksiin?

Vesiensuojelun tehostamisessa tärkeimpänä lähtökohtana pidettiin olemassa olevien vesiensuojelumääräysten täsmällisempää noudattamista, parhaan käytettävissä ole-

van vesiensuojeluteknologian hyödyntämistä sekä vesiensuojelurakenteiden oikeanlaista mitoitusta ja käyttöä. Metsätaloustoimenpiteiden valvonnan tehostamisella ja kuormitusta tarkkailemalla vesiensuojelutoimenpiteet saataisiin kohdistettua sekä kustannusten että kuormituksen minimoinnin kannalta tehokkaalla tavalla. Laajempien aluekokonaisuuksien tarkastelulla valuma-alueen maankäyttöä ja toimenpiteitä voitaisiin jo lähtökohtaisesti suunnitella vesiin kohdistuvaa kuormitusta ennaltaehkäisevästi. Metsätalouden ja vesienhoidon yhteensovittamisen kannalta vesienhoidon reunaehtojen tunnistaminen sekä toimijoiden oikeuksien ja vastuiden selventäminen olisivat tärkeitä tehtäviä. Metsätalouden ilmapiiri näyttäisi haastattelujen mukaan olevan otollinen neuvottelevan ohjauskulttuurin omaksumiselle.

3. Millaista on metsätalouden toimijoiden välinen viestintä ja vuorovaikutus?

Metsäorganisaatioiden välinen viestintä tapahtuu useiden kanavien kautta joukkotiedotusvälineistä henkilökohtaisiin tapaamisiin. Tärkeimpiä yhteistyötahoja vesiensuojeluasioissa useimmille organisaatioille olivat metsäkeskus ja alueellinen ympäristökeskus. Metsäalan toimijaryhmien läheisimmät yhteistyötahot löytyvät useimmin saman ryhmän (hallinto/ yksityinen/ T&K-sektori) sisältä, ja eri sektoreiden välinen vuorovaikutus tapahtuu lähinnä erilaisten hankkeiden välityksellä. Aika- ja resurssipulan sekä erilaisten intressien koettiin rajoittavan yhteistyötä. Yhteistyön ja osallistumisen uskottiin kuitenkin parantavan suunnitelmien laatua, ja esimerkiksi eri maankäyttömuotojen väliselle vuoropuhelulle kaivattiin uusia kanavia. Toisaalta osasta vastauksia kävi myös ilmi, ettei ajatusta rationaalisesta asiantuntijasuunnittelusta ole metsäammattilaisten keskuudessa vielä täysin unohdettu. Vesienhoidon yhteistyöryhmillä uskottiin olevan hyvät mahdollisuudet keskusteluyhteyksien avaamisessa, tosin osa vastaajista piti ryhmiä turhan suurina, raskaina ja asiantuntijavaltaisina toimieliminä. Vesiensuojelua koskevassa sanomalehti uutisoinnissa eniten huomiota saivat uutiset vesistöjen tilasta, vesienhoidon huomioimisesta metsätaloustoimenpiteiden yhteydessä sekä vesienhoidon ohjauskeinoista.

4. Millaista viestintää ja vuorovaikutusta vesienhoidon suunnittelussa ja toteutuksessa eri toimijoiden mukaan vaaditaan?

Vesienhoidon suunnittelussa tärkeimmiksi seikoiksi nousivat oikein kohdennettu ja ajoitettu tiedotus, paikallisten olosuhteiden tuntemus sekä maanomistajien ottaminen mukaan suunnitelmien laadintaan. Tärkeänä pidettiin, ettei ohjelmia tuoda ylhäältä annettuna, vaan paikallisilla toimijoilla olisi mahdollisuus osallistua suunnitelmien muotoiluun ja sitä kautta sitoutua myös niiden toteutumiseen. Vastauksissa painotettiin metsätalouden sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden huomiointia: maanomistajan omistusoikeuden kunnioittamista, vesienhoidon kustannusten oikeudenmukaista jakamista sekä metsätalouselinkeinon kannattavuuden turvaamista. Yksityisen sektorin vastaajat kaipasivat konkreettista ja läpinäkyvää vaikutusten arviointia. Toisaalta maanomistajien tulisi myös omalla aktiivisuudellaan pitää huolta etujensa valvonnasta. Lähetettyjen viestien sisältöä sekä kohderyhmän saavuttamista pidettiin viestinnän kehittämisessä tärkeämpänä kuin yksisuuntaisen tiedottamisen lisäämistä. Asenteisiin ja käyttäytymiseen vaikuttaminen vaatii sekä aikaa että aktiivista tiedottamista viranomaisten taholta.

5. Mitkä ovat vuorovaikutteisen suunnittelun haasteet ja mahdollisuudet metsätalouden vesiensuojelun suunnittelussa ja toteuttamisessa?

Vuorovaikutteisen suunnittelun haasteita ja mahdollisuuksia listattiin taulukossa 13 (s. 83). Vesienhoidossa vuorovaikutusta mahdollistavat ennen kaikkea luonnonhoitoa

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Ahti, E., H. Granlund & E. Puranen (toim.) (1999). Metsätalouden ympäristökuormitus, seminaari Nurmeksessa 23.–24.9.1998. Tutkimusohjelman väliraportti. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 745. 172 s. Metsäntutkimuslaitos, Kannus.
- Alahuhta, J. (2006) Metsätalouden vesistövaikutukset Kainuun pieniin humuspitoisiin latvajärviin: Kasviekologian ja aluesuunnittelun näkökulma. 85 s. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopisto, Maantieteiden laitos.
- Alahuhta, J., J. Rintala & K. Martinmäki (2007). RiverLifeGIS vesiensuojelun tukena. *Vesitalous* 6/2007, 19–23.
- Alasuutari, P. (1993). Laadullinen tutkimus. 3 uud. p. 317 s. Vastapaino, Tampere.
- Alatalo, M. (2000). Metsätaloustoimenpiteistä aiheutunut ravinne- ja kiintoainekuormitus. Suomen ympäristö 381. 64 s. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Björn, I. (2003). Ympäristöpolitiikka metsässä? Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 141. 189 s. Joensuu yliopisto, Joensuu.
- Cutter, S. (1995). Race, Class and Environmental Justice. *Progress in Human Geography* 19: 1, 111–122.
- Ekroos, A., A. Kumpula, K. Kuusiniemi & P. Vihervuori (2002). Ympäristöoikeuden pääpiirteet. 560 s. WSOY Lakitieto, Helsinki.
- Finér, L. (2002). Metsätalouden ympäristökuormitus. Teoksessa Hyvämäki, T. (toim.): *Tapion Taskukirja*, 271–274. Metsälehti kustannus, Helsinki.
- Foster, J. (1989). *Planning in the Face of Power*. 283 s. University of California Press, Berkeley, Los Angeles.
- Frederickson, H.G. (1989). How Politics Affect Public Programs. Teoksessa Cleary, R.E., N. Henry and Associates (toim.): *Managing Public Programs*, 11–36. Jossey-Bass Publishers, San Francisco et al.
- Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (1997). Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.): *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, 8–34. Vastapaino, Tampere.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Volume 1 – Reason and Rationalization of Society. 465 s. Beacon Press, Boston.
- Haila, Y. (1991). Ekologiasta yhteiskuntaan. Onko ”yhteiskuntaluonnontiede” mahdollinen? Teoksessa Massa, I. & R. Sairinen (toim.): *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 49–65. Gaudeamus, Helsinki.
- Haila, Y. (2007). Luonnonsuojelun uusi poliittisuus. *Ympäristö ja terveys* 38: 4, 4–11.
- Hakala, H. & J. Välimäki (2003). Ympäristön tila ja suojelu Suomessa. 445 s. Gaudeamus, Tampere.
- Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*. 468 s. Blackwell, Oxford.
- HAUS kehittämiskeskus (2004). *Metsäkeskusarviointi 2004: metsäkeskusten ja Tapio-työryhmän ehdotusten toteutumisen arviointi*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 16/2004. 195 s. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Healey, P. (1992). “Planning Through Debate. The Communicative Turn in Planning Theory”. *Town Planning Review* 63 (2), 143–162.
- Healey, P. (1995). The Argumentative Turn in Planning Theory and its Implication for Spatial Strategy Formation. Teoksessa Pakarinen, T. & H. Ylinen (toim.): *Are Local Strategies Sustainable? – Scrutinizing Sustainability*, 46–70. Tampere University of Technology, Department of Architecture, Publications 29.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. 338 s. Macmillan, Basingstoke.
- Heikkinen, O. & M. Tikkanen (1979). Valuma-alue toiminnallisena alueyksikkönä. *Terra* 91: 1, 2–14.
- Heinonen, P., H. Karjalainen, M. Kaukonen & P. Kuokkanen (toim; 2004). *Metsätalouden ympäristöopas*. 159 s. Metsähallitus, Vantaa.
- Hellström, E. (2001). Metsällisten ympäristökonfliktien käsittely ja sosiaalinen kestävyys. Teoksessa Kangas, J. & A. Kokko (toim.): *Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen*, 347–348. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannus.
- Hetemäki, L., P. Harstela, J. Hynynen, H. Ilvesniemi & J. Uusivuori (toim; 2006). *Suomen metsiin perustuva hyvinvointi 2015. Katsaus Suomen metsäalan kehitykseen ja tulevaisuuden vaihtoehtoihin*. Metlan työraportteja 26. 250 s. Metsäntutkimuslaitos, Helsinki. Saatavana myös <<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp026.pdf>> 20.3.2007.
- Hirsjärvi, S., P. Remes & P. Sajavaara (2000). Tutki ja kirjoita. 6.–8. p. 430 s. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Hytönen, L. A. & J. Kangas (2001). Osallistavan ja vuorovaikutteisen suunnittelun soveltaminen eri omistajaryhmien metsissä. Teoksessa Kangas, J. & A. Kokko (toim.): *Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen*, 296–301. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannus.
- Hytönen, M. (2001). Metsätalouden sosiaalisen kestävyuden käsite Suomessa ja maailmalla. Teoksessa Kangas, J. & A. Kokko (toim.): *Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen*, 315–325. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannus.
- Häkli, J. (1999). *Meta hodos*. Johdatus ihmismaantieteeseen. 231 s. Vastapaino, Tampere.

- Häkli, J. (2002). Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Teoksessa Bäcklund, P., J. Häkli & H. Schulman. Osalliset ja osaajat, kansalaiset kaupungin suunnittelussa, 110–124. Gaudeamus, Helsinki.
- Hänninen, M. (2006; toim.). Kainuun ympäristöohjelma 2006–2009. Alueelliset ympäristöjulkaisut 409. 92 s. Kainuun ympäristökeskus, Kajaani. Saatavana myös <<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=48448&lan=fi>> 29.5.2007.
- Hokajärvi, R. (2002). Metsänuudistamiseen liittyvät toiminnot ja tietotarpeet. Kuvaus yksityismetsien metsänuudistamistoiminnoista. Metsätieteen aikakauskirja 3/2002, 459–478. Saatavana myös <<http://www.metla.fi/aikakauskirja/full/ff02/ff023459.pdf>> 18.7.2007.
- Hollo, E. & J. Salila (2001). Vesipolitiikan puitedirektiivin (2000/60/EU) implementointi Suomen lainsäädäntöön. Teoksessa Salila, J. (toim.): Ympäristöoikeudellisia tutkielmia 2001, 7–68. Suomen Ympäristöoikeustieteen Seuran julkaisuja 34, Helsinki.
- Högström, A. (2002). Yhteiskunnallinen viestintä. Tiedottamisesta tavoitteelliseen viestintään. 108 s. Inforviestintä, Helsinki.
- Jauhiainen, J.S. & V. Niemenmaa (2006). Alueellinen suunnittelu. 287 s. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, P. (1998). Ympäristö sosiologian tutkimuskohteena. Teoksessa Koskinen, K. (toim.): Sosiologia karttalehtiä, 267–276. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, P. (2001). Metsäammattilaisten dilemma: toiminta vahvistaa toimintaa vahvistavia instituutioita. Teoksessa Haila, Y. & P. Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka? 168–181. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, P. & K. Holma (2001). Temporalities and routines in the control of private forestry in Finland. Teoksessa Hytönen, M. (toim.): Social sustainability of forestry in northern Europe: research and education. Final report of the Nordic research Programme on Social Sustainability of Forestry. TemaNord 2001: 575, 341–358.
- Jokinen, A. (2004). Luonnonvarojen käytön ja dynamiikan hallinta yksityismailla. Acta Universitatis Tamperensis 1045. 85 s. Tampere.
- Jokinen, P. (2005). Sosiaalinen kestävyys ja ympäristöpolitiikka maaseudun kehityksessä. Maaseudun uusi aika 2/2005, 46–52.
- Jokinen, P., L. Kröger, M. Kaljonen & J. Aakkula (2007). Maatalouden ympäristöpolitiikka alue- ja paikallistasoilla. Monitasohallinnan ja oppimisen näkökulma. Ympäristö ja terveys 38: 4, 18–27.
- Kettunen, A. (1998). Kunnat ja ympäristökonfliktit. 236 s. Acta, Suomen Kuntaliitto & Åbo Akademi, Helsinki.
- Koljonen, K. (2005). Vesipuitedirektiivi voi tuoda kiintiöt. Maaseudun Tulevaisuus 12.8.2005.
- Kotanen, J. (2005). Metsätalouden vaikutuksia pienten valuma-alueiden ominaispiirteisiin ja purojen veden laatuun. Alueelliset ympäristöjulkaisut 393. 86 s. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, Joensuu.
- Kotilainen, J. (1998). Ympäristökysymykset ja oikeudenmukaisuus kaupungistuneessa maailmassa. Terra 110: 3, 289–290.
- Kröger, L. (2002). Osallistuva suunnittelu maatalouden ympäristöpolitiikassa – viljelijöiden näkemyksiä osallistumisesta, vaikuttamismahdollisuuksista ja ympäristönhoidosta. MTT:n selvityksiä 7. 63 s. Helsinki.
- Laine, R. (1999). Vuorovaikutus kunnan maankäytön suunnittelussa ja päätöksenteossa. Teoksessa Niemenmaa, V. (toim.): Näkökulmia sosiaaliseen kestävyteen, 45–47. Paikallinen Agenda 21-projektin julkaisu. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Lehtinen, A.A. (1999). Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuus – haaste maantieteelliselle tutkimukselle. Terra 111: 4, 209–212.
- Lehtinen, A. & P. Rannikko (2003). Oikeudenmukaisuuden haaste ympäristöpolitiikassa. Teoksessa Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): Oikeudenmukaisuus ja ympäristö, 234–246. Gaudeamus, Helsinki.
- Leivonen, J. (2005; toim.). Vesiensuojelun tavoitteet vuoteen 2005 – toteutumisen arviointi vuoteen 2003 asti. Suomen ympäristö 811. 82 s. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Loikkanen, T., T. Simojoki & P. Wallenius (1997). Osallistavan suunnittelun opas luonnonvara-ammattilaisille. 96 s. Metsähallitus, Kuopio.
- Lybäck, K. & O. Loukola (2005). Arvot ja (metsä)poliittinen päätöksenteko. Teoksessa Roiko-Jokela, H. (toim.): Metsien pääomat. Metsä taloudellisena, poliittisena ja kulttuurisena mediaailmiönä keskiajalta EU-aikaan, 267–282. Minerva, Jyväskylä.
- Lähde, V. (2001). Sanasto. Teoksessa Haila, Y. & P. Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka? 302–310. Vastapaino, Tampere.
- MacAfee, K. (1999). Selling Nature to Save It? Biodiversity and Green Developmentalism. Society and Space 17, 133–154.
- Malmsten, A. (2004). Natura 2000-verkosto maanomistajien silmin Lounais-Suomessa. Terra 116: 2, 67–76.
- Markkanen, S-L., A. Lepistö, K. Granberg, M. Huttunen, K. Kenttämies, K. Rankinen & K. Virtanen (2001). Kainuun vesistöjen ravinnekuormitus. Suomen ympäristö 509. 100 s. Kainuun ympäristökeskus, Kajaani.
- Metsätalouden vaikutukset pienten järvien ekologiaan Kainuussa (2006). Julkaisematon raporttiluonnos. Suomen ympäristökeskus.
- Mol, A.P.J., V. Lauber & D. Liefferink (1999). The Voluntary Approach to Environmental Policy. Joint Environmental Approach to Environmental Policy-making in Europe. 262 s. Oxford University Press, Oxford.

- Mäkinen, H. (2005). Vesienhoidon hallinta Suomessa. Vesipolitiikan puitedirektiivin toimeenpano vuorovaikutteisen suunnittelun näkökulmasta. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisu B 51. 122 s. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Mäntysalo, R. (2005). Approaches to Participation in Urban Planning Theories. Teoksessa Zetti, I & S. Brand (toim.): Rehabilitation of Suburban Areas – Brozzi and Le Piage Neighbourhoods. Diploma Workshop in Florence 2004/05. Department of Technology of Architecture and Design "P.L.Spadolini", University of Florence, 23–38. Saatavana myös <<http://virtuaali.tkk.fi/yhdyskuntasuunnittelu/ytk-eri/materia/mantysalo.pdf>> 3.3.2008
- Niemelä, J. (2000). Luonnon ekologiset arvot. Teoksessa Haapala, A. & M. Oksanen (toim.): Arvot ja luonnon arvottaminen, 217–230. Gaudeamus, Helsinki.
- Niemenmaa, V. (1999). Sosiaalista kestävyyttä etsimässä. Teoksessa Niemenmaa, V. (toim.): Näkökulmia sosiaaliseen kestävyYTEEN, 11–18. Paikallinen Agenda 21-projektin julkaisu. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Niemenmaa, V. (200; toim.). Kestävä kehitys kunnallishallinnon haasteena – hyllypaperia, ekohelinää vai todellista muutosta? Suunnittelumaantieteen kurssiraportteja 42. 92 s. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Niemenmaa, V. (2005). Helsingin paikallisagenda. Tarina osallistumisesta ja suunnittelun subjektiivisuudesta. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisu A 31. 269 s. YTK, Helsinki.
- Niemi-Lilahti, A. & B. Vilkki (1995). Organisaatioiden vuorovaikutus ympäristöpolitiikan toimeenpanossa. Maa- ja metsätalouden vesiensuojelutavoitteiden toimeenpano Vaasan läänissä. Vaasan yliopiston julkaisu, tutkimuksia no. 195. 141 s. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Nurmio, H. (2001). Arkielämäänsä elävä yksilö ympäristöpoliittisena toimijana. Teoksessa Haila, Y. & P. Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka? 141–147. Vastapaino, Tampere.
- Nyroos, H., M. Partanen-Hertell, K. Silvo & P. Kleemola (2006; toim.). Vesiensuojelun suuntaviivat vuoteen 2015. Taustaselvityksen lähtökohdat ja yhteenveto tuloksista. Suomen ympäristö 55. 68 s. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Saatavana myös <<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=63332&lan=fi>> 14.4.2008.
- Nyroos, H. (2006). Vesiensuojelun suuntaviivat – katse tulevaisuuteen. Ympäristö ja terveys 37: 4-5, 4-11.
- Ohtonen, A., V. Lyytikäinen, K-M. Vuori, A. Wahlgren & J. Lahtinen (2005). Pienvesien suojele metsätaloudessa. Suomen ympäristö 727. 84 s. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, Joensuu.
- Oksanen, A. (2003). Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnonsuojelussa. Tapaustutkimuksena Natura 2000 -ympäristökonflikti Lounais-Suomessa. Turun yliopiston julkaisu C 192. 236 s. Turun yliopisto, Turku.
- Ollonqvist, P. (1998). Metsäpolitiikka ja sen tekijät. Pitkä linja 1928–1997. 301 s. Metsälehti Kustannus, Helsinki.
- Ovaska, S. (2006). Metsänomistajien suojelevalmiuden ja METSON luonnonsuojelubiologisten kriteerien kohtaamisen esteet ja mahdollisuudet – tarkastelussa Lohjan seudun MetsäVasu-hanke. 115 s. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, Yhdyskuntatieteiden laitos.
- Paloniemi, R., I. Massa & P. Tikka (2006). Metsänomistajat ja virallinen luonnonsuojelu. Maaseudun uusi aika 3/2006, 5–20.
- Palviainen, S. (2003). Oikeudenmukaisuusteoria ja ympäristöpoliittinen oikeudenmukaisuus. Teoksessa Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.) Oikeudenmukaisuus ja ympäristö, 90–106. Gaudeamus, Helsinki.
- Palviainen, S. (2004). Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 70. 183 s. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Peltola, T. (2001). Puun ja kuoren välissä? Toimijan ja yhteiskunnan rakenteiden vuorovaikutus. Teoksessa Haila, Y. & P. Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka? 165–168. Vastapaino, Tampere.
- Peltonen, L., J. Hirvonen, R. Manninen, H. Linjama & R. Savikko (2006). Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Suomalaisen nykytilan kartoitus. Suomen ympäristö 12/2006. 129 s. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Peuhkuri, T. & R. Haverinen (1998). Ympäristöongelmat paikallisena kysymyksenä. Teoksessa Koskinen, K. (toim.) Sosiologisia karttalehtiä, 291–304. Vastapaino, Tampere.
- Peuhkuri, T. (2004). Tiedon roolit ympäristökiistassa. Saaristomeren rehevöityminen ja kalankasvatus julkisen keskustelun ja päätöksenteon kohteena. Turun yliopiston julkaisu C 220. 272 s. Turun yliopisto, Turku.
- Raitio, K. (2003). Osallistumisestako oikeudenmukainen ratkaisu metsäkiistoihin. Teoksessa Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): Oikeudenmukaisuus ja ympäristö, 195–212. Gaudeamus, Helsinki.
- Rannikko, P. (1994). Ympäristökamppailujen aallot. Teoksessa Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto, 11–28. Gaudeamus, Tampere.
- Rannikko, P. (1995). Ympäristötietoisuus ja ympäristöristiriidat. Teoksessa Jokinen, P., Järvikoski, T. & P. Rannikko (toim.): Näkökulmia ympäristösosiologiaan, 65–86. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A: 33. Turun yliopisto, Turku.
- Rawls, J. (1973). A Theory of Justice. 378 s. Belknap, Cambridge. (Suom. Oikeudenmukaisuusteoria. WSOY, Helsinki 1988).

- Rekolainen, S., H. Vuoristo, L. Kauppi, S. Bäck, M. Eerola, T. Jouttijärvi, E. Kaukoranta, K. Kenttämies, S. Mitikka, H. Pitkänen, A. Polso, M. Puustinen, L.M. Rautio, A. Räike, J. Räsänen, E. Santala, K. Silvo & S. Tattari (2006). Rehevöittävän kuormituksen vähentäminen. Taustaselvitys osa I, Vesiensuojelun suuntaviivat vuoteen 2015. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 22/2006. 39 s. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Rotko, P. & L. Laitinen (2004). Viestintä ja vuorovaikutus vesistöjen käytössä ja hoidossa. Suomen ympäristö 674. 123 s. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Rytteri, T. (2005). Metsätalouden arvot ja oikeutus. Teoksessa Roiko-Jokela, H. (toim.): Metsien pääomat. Metsä taloudellisena, poliittisena ja kulttuurisena maailmiönä keskiajalta EU-aikaan, 209–222. Minerva, Jyväskylä.
- Saaristo, K. (2000) Avoin asiantuntijuus. Nykykulttuurintutemuskuskeskuksen julkaisuja 66. 191 s. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Sager, T. (1994). Communicative Planning Theory. 288 s. Avebury, Aldershot.
- Sairinen, R. (1994). Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa. Acta 31. 280 s. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Sairinen, R., T. Viinikainen, V. Kanninen & A. Lindholm (1999). Suomen ympäristöpolitiikan tulevaisuuskuvat. 294 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Sairinen, R. & O. Teittinen (2000). Vapaaehtoiset ympäristösopimukset. Suomen ympäristö 413. 150 s. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Sairinen, R. & A. Lindholm (2006). Ympäristöpolitiikka: pragmaattinen ja passiivinen edelläkävijä. Teoksessa Raunio, T. & J. Saari (toim.): Eurooppalaistuminen. Suomen sopeutuminen Euroopan integraatioon, 181–205. Gaudeamus, Helsinki.
- Sajama, S. (2003). Mitä oikeudenmukaisuus on ja miten se liittyy ympäristöön? Teoksessa Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): Oikeudenmukaisuus ja ympäristö, 74–89. Gaudeamus, Helsinki.
- Sandercock, L. (1998). Towards Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities. 258 s. Wiley, Chichester.
- Saukkonen, S. & P. Kortelainen (1995). Metsätalouden toimenpiteiden vaikutus ravinteiden ja orgaanisen aineen huuhtoutumiseen. Teoksessa Saukkonen, S. & K. Kenttämies (toim.): Metsätalouden vesistövaikutukset ja niiden torjunta. METVE-projektin loppuraportti. 420 s. Suomen ympäristö 2. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Siukonsaari, A. (2002). Yhteisöviestinnän opas: yrityksen, järjestön, laitoksen, julkishallinnon yksikön ja muun yhteisön yhteydenpito ja tiedotustoiminta. 2. tark. p. 257 s. Tietosanoma, Helsinki.
- Sotarauta, M. (1996). Kohti epäselvyyden hallintaa. Pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohtana. Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Acta Futura Fennica No 6. 345 s. Finnpublishers, Tampere.
- Spectrum tietokeskus: 13. osa: Vaa-Ö. (1981). Porvoo Helsinki Juva, WSOY.
- Suhonen, P. (1994). Mediat, me ja ympäristö. 202 s. Hanki ja jää, Helsinki.
- Suvantola, L. (2003). Valitusoikeuden aikakaudet ympäristöpolitiikassa. Teoksessa Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): Oikeudenmukaisuus ja ympäristö, 213–233. Gaudeamus, Helsinki.
- Suvantola, L. (2006). Huominen ei koskaan kuole: luonnonsojelu ja ympäristönkäytön kilpailutilanteen ratkaisemisesta. Edilex Academica. 294 s. Edita, Helsinki.
- Tikkanen, J. (2006). Osapuolten välinen yhteistyö yksityismetsien suunnittelussa. Dissertationes Forestales 26. 57 s. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 158 s. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Uusitalo, L. (1991) Oma etu vai yhteinen hyvä? Ympäristötietoisuuden ja toiminnan ristiriita. Teoksessa Massa, I. & R. Sairinen (toim.): Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, 24–48. Gaudeamus, Helsinki.
- Viinikainen, T. (1998). Ympäristö, etiikka, yhteiskunta. 72 s. Työväen Sivistysliitto ry, Helsinki.
- Virtapohja, K. (2005). Metsäviestinnän haasteet median näkökulmasta. Teoksessa Roiko-Jokela, H. (toim.): Metsien pääomat. Metsä taloudellisena, poliittisena ja kulttuurisena maailmiönä keskiajalta EU-aikaan, 299–310. Minerva, Jyväskylä.
- Väisänen, V., E. Lakso, M. Visuri, S. Hellsten & T. Väisänen (2001). Metsätalous ja vesistöjen kunnostaminen. Taloudellinen arviointi järvikunnostuskustannusten perusteella. Alueelliset ympäristöjulkaisut 230. 100 s. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus, Oulu.
- Välimäki, J. (2001). Rehevöityminen julkisuudessa. Ympäristö ja terveys 32: 4, 83–86.
- Wahlström, E., E-L. Hallanaro & S. Manninen (1996; toim.). Suomen ympäristön tulevaisuus. 272 s. Edita, Helsinki.
- Wallenius, P. (2001). Osallistava strateginen suunnittelu julkisten luonnonvarojen hoidossa. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 41. 346 s. Metsähallitus, Vantaa.
- Ympäristöministeriö (2006). Ulos umpikujista – Maankäytön konfliktien ennakointi ja hallinta. 15 s. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Åberg, L. (2000). Viestinnän johtaminen. 2. p. 335 s. Inforviestintä, Helsinki.

Elektroniset lähteet

- 2000/60/EY Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi yhteisön vesipolitiikan puitteista. Saatavana <<http://www.environment.fi/download.asp?contentid=8845&lan=fi>> 11.4.2008.
- Hellsten, S. P. Korhonen, J. Rintala, V. Hokka, K. Heikkinen, S-L. Markkanen, J. Alahuhta, S. M. Karjalainen, M. Kuoppala, L. Kyykkä, M. Marttunen, T. Ulvi & M. Visuri (2007). Multiple use and related environmental problems of the Oulujoki River Basin. Baltic River Basin Management Handbook <http://bin.tec-hh.net/watersketch/pub/WP4_Dissemination_of_results/Handbook/vdo_ws_01_introduction.pdf> 9.4.2007.
- Juholin, E. (2003). Viestintä työyhteisössä. <http://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/yviperust/artikkelit/viestinta_tyoyhteisossa.html> 1.7.2003.
- Kainuun maakunta-kuntayhtymä (2006). Kainuun maakuntaohjelma 2006–2010. 106 s. <http://www.kainuu.fi/UserFiles/File/Kainuu/Maakunnan_suunnittelu/Kainuun_maakuntaohjelma_2006_-_2010.pdf> 30.5.2006.
- Kainuun ympäristökeskus (2006). Vesistöjen laatuluokitus Kainuussa 2000–2003. <<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=115362&lan=fi>> 15.8.2007.
- Kolström, T. (2004). Metsätalouden toimijat löytävät roolinsa. Metsäalan tulevaisuusseminaari Lahdessa 16.3.2004, Power Point-esitys. Saatavana <<http://www.metsafoorumi.fi/dokumentit/Kolstrom160305.pdf>> 17.8.2007.
- L 164/1961 Vesilaki. Saatavana <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610264>> 11.4.2008
- L 1093/1996 Metsälaki. Saatavana <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961093>> 11.4.2008.
- L 1096/1996 Luonnonsuojelulaki. Saatavana <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096>> 11.4.2008.
- L 132/1999 Maankäyttö- ja rakennuslaki. Saatavana <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>> 11.4.2008.
- L 86/2000 Ympäristönsuojelulaki. Saatavana <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000086>> 11.4.2008.
- L 1299/2004 Laki vesienhoidon järjestämisestä. Saatavana <<http://www.edilex.fi/saadokset/lainsaadanto/20041299/>> 26.2.2007.
- L 544/2007 Kestävän metsätalouden rahoituslaki. Saatavana <<http://www.edilex.fi/saadokset/lainsaadanto/20070544/>> 11.5.2007.
- Maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö (2006). Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma <http://wwwb.mmm.fi/metso/ohjelman_esittely/index.html> 5.2.2008.
- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK (2007). <http://www.mtk.fi/mtk/toiminta/fi_FI/toiminta_etusivu/> 17.8.2007.
- Metinfo Metsätalouden kestävyys (2004). Suomen metsät ja metsätalous. <<http://www.metla.fi/metinfo/kestavyys/suomen-metsat-ja-metsatalous.htm>> 21.3.2007.
- Metsähallitus (2007). Metsähallituksen organisaatio. <<http://www.metsa.fi/page.asp?Section=267>> 17.8.2007.
- Metsäkeskukset (2007). Metsäkeskusten esittely. <<http://www.metsakeskus.fi/web/fin/metsakeskukset/esittely/etusivu.htm>> 7.8.2007.
- Metsänhoitoyhdistykset (2007). Metsänomistajan asialla. <http://www.mhy.fi/mhy/metsanomistajanasialla/fi_FI/index/> 17.8.2007.
- MTK ja Metsänomistajien liitot (2005). Metsänomistajien liitot. <<http://www.liitto.mhy.fi/>> 17.8.2006.
- Peltola, T. & M. Åkerman (1999). Toimijuus, verkostot ja valta toimijaverkkoteoriassa. Tampereen yliopisto, Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitoksen verkkojulkaisu. <http://www.uta.fi/laitokset/yhdt/artikkelit/1999_toimijuus.pdf> 21.3.2008.
- Suomen Metsäyhdistys (2005). Metsä ja puu-kyselyn tulokset. <<http://www.smy.fi/smy/HRdeve.nsf/b7d23f3914e45e5ec22571560042f325/04137ceca7540beec225717900313db2?OpenDocument>> 9.6.2007.
- Suomen Metsäyhdistys (2007). Suomalaisten metsät ovat suomalaisten omia <<http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/2060D041E6A0B051C2256F25003E4B8D?OpenDocument>> 10.3.2008.
- Suomen ympäristökeskus (2005). FFCS-metsäsertifiointijärjestelmä (Finnish Forest Certification System). <<http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=16604&lan=fi>> 24.5.2007.
- Tolonen, J. & P. Tuovinen (toim.) (2006). Kainuun metsäohjelma 2006–2010. 51 s. <<http://www.metsakeskus.fi/NR/rdonlyres/1013D241-8118-4D69-A7D1-5C05D3FAAE1A/0/Mets%C3%A4ohjelma20062010.pdf>> 29.5.2006.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2007). Natura 2000 -verkon valmistelu. Tarkastuskertomus 140/2007. <http://www.vtv.fi/chapter_images/7148_1402007_Natura2000_verkoston_valmistelu_NETTL.pdf> 6.6.2007.
- Vesienhuollon suuntaviivat vuoteen 2015, Valtioneuvoston periaatepäätös (2006). <<http://www.miljo.fi/download.asp?contentid=59652&lan=sv>> 23.11.2006.
- Watersketch – Strategies for Sustainable River Basin Management (2006). <<http://www.watersketch.net/new/?page=7dd7d006225a9eec46a4c3d9c30eda8b&e=5>> 26.2.2006
- Ympäristöministeriö (2003a). Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 10. Maakuntakaava merkinnät ja määräykset. <<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=4313&lan=fi>> 24.5.2007.
- Ympäristöministeriö (2003b). Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 11. Yleiskaavamerkinnät ja määräykset. <<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=5841&lan=fi>> 24.5.2007.

Liite I. Puolistrukturoidun haastattelun teemat ja kysymykset. Vasemmassa sarakkeessa kysymykset, oikeassa sarakkeessa vastausten lukumäärä.

Kysymys		Vastaukset yhteensä
Vesiensuojelun ohjauskeinot		
1.	Mitä pidätte metsätalouden tärkeimpinä tavoitteina?	Hall (5), Yks (7), T&K (3), Muu(1)
2.	Metsätaloudessa vesiensuojelua ohjataan paitsi lainsäädännöllä myös Kemera-tukien, metsäsertifioinnin ja metsänhoidon suositusten avulla. Ovatko nykyiset ohjauskeinot mielestänne toimivia? Mitä pidätte tehokkaimpana ohjauskeinona? Voisiko ohjauskeinojen tehoa parantaa nykyisestä?	Hall (5), Yks (7) T&K (3), Muu(1)
3.	Saisivatko metsästä saatavat tulot saisivat mielestänne pienentyä vesiensuojelun vuoksi? Tulisiko vesiensuojelun kustannukset korvata metsänomistajalle? Miten?	Hall (3), Yks (7) T&K (3), Muu (1)
4.	Onko metsänhoidon toimenpiteiden ja vesiensuojelun seuranta nykyisellään riittävää?	Hall (3), Yks (7) T&K (3), Muu (0)
5.	Mitä mieltä yleisesti ottaen olette metsätalouden vaikutuksista vesistöihin? Kannattaako vesiensuojeluun panostaa? Miten näette metsänomistajien suhtautuvan vesiensuojeluun?	Hall (5), Yks (7) T&K (3), Muu (1)
6.	Painotetaanko nykyisessä metsänhoidossa mielestänne ekologisia arvoja oikein suhteessa taloudellisiin arvoihin? Miten metsien talous- ja monikäyttö voidaan yhdistää?	Hall (5), Yks (7) T&K (3), Muu (2)
7.	Kainuun maakuntaohjelman tavoitteita ovat muun muassa haja- ja pistekuormituksen hillintä, pintavesien laadun parantaminen ja metsätalouden haitallisten vesistövaikutusten vähentäminen vuoteen 2010 mennessä. Mitkä näette tärkeimiksi keinoiksi tavoitteiden saavuttamisessa?	Hall (5), Yks (1) T&K (3), Muu (1)
Vesistöjen käytön suunnittelu ja kaavoitus		
8.	Mm. maankäyttö- ja rakennuslaki sekä laki vesienhoidon järjestämisestä korostavat vuorovaikutteisuuden merkitystä kaikessa maankäytön suunnittelussa. Mitä vuorovaikutteinen suunnittelu voi tarkoittaa vesistöjen käytön suunnittelussa? Ketkä voivat osallistua vesien käytön suunnitteluun?	Hall (5), T&K (3)
9.	Voidaanko vesiensuojeluun vaikuttaa kaavoituksen ja maankäytön suunnittelun keinoin? Miten?	Hall (2). T&K (3)
Viestintä ja vuorovaikutus vesiensuojelukysymyksissä		
10.	Mitkä ovat organisaationne tärkeimpiä yhteistyötahoja metsien hoitoon ja vesiensuojeluun liittyvissä asioissa? Millaista yhteistyötä tehdään? Toimiiko yhteistyö hyvin? Voitaisiinko sitä parantaa?	Hall (5), Yks (7) T&K (3), Muu (2)
11.	Tiedottaako organisaationne metsänomistajille, asiakkailleen ja/tai muulle yleisölle vesiensuojelun vaatimuksista ja keinoista? Miten?	Hall (3), Yks (7) T&K (3)
12.	Onko tiedottaminen vesiensuojelun vaatimuksista ja keinoista ollut mielestänne riittävää? Pitäisikö viestintää lisätä? Millaisista asioista tulisi tiedottaa nykyistä enemmän? Millainen tiedotus tavoittaa metsänomistajat tehokkaimmin?	Hall (5), Yks (7) T&K (3)
13.	Kainuun metsäohjelman yhdeksi tavoitteeksi on nostettu metsäosaamisen lisääminen ja koulutuksen laatuun ja suunnitteluun panostaminen. Mitä mieltä olette metsänhoidon ammattilaisten koulutuksen tasosta nykyisin? Millä metsänhoidon alueilla näette olevan eniten osaamistarvetta?	Hall (4), Yks (6) T&K (3), Muu (1)
14.	Ympäristöhallinnon toimintaa on kritisoitu mm. Natura-hankkeen yhteydessä: tiedotus on ollut yksisuuntaista ja puutteellista, keskusteluissa on käytetty liiaksi asiantuntijakieltä, maanomistajat ovat olleet epävarmoja ohjelman aikataulusta ja suojelualueiden käyttörajoituksista jne. Mitkä näette tärkeimpinä keinoina välttää Naturan virheet vesiensuojelun tavoitteiden (vesipolitiikan puitedirektiivi, laki vesienhoidon järjestämisestä...) toteuttamisessa?	Hall (5), Yks (7) T&K (3), Muu (1)
15.	Millainen rooli ja vastuu metsänomistajien omilla neuvontaorganisaatioilla on vesiensuojelun toteuttamisessa?	Hall (4), Yks (7) T&K (3)
16.	Eräs Kainuun metsäohjelman tavoitteista on vesistötarkastelun laajentaminen koko valuma-alueen mittakaavaan sekä laajojen vesiensuojeluhankkeiden toteuttaminen. Näettekö tarpeellisenä metsänomistajien välisen yhteistyön vesiensuojeluasioissa, esim. ojitussuunnittelussa? Olisiko aiheellista laatia alueellisia, esimerkiksi valuma-alueen tasoisia vesienhoitosuunnitelmia? Mitä alueellisten vesienhoito-ohjelmien laadinnassa tulisi ottaa huomioon? Miten taataan metsänomistajien tasa-arvoinen kohtelu?	Hall (5), Yks (7) T&K (3), Muu (1)

LIITE 2

Liite 2. Suomen vesienhoitoalueet ja alueelliset ympäristökeskukset (Nyroos ym. 2006: 11)

Vesienhoitoalueet:

1. Vuoksen vesienhoitoalue
2. Kymijoen-Suomenlahden vesienhoitoalue
3. Kokemäenjoen-Saaristomerän-Selkämeren vesienhoitoalue
4. Oulujoen-Iijoen vesienhoitoalue
5. Kemijoen vesienhoitoalue
6. Tornionjoen kansainvälisen vesienhoitoalueen Suomen osuus
7. Teno-, Näämön- ja Paatsjoen kansainvälisen vesienhoitoalueen Suomen osuus
8. Ahvenanmaa

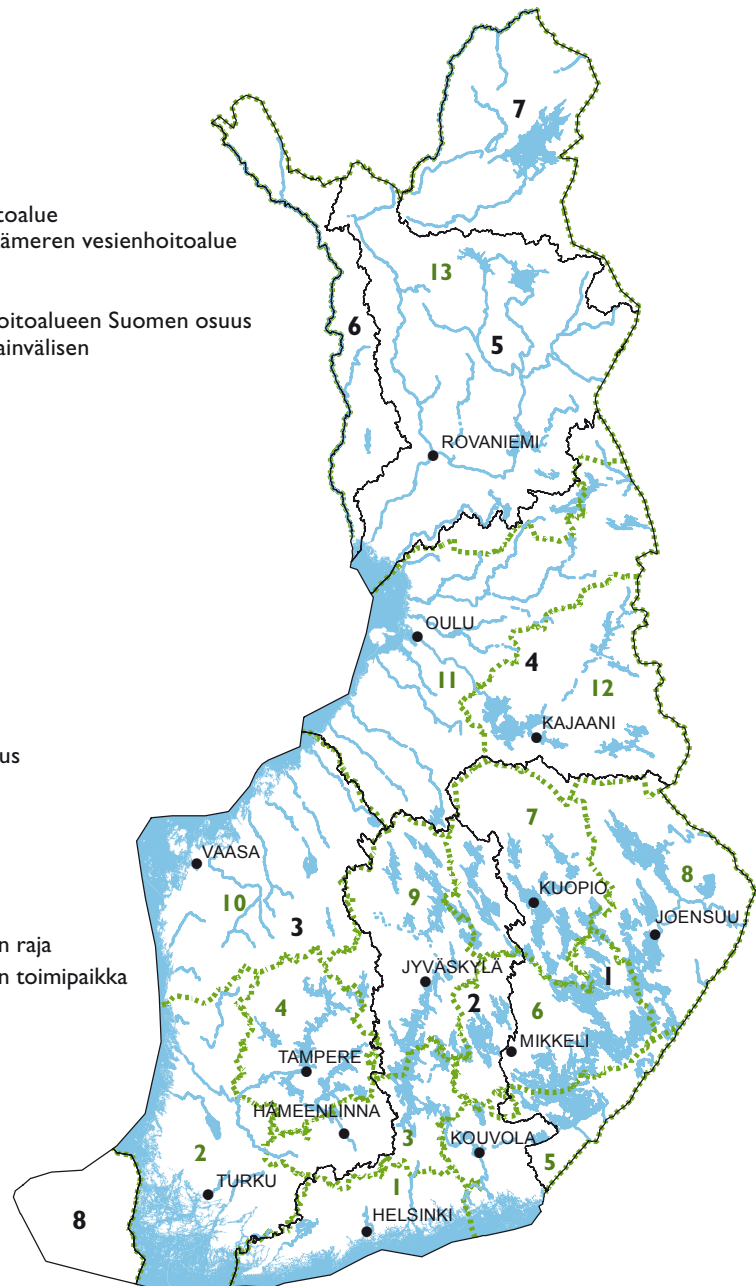
Alueelliset ympäristökeskukset:

1. Uudenmaan ympäristökeskus
2. Lounais-Suomen ympäristökeskus
3. Hämeen ympäristökeskus
4. Pirkanmaan ympäristökeskus
5. Kaakkois-Suomen ympäristökeskus
6. Etelä-Savon ympäristökeskus
7. Pohjois-Savon ympäristökeskus
8. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus
9. Keski-Suomen ympäristökeskus
10. Länsi-Suomen ympäristökeskus
11. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus
12. Kainuun ympäristökeskus
13. Lapin ympäristökeskus

- Vesienhoitoalueen raja
- - - Alueellisen ympäristökeskuksen raja
● Alueellisen ympäristökeskuksen toimipaikka

0 100 200 km

© SYKE
Rantaviiva-aineisto:
© Maanmittauslaitos Lupa nro 7/MYY/05

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Suomen ympäristökeskus		Julkaisu-aika Elokuu 2008	
Tekijä(t)	Anne-Mari Rytönen			
Julkaisun nimi	Vuorovaikutteisen suunnittelun haasteet ja mahdollisuudet metsätalouden vesiensuojelussa			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristökeskuksen raportteja 24 / 2008			
Julkaisun teema				
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut	Julkaisu on saatavissa ainoastaan Internetistä: www.ymparisto.fi/julkaisut			
Tiivistelmä	<p>Tässä julkaisussa tarkastellaan suomalaisen metsätalouden sekä yleiseurooppalaisten ja kansallisten vesiensuojelutavoitteiden yhteensovittamista vuorovaikutteisen suunnittelun näkökulmasta. Tutkimuksen kohdealueena on Kainuu, missä metsätalous on metsätaloukseen suuren suhteellisen osuuden ja intensiivisen metsänhoidon vuoksi suurempi vesistön kuormittaja kuin missään muualla Suomessa. Tutkimuskohteina ovat vesiensuojelua ohjaavat ympäristöpoliittiset ohjauskeinot, metsätalouden toimijoiden välinen viestintä ja vuorovaikutus sekä toimijoiden näkemykset vesienhoidon hallinnasta. Tutkimuksen empiirisenä aineistona käytettiin 17 metsä- ja ympäristöalan ammattilaisen teemahaastattelua sekä vesiensuojelun uutisointia metsäalan ammattilehdissä ja sanomalehdissä vuosina 2000–2007. Aineiston analysointimenetelmänä käytettiin laadullista ja määrällistä sisällönanalyysia.</p> <p>Haastattelujen mukaan yleinen luonnonsuojeluyönteinen ilmapiiri antaa hyvät mahdollisuudet vesiensuojelun edistämiseksi metsätaloudessa. Tärkeimpänä vesiensuojelun ohjauskeinona pidettiin metsänhoidon suosituksia sekä henkilökohtaista neuvontaa. Vapaaehtoisten ohjauskeinojen käyttöä toivottiin lisäävän lainsäädännön rinnalle. Olemassa olevien vesiensuojeluohjeiden huolellisen noudattamisen, parhaan käytettävissä olevan vesiensuojeluteknologian hyödyntämisen sekä vesiensuojelurakenteiden oikeanlaisen mitoituksen ja käytön uskottiin parhaiten vähentävän metsätalouden vesistökuormitusta. Metsäorganisaatioiden tärkeimpiä yhteistyötahoja ovat yleensä metsäkeskus ja alueellinen ympäristökeskus.</p> <p>Suurimpina uhkina vesienhoidon järjestämisessä pidetään haastateltujen mukaan maanomistajien syrjäytymistä päätöksenteosta, byrokratian lisääntymistä sekä ympäristöviranomaisten ja metsätalouden edustajien suhteiden tulehtumista. Avoin, oikein kohdennettu ja riittävän varhaisessa vaiheessa tapahtuvan tiedotuksen uskotaan olevan paras keino konfliktien välttämiseen. Eri ryhmien osallistumismahdollisuuksien turvaaminen sekä mahdollisimman realistinen vaikutusten arviointi parantavat suunnitelmien hyväksyttävyyttä sekä lisäävät toimijoiden sitoutumista tavoitteiden noudattamiseen.</p>			
Asiasanat	vesiensuojelu, metsätalous, ohjauskeinot, viestintä, vuorovaikutus			
Rahoittaja/toimeksiantaja	EU:n Itämeri Interreg IIIB-naapurisuusohjelma ja ympäristöministeriö			
	ISBN (nid.)	ISBN 978-952-11-3189-9 (PDF)	ISSN (pain.)	ISSN 1796-1726 (verkkoj.)
	Sivuja 79	Kieli Suomi	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta (sis.alv 8 %)
Julkaisun myynti/jakaja	Suomen ympäristökeskus (SYKE), asiakaspalvelu, PL 140, 00251 Helsinki Puh. 020 610 123, faksi 09-5490 2190 Sähköposti: neuvonta.syke@ymparisto.fi			
Julkaisun kustantaja	Suomen ympäristökeskus (SYKE), PL 140, 00251 Helsinki Puh. 020 610 123 Sähköposti: neuvonta.syke@ymparisto.fi , www.ymparisto.fi/syke			
Painopaikka ja -aika				

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Finlands miljöcentral			Datum August 2008
Författare	Anne-Mari Rytönen			
Publikationens titel	Vuorovaikutteisen suunnittelun haasteet ja mahdollisuudet metsätalouden vesiensuojelussa (Den interaktiva planeringens utmaningar och möjligheter i skogsbrukets vattenskydd)			
Publikationsserie och nummer	Finlands miljöcentrals rapporter 24 / 2008			
Publikationens tema				
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt	Publikationen finns tillgänglig endast på internet: www.ymparisto.fi/syke/julkaisut			
Sammandrag	<p>I denna publikation utreds hur vattenskyddsmålen som det finska skogsbrukets har ställt kan sammanjämkas med de europeiska och nationella målen från den interaktiva planeringens perspektiv. Undersökningen koncentrerar sig på Kajaland, där skogsbruket är en större belastare av vattendrag än i det övriga Finland på grund av att det upptar en relativt större del av skogsarealen och är intensivt. Undersökningsobjekt var de miljöpolitiska styrmedel som styr vattenskyddet, kommunikationen och växelverkan mellan aktörerna i skogsbruket samt deras synpunkter om hur vattenvården skall förvaltas. Det empiriska materialet bestod av temaintervjuer av 17 fackmän inom skogs- och miljöbranschen samt av nyhetsutgivningen om vattenskydd i skogsbrukets facktidningar och i dagstidningar under åren 2000-2007. Materialet analyserades både kvalitativt och kvantitativt.</p> <p>Utgående från intervjuerna erbjuder den allmänt positiva attityden mot naturskydd goda möjligheter att främja vattenskyddet i skogsbruket. De viktigaste styrmedlen ansågs vara skogsvårdens rekommendationer och personlig rådgivning. Användningen av frivilliga styrmedel kan förhoppningsvis ökas vid sidan om lagstiftningen. Genom att noggrant följa vattenskyddsråden, utnyttja bästa tillgängliga vattenskyddsteknologi och dimensionera och använda vattenskyddskonstruktioner rätt, tror man, att skogsbrukets belastning på vattendragen kan minska bäst. Skogsorganisationernas viktigaste samarbetspartner är i allmänhet skogscentralen och den regionala miljöcentralen.</p> <p>Det största hotet när vattenvården organiseras är enligt intervjuerna det att markägarna utesluts från beslutsfattandet, den ökade byråkratin och det inflammerade förhållandet mellan miljömyndigheterna och skogsbruket. En öppen, rätt riktad och i ett tillräckligt tidigt skede given information är säkert det bästa sättet att undvika konflikter. Om de olika grupperna säkras en möjlighet att delta och en realistisk bedömning av konsekvenserna görs, förbättrar det planernas chanser att bli godkända och ökar aktörernas benägenhet att binda sig till att iakttä målen.</p>			
Nyckelord	vattenskydd, skogsbruk, styrmedel, kommunikation, växelverkan			
Finansiär/ uppdragsgivare	EU:s Östersjö Interreg IIIB-grannskapsprogram och miljöministeriet			
	ISBN (hft.)	ISBN 978-952-11-3189-9 (PDF)	ISSN (print)	ISSN 1796-1726 (online)
	Sidantal 79	Språk Finska	Offentlighet Offentlig	Pris (inneh. moms 8 %)
Beställningar/ distribution	Finlands miljöcentral (SYKE), kundservice, PB 140, 00251 Helsingfors Tel. +358 20 610 123, Fax +358-9-54902190 Epost: neuvonta@ymparisto.fi			
Förläggare	Finlands miljöcentral (SYKE), PB 140, 00251 Helsingfors Tel. +358 20 610 123 Epost: neuvonta@ymparisto.fi , www.miljo.fi/syke			
Tryckeri/tryckningsort och -år				

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Finnish Environment Institute		<i>Date</i> August 2008	
<i>Author(s)</i>	Anne-Mari Rytönen			
<i>Title of publication</i>	Vuorovaikutteisen suunnittelun haasteet ja mahdollisuudet metsätalouden vesiensuojelussa (Potentials and challenges of interactive planning in water protection involved in forestry)			
<i>Publication series and number</i>	Reports of the Finnish Environment Institute 24 /2008			
<i>Theme of publication</i>				
<i>Parts of publication/ other project publications</i>	The publication is available only on the Internet: www.ymparisto.fi/syke/julkaisut			
<i>Abstract</i>	<p>This publication reviews the adaptation of European and national water protection targets with those of the Finnish forestry from the perspective of interactive planning. The survey concerns Kainuu in eastern Finland, where forestry is a heavier polluter than anywhere else in the country, taking a relatively larger part of the land and being more intensive. Research subjects are the environmental policy instruments which steer water protection, the communication, and interaction between actors in forestry, and the views the actors have about water management. The empirical material comprised 17 interviews with professionals in forestry and environment, and reviews about water protection in forestry journals/magazines/periodicals and newspapers during 2000–2007. The material was analysed both qualitatively and quantitatively.</p> <p>According to the interviews there is a generally positive attitude towards nature protection, which offers a favourable potential to promote water protection in forestry. The most important policy instrument seems to be guidelines about good forestry and personal guidance. An increased use of voluntary policy instruments, along with legislation, is desirable. There is a good chance that if existing water protection guidelines are carefully followed, the best available water protection technology is used, and water protection constructions have the correct design and management, the pollution load on the water bodies can be reduced. The most important partners for the forestry organisations are usually the forestry centre and the regional environment centre.</p> <p>According to the interviews the biggest threats in organizing water management is that land owners are left out of decision making, that bureaucracy has increased, and the inflamed relationships between environmental authorities and representatives of forestry. An open and well directed information at an early stage is hopefully the best way to avoid conflicts. A secured chance for all groups to participate, and a realistic assessment of the consequences enhance the approval of plans and increase the commitment of the actors to pursue the goals.</p>			
<i>Keywords</i>	water pollution control, forestry, policy instruments, communication, interaction			
<i>Financier/ commissioner</i>	EU's Baltic Sea Region INTERREG III B Neighbourhood Programme and Ministry of Environment			
	ISBN (pbk.)	ISBN 978-952-11-3189-9 (PDF)	ISSN (print)	ISSN 1796-1726 (online)
	No. of pages 79	Language Finnish	Restrictions Public	Price (incl. tax 8 %)
<i>For sale at/ distributor</i>	Finnish Environment Institute (SYKE), Custom service, P.O.Box 140, FI-00251 Helsinki, Finland Phone +358 20 610 123, Fax +358-9-5490 2190 Email: neuvonta.syke@ymparisto.fi			
<i>Financier of publication</i>	Finnish Environment Institute (SYKE), P.O.Box 140, FI-00251 Helsinki, Finland Phone +358 20 610 123, Fax +358-9-5490 2190 Email: neuvonta.syke@ymparisto.fi , www.environment.fi/syke			
<i>Printing place and year</i>				

Ympäristönsuojelu ei nykyisin rajoitu vain tiettyjen alueiden ja lajien suojeluun tai yhden hallinnonalan sisälle, vaan ympäristöasioista on tullut osa yhteiskunnan kaikkien sektoreiden toimintaa. Uudessa ympäristölainsäädännössä suojelu pyritään yhdistämään osaksi alueiden muuta käyttöä ja toimintoja. Tavoite edellyttää useiden toimijoiden ja hallinnonalojen välistä yhteistyötä.

Tässä työssä tarkastellaan suomalaisen metsätalouden sekä yleiseurooppalaisten ja kansallisten vesiensuojelutavoitteiden yhteensovittamista vuorovaikutteisen suunnittelun näkökulmasta. Tutkimuskohteina ovat vesiensuojelua ohjaavat ympäristöpoliittiset ohjauskeinot, metsätalouden toimijoiden välinen viestintä ja vuorovaikutus sekä toimijoiden näkemykset vesienhoidon hallinnasta. Tutkimus antaa suuntaviivoja vesienhoitoon liittyvän viestinnän kehittämiseen sekä eri ryhmien tarpeiden ja toiveiden huomioon ottamiseen vesiensuojelun suunnittelussa ja toimeenpanossa.

